

Sendvičová generace z pohledu sociální politiky státu, společnosti a rodiny

Bc. Jana Kučerová

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Kučerová**
Osobní číslo: **H150089**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sendvičová generace z pohledu sociální politiky státu, společnosti a rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek vztahujících se k oblastem sociální politiky státu, společnosti a rodiny.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich prezentace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BERTINI, Kristine. Sendvičová rodina. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0478-7.

JERÁBEK, Hynek a kol. Mezigenerační solidarita v péči o seniory. Praha: Slon, 2013. ISBN 978-807-419-117-6.

SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti.

Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-140-5.

ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠĚDOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha:

Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010. ISBN

978-80-6367-680-3.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

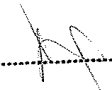
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.2.2018

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:
⁽¹⁾ Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Dissertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny le nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovních vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může za zveřejnění práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo reprodukce.*

(3) *Příteli, špi oddevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(5) *Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady či výběžného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nestrává neúčinně.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá problematikou osob uvězněných v tzv. sendviči, osob středního věku, kteří se musí vyrovnávat s každodenní péčí o své potomky, stárnoucí rodiče a přitom stále ještě pracují. V úvodní části je sendvičová generace představena a také příčiny a dopady na jejich život. S jakými potížemi a dilematy se v této životní etapě musejí vyrovnávat.

V další části práce je popsána sociální politika státu v této oblasti a formy sociální pomoci, které jsou k dispozici pečovatelům v sendvičové generaci při péči o dítě a seniory. V práci se také zabýváme tím, jak rodina a společnost nahlíží na tyto pečovatele a dále jsou popsány důvody, proč se rozhodují, tak jak se rozhodují v kontextu výchovy, morálky, solidarity a tradice.

Praktická část práce popisuje kvalitativní výzkum, ve kterém bylo využito polostrukturovaných rozhovorů. Na základě poznatků o osobách vícegeneračních pečovatelů bylo realizováno výzkumné šetření, které se zabývá konkrétními dopady v osobním i pracovním životě pečujících, kteří se souběžně ocitají v roli zaměstnaného, pečujícího rodiče a pečujícího potomka a jeho vlivu těchto situací na jeho život. Ve výzkumu byly zjišťovány příčiny vzniku vícerolové funkce sendvičové generace. Analýza dat poté ukázala, jaké konkrétní dopady na osobní a pracovní život osob ve středním věku patřících do sendvičové generace způsobují faktory, které je ovlivňují v jejich životě.

Klíčová slova: sendvičová generace, pečovatel, rodina, společnost, stát

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the issue of persons imprisoned in so-called sandwiches, middle-aged people, who have to cope with daily care of their offspring, aging parents and they still work. In the introductory part, the sandwich generation is introduced, as well as the causes and impacts on their lives. What difficulties and dilemmas have to cope in this life stage.

The next part of the thesis describes the social policy of the state in this field and the forms of social assistance available to caregivers in the sandwich generation in the care of children and seniors. The thesis also work on how family and society look at these

caregivers, and the reasons why they decide how they make decisions in the context of education, morality, solidarity and tradition are described.

Practical part of the thesis describes qualitative research in which semi-structured interviews were used. On the basis of knowledge about the people of multigenerational carers, a research survey was carried out, which deals with the concrete impacts in the personal and working life of the caregivers who are simultaneously in the role of the employed, caring parent and caregiver and its influence on these situations on his life. In the research were investigated the causes of multi-ring function of the sandwich generation. The data analysis then revealed what specific effects on the personal and working life of middle-aged individuals in the sandwich generation that cause the factors, which affect them in their lives.

Keywords: sandwich generation, caregivers, family, society, state

Touto cestou bych ráda poděkovala PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její vstřícnost, čas a cenné rady.

Mé poděkování také patří všem zúčastněným v realizaci mého výzkumu za jejich vstřícnost a cenné informace

Také považuji za důležité poděkovat svoji rodině, která se mnou měla trpělivost a podporovala mě po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Představte si život jako hru, kde 24 hodin denně žonglujete s pěti míčky: práce, rodina, zdraví, přátelé a smysl života a snažíte se je udržet ve vzduchu“.

Dave Logan

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 SENDVIČOVÁ GENERACE	14
1.1 „TI UPROSTŘED – DNEŠNÍ 40 - 60“.....	16
1.2 JAKÉ JE TO BÝT V SENDVIČI VE STŘEDNÍM VĚKU	19
1.3 KONFLIKT ŽIVOTNÍCH ROLÍ SENDVIČOVÉ GENERACE.....	20
1.3.1 Souběžná péče o malé děti a seniory.....	22
1.3.2 Mezigenerační solidarita v rodině.....	22
1.3.3 Dilemata sendvičové generace	23
2 SOCIÁLNÍ POLITIKA STÁTU.....	25
2.1 SYSTÉM SOCIÁLNÍ POMOCI „SENDVIČI“	27
2.2 STŘEDNÍ VĚK A JEHO KARIÉRA VE SPOLEČNOSTI Z POHLEDU ŽENSKÉ A MUŽSKÉ ROLE.....	29
2.3 STRES A SENDVIČOVÁ GENERACE.....	32
2.4 PSYCHOLOGICKÁ INTERVENCE V RÁMCI PÉČE O SENDVIČ	32
3 RODINA A SPOLEČNOST	35
3.1 VZTAHY MEZI GENERACEMI V RODINĚ	36
3.1.1 Vytváření vícegeneračního smyslu – hodnota rodiny.....	39
3.1.2 Příbuzenská odpovědnost – postoje a realita	39
3.1.3 Kvalita života – děti, rodiče	42
3.1.4 Poskytovatelé péče v přirozeném prostředí.....	44
3.1.5 Sociální služby dostupné pro rodiny	45
3.1.6 Příspěvek na péči a jeho využití.....	46
4 KULTURNÍ VZORCE DANÉ SPOLEČNOSTÍ NEBO RODINOU.....	47
4.1 PÉČE VE SPOLEČNOSTI, JEJÍ VÝVOJ A PROMĚNY	48
4.2 PODPORA RODIN ZE STRANY STÁTU.....	49
4.3 PROČ PODPORA STŘEDNÍ GENERACE – LIDÍ.....	55
II PRAKTICKÁ ČÁST	59
5 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	60
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	60
5.2 VÝZKUMNÝ RÁMEC A VÝZKUMNÁ STRATEGIE	62
5.3 KRITÉRIA A METODA PRO VÝBĚR ZKOUMANÝCH SUBJEKTŮ	62
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ZPŮSOB JEHO ŘEŠENÍ	64
5.5 METODA SBĚRU DAT, PRŮBĚH VÝZKUMU A ANALÝZA DAT.....	64
5.5.1 Respondentka 1	65
5.5.2 Respondentka 2	66
5.5.3 Respondentka 3	66
5.5.4 Respondentka 4	66

5.5.5	Respondentka 5	67
6	ANALÝZA DAT.....	68
6.1	OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ.....	68
6.1.1	Kategorie č. 1 – „Proč to tak je“	70
6.1.2	Kategorie č. 2 – „sendvičové role“	74
6.1.3	Kategorie č. 3 – „Co trápí sendviče“	79
6.1.4	Kategorie č. 4 - „Splátka dluhu nebo obětování“	82
6.1.5	Kategorie č. 5 – „Co bude dál“	85
6.2	AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	88
6.3	SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	90
7	SHRNUTÍ.....	93
7.1	DISKUZE.....	100
	ZÁVĚR	101
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	103
	SEZNAM OBRÁZKŮ	111
	SEZNAM TABULEK.....	112
	SEZNAM PŘÍLOH.....	114

ÚVOD

Stále větší počet lidí středního věku se ocitá ve složité a leckdy skoro neřešitelné životní situaci naplňování několika těžko slučitelných rolí. K tzv. sandwich generation patří v současné době populace ve věku 40-60 let. Jsou to lidé středního věku, kteří zároveň chodí do zaměstnání, pečují o děti a starají se o staré rodiče (jsou jako náplň slisovaná mezi dvěma až třemi chleby – sandwich). Díky společenskému a kulturnímu klimatu jsou vystaveni objektivně obrovskému tlaku. Tito pečovatelé trpí často psychiatrickými problémy ve smyslu zhoršené adaptace na stres, ale i zdravotními potížemi, zvýšenou úmrtností a poruchami v mezilidských vztazích. Tento jev má vážnější sociologické, ale i hlubší psychologické příčiny. Je více než jasné, že budoucnost sama o sobě nepřinese žádné zlepšení, populace stárne a také ekonomické podmínky nejsou nijak ideální. V České republice je většina populace přesvědčena, že je povinností dospělých dětí postarat se o své staré rodiče. Je možné, že jsou to jen tzv. morální klišé, která jsou zakódována v naší společnosti, často se setkáváme s ujištěním „*u nás by nikdy nikdo nikoho nedal do domova důchodců*“. Jenže je dobré nabídnout i trochu jiný úhel pohledu.

Ke střetávání rodinných plánů a profesních aspirací dochází hlavně v obdobích životních přechodů, kdy se člověk rozhoduje, zda upřednostnit některý životní plán nebo spíše rovnoměrně skloubit více plánů. Nutnost zásadnějších rozhodnutí nastává i při ztrátě soběstačnosti seniorského člena rodiny (vznik potřeby rodinné péče). Pak nastává situace, kdy musíme řešit nově vzniklé situace. Detailněji se v této práci zabýváme takzvanou sendvičovou generací, což jsou dnešní čtyřicátníci, padesátníci, šedesátníci. Do tohoto věku postupně dojdeme všichni a přijdou situace, které nás dostanou do tíživé životní situace. Jde o střední generaci zralých starších dospělých, tzv. generativy jejichž úlohou je milovat a pracovat.

V současnosti je kladen důraz na rodinu, tak aby v rámci jejího mikroklimatu nebyla přenesena odpovědnost členů rodiny na stát, aby její členové byli začlenění do společenského i profesního života. Zda jim však pomáhá v této cestě dostatečně stát, či zaměstnavatel, či sám okruh blízké rodiny je naším úkolem zmapovat.

Cílem diplomové práce je identifikovat příčiny, faktory a důsledky, které mají vliv na tzv. sendvičovou generaci a na základě analýzy specifikovat možnosti jak sladit pracovní, osobní a pečovatelskou rovinu vícerolového pečovatele.

Teoretická část práce se v úvodní kapitole zabývá základními pojmy, představíme si sendvičovou generaci, koho si pod tímto pojmem představit. Zajímá nás budoucí pocít, dilemata, ale i psychické potíže vícegeneračních pečovatelů. Popíšeme si rozsah jejich péče o seniory, juniory a zajištění jejich potřeb. Podíváme se na to, do jaké míry jsou splněny motivační kritéria vícegeneračních pečovatelů.

V druhé kapitole více přiblížíme sociální politiku státu, jaká je jeho záchranná síť pro tyto pečovatele v momentě, kdy potřebují odbornou pomoc. Popíšeme možnosti sociálních příspěvků, sociálních služeb, psychologické pomoci a v neposlední řadě se budeme zabývat tím, zda zaměstnavatel vychází či nevychází vstříc lidem v období tlaku ze tří stran. Zmapujeme současný stav v dané zkoumané problematice.

Třetí a čtvrtou kapitolu věnujeme celkovému popisu současné situace ve vícegeneračních rodinách, jaké mají rituály, dané kulturní vzorce. Budeme se také zabývat tím, jak nahlíží společnost na role v rodině, jaké jsou zažitá vzorce ve společnosti. Ovlivňuje nás výchova v tom, zda chceme přijmout roli vícegeneračního pečovatele a vrátit tak rodičům dluh, či nejsme odpovědní za životy druhých i když jsou to naši rodiče. Pokusíme se uvést pár praktických rad pečovatelům.

Praktická část diplomové práce navazuje na předchozí teoretické poznatky z popisované oblasti. Je použit kvalitativní výzkum, metoda hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Data jsou analyzována a interpretována pomocí techniky otevřené, axiální, selektivní kódování u zakotvené teorie podle autorů Švaříček, Šed'ová (2007) .

Výzkum je tedy zaměřen na oblast střední generace a problematiku této oblasti. V odborné literatuře se touto problematikou zabývá poměrně dost autorů. Uvádíme např. Bertini, Křivohlavý, Novák, Dudová. Domníváme se proto, že poznatky zjištěné z tohoto výzkumu budou přínosem a zjištěné údaje by mohly přispět k bližšímu poznání a otevřenému pohledu na život vícegeneračních pečovatelů a potažmo otevřít otázku, jak skloubit profesní a pečovatelskou roli.

Při vypracovávání této diplomové práce se budeme také soustředit na to, zda je dlouhodobá péče o více generací spíše povinností nebo přináší pocít uspokojení. Pokusíme se zmapovat, jaký bude pravděpodobný vývoj v následujících letech s ohledem na demografické průzkumy a co by bylo možné v rámci pomoci státu, zaměstnavatelů nebo jiných organizací zlepšit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SENDVIČOVÁ GENERACE

Sendvičová generace - vícegenerační pečovatelé, ty tisíce lidí všude kolem nás, obětaví pečovatelé, kteří tvoří nedílnou součást naší společnosti, udržují rodiny pohromadě a naplňují tolik základních potřeb bez jakéhokoliv ocenění či uznání. Jejich role bereme jako samozřejmost a moc o nich nepřemýšlíme (Bertini, 2013).

Tlak tří směn tzv. sendvič, jak uvádějí Sirovátka a Hora (2008) se týká ve většině případů většinou žen. Tento tlak je na ně vyvíjen v zaměstnání, v péči o rodinu a do třetice je tu péče o starší generaci. To není zrovna maličkost, když si uvědomíme, že tyto maximálně vytížené ženy již nejsou zrovna nejmladší a mají také jistou míru zdravotních problémů, tzn., že jejich zdravotní stav již limituje některé aktivity. Je zřejmé, že zvyšujícím se tlakem na sendvičovou generaci je prodlužování lidského života, kdy se jeho struktura mění vlivem demografických i socioekonomických změn a významem hlavních životních aktivit-vzdělávání, produktivní aktivity, péče o druhé a sebe sama, odpočinek.

Bertini (2013) se zamýšlí na tím, že smáčkнутý člověk v sendviči mezi potomky a předky, sice může dosáhnout generativity, ale také může stagnovat či vyhořet. Uvádí, že v USA je již sendvičová generace jako fenomén oficiálně registrovaná v celostátním seznamu významných událostí a červenec je měsícem sendvičové generace. Dále Bertini (2013) o této generaci píše jako o generaci středních let, pociťující často jistou nespokojenost, která může přerůst až v krizi.

Kulitová (2017) uvádí studii Poštovní spořitelny, kdy byl zkoumán vzorek 1400 dotázaných osob patřících do sendvičové generace. Bylo zjištěno, že tato generace je mnohem méně spokojena než mladší či starší generace. Více než 50% této generace má také potíže vyjít se svým příjmem. Dále se zmiňuje o studii ČSOB a Sue Ryder, ze které vyplývá, že kdo pečoval o seniora, tak se snaží na svoje stáří co nejlépe připravit, aby nebyl ostatním na obtíž. Život v sendviči není opravdu jednoduchý. Výzkumy potvrzují hloubku problému a fakt, že se tento fenomén výrazně podepisuje na kvalitě života sendvičové generace. (Kulitová, 2017)

Zajímavý výzkum, na který poukazuje Novák (2013) provedli britští ekonomové v 71 zemích, šlo o výzkum subjektivního pocitu lidského štěstí v různých životních etapách. Vyplývá z něj, že štěstí kolem dvaceti je na vzestupu, poté postupně s přibývajícími roky přichází zpomalení. Ve čtyřiceti na tom lidé bývají nejlépe, ale po překročení této věkové

hranice může přijít velký propad. Minimální pocit štěstí přichází dle výzkumů ve čtyřiačtyřiceti letech v USA, v Evropě trochu později. Jakmile překročíme kritický věk čtyřiceti sedmi let, začíná se křivka štěstí zvedat. Je známo, že jakmile je sice mládí pryč, leč do důchodu už není tak daleko a pokud jsme v tomto věku zdraví, začínáme být se životem zase relativně spokojeni. Nejdůležitější faktor napříč životními obdobími je zdraví a možnost osobní seberealizace, když tyto faktory chybí, stav štěstí či životní spokojenosti ztrácí na intenzitě.

Na základě několika aktuálních trendů stále přibývá mužů i žen ve středním věku, kteří se současně starají o dospívající potomky i stárnoucí rodiče, kteří jsou zpravidla již v důchodu. Tito lidé samozřejmě zároveň chodí do svého zaměstnání. Skloubit péči o potomky a rodiče s dráhou profesní může být velice náročnou situací v jejich životě.

Zkombinovat tyto role klade na tyto pečovatele vysoké nároky na zdroje a čas. (Brody, 1981)

Takovéto muže a ženy, kteří plní tři role:

- Rodiče, který pečuje o potomky.
- Syna či dcery pečující o rodiče.
- Pracující.

A je jim kolem 40-60 let věku, zařazujeme do tzv. sendvičové generace. (Brody, 1981)

Mnozí odborníci pojednávají o sendvičové generaci i v širších souvislostech. Hasmanová Marhánková (2011) píše o sendvičové generaci jako o fenoménu, kdy osoba pečuje o ještě nesamostatné děti a již nesamostatné rodiče.

Roots (1998) zase hovoří o generaci ve středním věku, mezi generací mladší a starší, přičemž obě tyto generace vyžadují jejich péči.

V roce 2017 byl proveden výzkum na Filozofické fakultě v Plzni, do kterého byly zařazeny osoby, které mají alespoň jedno dítě do 18 let a zároveň potenciálně mají na starost alespoň jednoho seniora. Šlo o osoby patřící do tzv. sendvičové generace. Je důležité si uvědomit, že většinou nemívají starost pouze o jediného rodiče, to je spíše výraznější menšina. Dle zmiňovaného výzkumu pouze 32,4 z 213,7 dotázaných domácností má starost o jediného seniora, 41,4 domácností se stará o 2 seniory, 62,8 o tři seniory a 76,2 domácností o 4 seniory. Úmrtím jednoho rodiče tedy jen málokterá domácnost či osoba vypadne ze sendvičové generace. Počet členů sendvičové generace se nebude snižovat úmrtím rodičů,

ale spíše dospíváním nejmladších dětí. Vyšlo najevo, že i když má většina domácností dobrou vůli se postarat o seniory, není na krizové situace reálně připravená a jejich tíha tak nakonec velmi pravděpodobně dopadne na Odbor sociálních služeb. (Váně © 2017)

Název „sendvičová“ dále vysvětluje Bertini (2013) jako pojem pro dospělé ekonomicky aktivní lidi středního věku. Srovnává je se sendvičem, kdy oni jsou právě tou náplní do sendviče mezi dětmi a rodiči, o které souběžně pečují.

Pojem sendvičová generace je užíván i pro rodiny, které se skládají ze tří generací. Podstatná je zde především mezigenerační podpora. Úžeji popisuje vymezení sendvičové generace Künemund (2006), dle něj se jedná o osoby pečující jak o potomky, tak o rodiče a tyto osoby zároveň mají stále zaměstnání. Dále zmiňuje i důležitost rozdílu mezi širším a užším pojetím tohoto fenoménu. Zabývá se například německou populací, kdy pokud by bylo bráno v potaz vymezení širší, spadalo by do sendvičové generace až 75% žen ve věku 45 – 49 let. Jen 12% z nich však zároveň pečuje o seniora. V případě vymezení nejužšího, tedy i specifikace na základě ekonomické aktivity, spadá do této generace jen 8% žen ve věku 45 – 49 let. (Künemund, 2006)

Existují tedy situace, ve kterých se zaměstnaný muž či žena vypořádává s péčí o rodinu, profesní kariérou i osobním životem. Je po nich požadováno, aby byly dobrými rodiči, syny či dcerami a zároveň dobře zvládali své zaměstnání.

1.1 „Ti uprostřed – dnešní 40 - 60“

V současnosti, jak uvádí Bertini (2013) je podle odhadů ve středním věku v České republice zhruba dva a čtvrt milionu obyvatel České republiky. Jako u tradičního sendviče, očekáváme náplň jako to nejlepší. Člověk, který je ve středním věku „tím uprostřed“ tak může být jeho životní cesta v této fázi tou fází nejlepší. Dosahuje často velké generativy, ale je ohrožen vyhořením a stagnací. Bertini (2013) také upozorňuje, že již každý sedmý člověk v letech 45-59 pomáhá svým rodičům s jejich složitými soubory potřeb a přitom v jejich domácnosti jsou ještě nezaopatřené děti. Tito zástupci střední generace jsou vtlačeni mezi obě strany sendviče, kdy potřebují od náplně pomoc, aby přežili a prospívali. V dnešní společnosti je oproti minulosti delší délka života. Více osob než dříve má rodiče, kteří jsou dosud naživu a zároveň i menší děti. Ženy odkládají mateřství na pozdější dobu, takže jejich rodiče jsou starší v době, kdy jsou jejich potomci mladší, než bývalo v minulosti obvyklé.

Podstatným demografickým jevem, jak uvádí Hasmanová Marhánková (2011) je stárnutí populace. K tomu dochází na základě zvyšující se délky dožití a klesající porodnosti. Se stárnutím populace úzce souvisí i problematika zvýšení věku pro odchod do důchodu a také diskriminace seniorů na trhu práce. Stále častějším tématem k řešení je, jak skloubit péči o starší rodiče a zaměstnání.

V důsledku nižšího počtu nově narozených dětí v přepočtu na jeden pár dochází ke zvýšení předpokladu, že takové dítě bude v dospělosti nuceno se starat o stárnoucí rodiče, okruh potencionálních pečovatelů se totiž snižuje. (Šindelář, 2014)

Faktory vedoucí k většímu počtu osob spadajících do sendvičové generace jsou podle Rootse (1998, s. 5) především:

- Dlouhověkost.
- Chronická onemocnění.
- Posouvání rodičovství na pozdější věk.
- Změna role ženy ve společnosti.

Současná česká společnost i většina evropských zemí zažívá výrazné změny ve věkové struktuře populace. Porodnost klesá a délka dožití se prodlužuje, to je současný trend, který nazýváme tzv. demografickým stárnutím. Tento trend dopadá na společnost sice jako celek, kdy je vidět určitá proměna v zastoupení jednotlivých věkových skupin, ale i v individuální rovině jednotlivců ve společnosti (např. delší pobyt na trhu práce, organizace práce a péče apod.) Tzv. že demografické stárnutí společnosti si vyžádá řadu změn v chápání a ve vzájemném propojování jak veřejné, tak soukromé sféry. To se týká například změny ve fungování instituce odchodu do důchodu, chápání „produktivní“ pracovní biografie, ale zároveň institutu péče (neboť díky zvyšující se délce dožití roste počet osob nad 80 let, kteří potenciálně vyžadují asistenci a zároveň dochází k tomu, že se rodí méně dětí a v pozdějším věku rodičů). To vše výrazně zasahuje do organizace péče v rodině. (Muffels 1998)

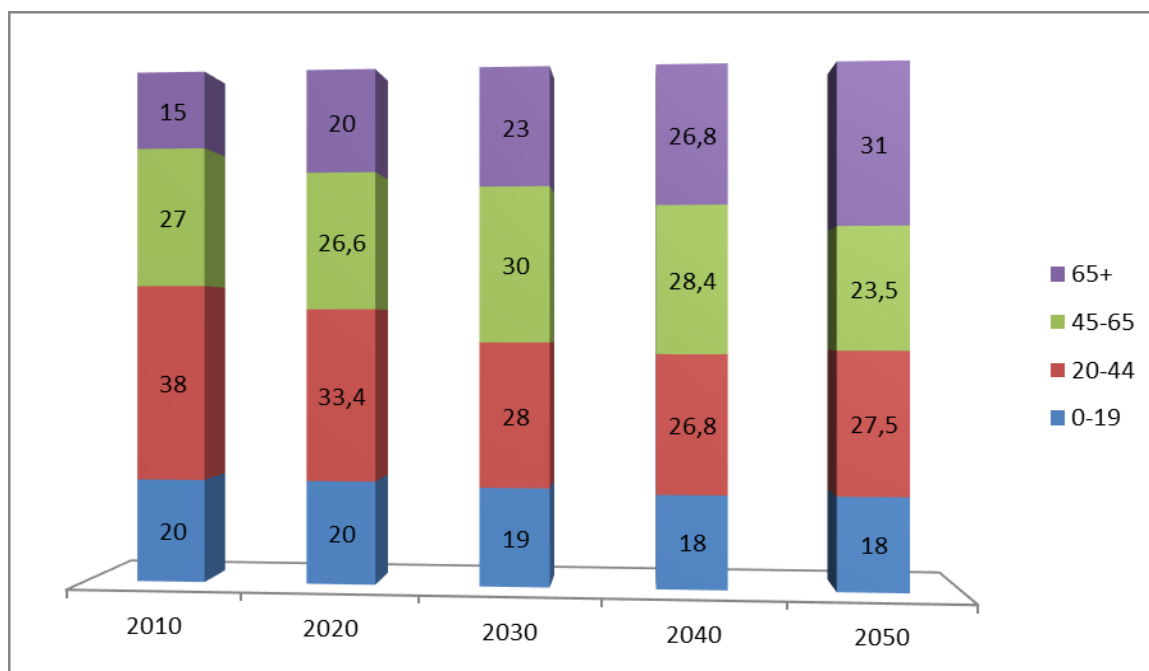
I Bertini (2013) se připojuje k názoru, že Češi stárnou, na začátku 21. století byli Češi v průměru o více než 10 let starší než o 100 let dříve. Roste počet obyvatel starších 40 let a to zejména díky populačním ročníkům 1940-1957, lidé ve věku 40-64 let tvoří 1/3 obyvatel ČR, senioři ve věku 65 let a více představují 14% populace.

Tzv. „sendvičová generace“ představuje specifický fenomén spojený s výše popsanými demografickými trendy. Popisuje stav, kdy lidé v produktivním věku s ještě plně neosamostatněnými dětmi na sebe berou rovněž závazek péče o stárnoucí rodiče. Před tyto dva odlišné typy nároků na péči jsou najednou zároveň postaveni.

Období mezi 45 až 55 rokem života bylo považováno za vrchol ekonomické aktivity člověka, pak se již předpokládalo, že produktivita začíná pomalu klesat. Zaměstnanecká politika firem často znevýhodňovala starší zaměstnance díky této zažitě představě a od osmdesátých let, kdy důchodová politika podporovala možnost předčasného odchodu do důchodu ještě tato představa nabrala na významu. (Muffels, 1998)

Díky tomu došlo k výraznému odlivu starších lidí z trhu práce a bylo to vnímáno tak, že se nevyplatí do těchto zaměstnanců investovat. Takovýto přístup však s ohledem na budoucí věkovou strukturu obyvatel České republiky se stává dlouhodobě neudržitelným. Počet obyvatel ve věku 45+ se bude výrazně zvyšovat na úkor podílu zastoupení nižších věkových skupin.

Graf 1. Prognóza věkového složení obyvatelstva ČR podle věkových skupin (uváděno v procentech).

Zdroj: ČSÚ © 2009

Na grafu je vidět, že za třicet let se podíl osob ve věku 45+ v populaci zvýší o více jak 10% a tento trend se bude dále prohlubovat. Na základě těchto skutečností se bude muset změnit přístup v oblasti zaměstnanosti starších zaměstnanců.

V České republice sice míra nezaměstnanosti ve věkové skupině 50-64 let je nižší než v porovnání s mladšími ročníky, ale to je dáno tím, že svoji situaci na trhu práce řeší odchodem do předčasného důchodu, a proto již nejsou ve statistikách nezaměstnanosti. V této oblasti bude jistě Česká republika ještě řešit řadu výzev. (Hasmanová, Marhánková, 2011)

1.2 Jaké je to být v sendviči ve středním věku

Střední věk popisuje Bertini (2013) jako období přehodnocování a přechodu. Může jít o období přemítání nad minulostí i nad budoucností i období očekávání. Trvá až dvě desetiletí, tudíž to není žádný krátký úsek, hodně lidí přehodnocuje svůj dosavadní život. Přechod do středního věku není totéž jako krize středního věku. Někteří do něj vplují elegantně a snadno, ale u některých se objevují pocity nespokojenosti, ohlížejí se za svým životem, který třeba nenaplnili dle svých představ. Mohou mít pocit, že jim utíká čas v každodenním přežívání a že po nich nezůstane výrazná stopa. Bertini dále píše, že tento stav může přerůst v krizi, kdy toto zjištění může být drtivé a vyvolat existenciální krizi smyslu a ruku v ruce s krizí jde velmi reálné pochopení, že se blíží postupně stáří a konec života. Zatím co se snaží pochopit svůj život, všechny povinnosti zůstávají stále povinnostmi, pořád je tu starost o děti a o staré příbuzné, pořád je nutné vést domácnost a chodit do práce, protože každodenní povinnosti neustoupí realitě života. Mnohdy se přidávají zdravotní obtíže, a to je potom hodně těžké ustát vše v relativně dobrém psychickém zdraví. Je k tomu potřeba hodně odvahy, síly, odolnosti a smyslu pro humor.

Bertini (2013) upozorňuje, že samy informace o stárnutí a jeho působení na tělo mohou způsobovat psychický stres. A to přichází v době, kdy je potřeba se mnohem více snažit. Bertini však uvádí studii Midlife in the U.S., středního věku, která byla provedena v r. 2002 na Wisconsinské universitě, kdy bylo zjištěno několik zajímavých faktů:

- Při procesu stárnutí převládá více pozitivních než negativních emocí.
- Větší smířlivost se situacemi a větší kontrola povinností.
- Neprojevuje se prakticky žádný úpadek rychlosti duševních procesů.

- S vyšším věkem jak u mužů, tak u žen je uváděno méně každodenních stresorů.

1.3 Konflikt životních rolí sendvičové generace

V současnosti můžeme pozorovat zcela jedinečný fenomén, kdy dnešní generace může mít stárnoucí prarodiče, rodiče, dospělé děti i vnoučata, vedle sebe tedy mohou existovat čtyři až pět generací, což pro ně znamená více péče, které je zapotřebí oproti dřívějším generacím.

„Větší sandwich jako větší problém“, kdy úkolů pro střední generaci přibývá:

- Vychovat děti a vyvést je z hnízda do dospělosti.
- Udržovat manželství (je-li ještě co).
- Profesionální kariéra, úspěchy a spokojenost.
- Partnerské genderové role (zda je spokojenost s rozdělením rolí v domácnosti-zda je vše rozděleno na ženské a mužské role, či se vše uzpůsobuje od aktuální situace v rodině).
- Zamyšlení na tím, co ještě v tomto věku chtějí dosáhnout. (Roots, 1998)

Roots nabízí (1998) jako možná řešení pro usnadnění způsobu života, aby byla ujasněna role v domácnosti, kdy se členové rodiny sejdou a připraví si finanční plán, pokus o využití dostupných služeb v daném místě, dále je vhodné domluvit se na datu, kdy děti vyletí z hnízda (přestříhnout pupeční šňůru), je důležité respektovat soukromí, péči o rodinu, manželství, ale především sebe.

Sny sendvičové generace se na prahu padesátky mohou lišit. Většina se ale bude nacházet někde mezi bolestí a rozčarováním – něco se naplnilo a něco ne, úspěchy střídaly prohry, zda se člověk vlastně vydal správným směrem a zda je tam, kde se cítí dobře. Toto bilančování se objeví často ve chvíli, kdy se necítí zrovna naplněni a šťastni, ale právě, když se něco rozpadá, když jsou zahlceni prací, povinnostmi a převládá pocit, že takto si to nepřejí a hlavně, že již není čas na nápravu a na změnu. Je to období, kdy se lidé cítí statisticky nejméně šťastní (u Evropanů se tento pocit dostavuje průměrně okolo 47 let bez ohledu na životní okolnosti). O generaci, která se ve středním věku ocitá v pasti povinností se mluví jako o sendvičové generaci. Lidé, kteří do ní patří mají děti, které ještě nejsou dospělé, stále je potřebují, a zároveň je potřebují i stárnoucí rodiče, kteří již nezvládají péči o svoji domácnost, nákupy, pochůzky, v horším případě ani péči o sebe. (Hodáčová © 2016)

Péče o stárnoucí rodiče je mnohem náročnější než péče o děti, fyzicky i psychicky. Starat se o dítě je v podstatě radost, naděje do budoucna. Starat se rodiče, kteří se před očima mění v malé vzdorující děti a vyhlídka do budoucna je spíše nedobrá, je velmi náročné. Energetické zdroje se rychle vyčerpávají a pomalu obnovují. Při tom všem ještě konfrontování s vlastním stárnutím a konečností života. Hodáčková se pokouší navrhnout pomoc :

- **Nalézat smysl a laskavost** - kdy celá tato životní situace nahrává přemýšlení o prioritách, o smyslu toho, co se právě děje a i o smyslu života vůbec. Pokud je péče pro pečovatele smysluplná, i přes těžkou situaci život naplňující, dává sílu jít dál, příliš nenaříkat a přijímat věci tak, jak jsou. Dále uvádí, jak je důležité si uvědomovat priority a některé úkoly odložit na později. Vše nejde zvládnout perfektně a přílišná snaha by vedla spíše ke zhroucení než k dokonalosti. Péče o blízké je projev laskavosti, je to příležitost být si blíž, vzpomínat na to hezké z minulosti a odpustit si staré křivdy.
- **Uvědomovat si zodpovědnost a potřebu organizace** - něčeho se vzdát v žádném případě neznamená vzdát se nároku na vlastní čas a prostor. Naopak: pokud dávat, musí se i brát. Veškerou péči je důležité rozložit nejen mezi rodinu, ale využít i placené služby. Sociální služby jsou dostupné i v té nejzapadlejší víscce, bývají cenově přijatelné a nabízejí i drobnou výpomoc od odvozu babičky ke kadeřnici až po pomoc s hygienou či úklidem domácnosti. Starší děti zase zvládnou nakoupit, ohřát dědovi jídlo nebo mu jen dělat společnost. Je potřeba, aby všichni členové rodiny pocítili svůj díl odpovědnosti a nějakým způsobem se zapojili. Své povinnosti je dobré rozdělit na jednotlivé kroky. Co je nezbytné dnes a co počká na zítra či na příští týden? Žijete teď.
- **Pečovat o pečující** - všichni, kdo pečují, potřebují péči. Abyste dokázali být laskaví k druhým, musíte být nejdříve laskaví sami k sobě. Mělo by tedy být samozřejmé, že se budete zamýšlet nejen nad tím, co potřebují vaši blízcí, ale také co potřebujete vy sami.
- **Udržovat partnerské a přátelské vztahy** - čelíte-li složité životní situaci ve vztahu, neměli byste zapomínat ho rozvíjet. (Hodáčková © 2016)

1.3.1 Souběžná péče o malé děti a seniory

Tomeš uvádí (2010), že péče o staré občany je zatěžující a stresující životní sociální situací. Dodává, že člověk je především tvor společenský, a již v dávných dobách si v rámci solidarity a sociální politiky rozdělovali lidé společenské a sociální role.

Když se do rodiny narodí dítě, jak píše Matoušek (1997), nároky na matku se zvýší. Péče o děti ji váže k domovu a znemožňuje práci. Hůře se s touto skutečností vyrovnávají vzdělané ženy (jejich pracovní dráha je přerušena) a ženy žijící na městských sídlištích (cítí se izolovaně).

Dle Bertini (2013) je třeba vzít v úvahu finanční stránku souběžné péče o děti a rodiče. Dítě potřebuje oblečení, rovnátka, autoškolu, doučování a vyžaduje finance na mimoškolní aktivity. Finanční požadavky týkající se seniora mohou být také zatěžující v případě, že ten již vyčerpal své zdroje např. léčbou chronického onemocnění, zvýšenými životními náklady, nebo prostě jen tím, že žil déle, než předpokládal. Pečovatel je pak nucen finančně vy-pomáhat při zajištění jejich životních potřeb či zajištění celodenní péče, když je pečovatel v zaměstnání a to jsou nemalé náklady z rodinného rozpočtu.

1.3.2 Mezigenerační solidarita v rodině

Jak uvádí Malý (2004) ve světě je trendem stabilizace rodiny a pokus o vícegenerační uspořádání rodiny „pod společnou střechu“. Členové rodiny si mohou vzájemně pomáhat, takové uspořádání rodiny je i ekonomicky výhodnější. Je zde podpora i péče o starého člena rodiny, takové uspořádání tedy podporuje mezigenerační solidaritu při péči o seniora. Rodiny často žijí v příliš malém bytě, kde není možno vícegenerační uspořádání, proto je tedy někdy oříškem, aby se do bytu vešla jedna rodina, tento problém je především v České republice.

Síla rodiny jak uvádí dále Matoušek (1997), je v tom, že pokud někdo onemocní, nebo se dostane do vážných nesnází, je rodina schopna zmobilizovat všechny síly a pomoci poskytnout oporu, na druhé straně je rodina zdrojem stresu, děti jsou vychovávány všanc rozmarům dospělých, rodiče musí být dětem k dispozici stále, ať unavení či odpočatí, nebo nemocní.

Provazníková (2017) upozorňuje, že pro dobré fungování v životě a rodině jsou důležité vztahy. Vztahy a jejich kvalita určují do značné míry spokojenost člověka jak v soukromí, tak v práci. Poskytují mu jistotu, ukotvenost, naplnění, pocit stability. Naproti tomu mohou

být zdrojem disharmonie, nespokojenosti, tápání či nevyrovnanosti. Pokud jde o vztahy mezi lidmi jak v zaměstnání nebo rodině, můžeme vztahy rozdělit dle psychologů na:

- **Mezilidský primární vztah** (dlouhodobější spojení - vztahy s emocionální vazbou a určitou odpovědností).
- **Mezilidský sekundární vztah** (krátkodobější, povrchnější spojení – vztahy bez větších závazků). Oba typy jsou nedílnou součástí našich životů.

Stuart (1999) však upozorňuje na mezikulturní rozdíly a říká, že vztahy v mezigenerační solidaritě se u jednotlivých národů liší. Hovoří se velmi často o rozdílech mezi Západem a Východem (na Dálném východě se starým lidem věnuje mnohem větší vážnost než na Západě). Je tomu tak pravděpodobně, protože v těchto společnostech je stáří poměrně vzácné.

1.3.3 Dilemata sendvičové generace

Dle Matouška (1997) je dilema jasné, prioritou nemůže být zároveň osobní rozvoj rodiče a plné uspokojování potřeb jeho dítěte. Ve střetu těchto dilemat, které zákonitě v rodinách probíhají, vždy musí být upřednostněna jedna priorita. I Rousseau, průkopník pedagogiky a psychologie, řešil tato dilemata a výsledkem toho bylo, že dal svých pět vlastních dětí do nalezince. V různých příručkách asertivity se mnohdy dočteme, že člověk je často spoutáván a omezován představou či pocitem o své odpovědnosti k rodině, jiným lidem či skupinám. Přitom jeho odpovědnost by měla být především k němu samému.

Dalším dilematem jak uvádí Bertini (2013) je dilema finanční. Sendvičová generace neustále čelí propagaci nových a nových výrobků, které jsou zacílené na jejich potomky a ti získávají dojem, že je musí mít, aby zapadli mezi vrstevníky. Z údajů ČSÚ vyplývá, že výchova jednoho dítěte přijde asi na 1,5 milionu korun. Pro lidi střední generace, kteří zároveň pečují o staré rodiče, představuje těžký úkol šetřit dětem na studia a zároveň se připravovat na vlastní penzi či si dopřát něco pro sebe. Snaží se proto prodloužit dobu zaměstnání, i když doufali, že odejdou do předčasného důchodu. Toto může být jedním z faktorů, který může vyvolat tolik diskutovanou krizi středního věku.

Křivohlavý (1994) se pokouší vysvětlit, že pokud se člověk pro něco rozhodnout musí, mělo by to pro něj mít kladnou hodnotu. Každá životní situace, která přijde, chová v sobě řadu možností – co by se s ní za daného stavu věcí dalo dělat. Zároveň v dané životní situaci je prostor k přemýšlení, co by se mělo dělat a co by ten, kdo se v ní ocitne, měl dělat.

M. Scheller (in Krivohlavý, 1994) říká „Člověk je bytost odpovědná, za uskutečňování hodnot, nejen těch obecných a věčných, ale i těch situačních, velice konkrétních“

Novák popisuje (2013) čtyřicítku za vrchol kopce, z něhož lze vidět obrys krematoria a proto by si měli lidé v tomto věku hledat malé radosti. Jenže jak to udělat, jak zvolnit tempo, když v zaměstnání o jejich místo usiluje někdo mladší, doma je čeká péče o domácnost, děti, někdy i vnuky a k tomu si přidáme péči o své staré rodiče. Dále se zamýšlí nad tím, že každý je sám sobě soudcem, jediné co je k zvážení, je to co chceme, můžeme a dokážeme. Ludvík Svoboda (in Novák, 2013) k těžkým životním situacím říká: „Buď Karpaty přejdeme nebo na nich padneme“.

Bertini (2013) upozorňuje na dilemata střední generace, kdy řeší, zda zvolí generativu, nebo stagnaci.

2 SOCIÁLNÍ POLITIKA STÁTU

Tomeš uvádí (2010), že sociální politika je lidská činnost či věda, s kterou se setkáváme denně. Péče o staré občany nebo nezaopatřené děti je stresující a zatěžující životní sociální situací. Některé tyto situace jsou ovlivněny nemocí, úrazem, či snížením pracovního uplatnění. Sociální politika se týká člověka, říká dále Tomeš (2010) a dodává, že je všeobecně známo, že člověk je tvor především společenský a již v dávných dobách si v oblasti sociální politiky a solidarity lidé pomáhali a rozdělovali mezi sebou společenské (sociální role). Postupně vznikaly různé formy pomoci, až nakonec převzal tuto roli stát.

Zárodky aktivní sociální politiky jak uvádí Matoušek (1997) jsou v Evropě patrné již na přelomu středověku a novověku, kdy byly v širším měřítku zakládány instituce poskytující péči lidem, kterým jejich rodina potřebnou péči poskytnout nedokázala nebo nechtěla. Byly to sirotčince, zařízení pro staré a nemocné, pro chudé a jinak hendikepované lidi. Jejich zřizovatelem byla původně církev, nikoli stát nebo obec. V novověku začaly postupně přebírat část těchto služeb obce, které byly od 16. století k jejich poskytování nuceny zákonem, nejdříve tzv. domovským právem, jež obci ukládalo povinnost postarat se o své hendikepované příslušníky. Od druhé poloviny minulého století k tomuto institučnímu zabezpečení přibývají i státem garantované finanční dávky poskytované starým, invalidním a nemocným lidem.

K sociálním událostem, při nichž má stát povinnost finančně podpořit rodinu, pak v první polovině našeho století přibylo narození dítěte (porodné), péče o něj (přídavky) na děti. A další dávky. Kromě toho postupně vznikly instituce, jež za rodinu přebíraly to, co dětem, případně dospělým rodina neposkytovala (dětské domovy, SOS dětské vesničky, sociální ústavy, domovy důchodců, denní centra pro jakkoli hendikepované lidi různého věku). Těmito opatřeními, dostávaly moderní západní demokracie charakter sociálního státu. Například v Německu, které je nazýváno národem rodin, mají rodinní příslušníci povinnost pečovat o své staré rodiče či jinak hendikepované členy rodiny ze zákona. Stát těm, kdo pečují o rodinné příslušníky i děti, poskytuje výrazné daňové úlevy. (Matoušek, 1997)

Dle Potůčka na počtu a významu nabývá v ČR tato tzv. sendvičová generace. Stát již něco vykonal pro tuto skupinu osob zatížených dvojitým závazkem péče. Pozitivní je, že od r. 2006 platí Zákon o sociálních službách, kterým byl nově zaveden příspěvek na péči. Osoba, která tento příspěvek pobírá, si může zvolit, jak tento příspěvek využije.

Dále uvádí, že systém to sice není dokonale propracovaný, jelikož není zcela zkoordinovaný v tom, jak je zajištěno institucionální financování zařízení sociální péče, ale pomohlo to ve vhodnější volbě způsobu, jak zlepšit péči o jednu část sendviče – o ty starší. Není to úplně ideální, ale určitě to pomohlo statisícům lidí v této zemi. Problémy jsou však i v druhém krajíci onoho sendviče. Především v nedostatku jeslí a mateřských škol. Je známo, že mateřské školy jsou pro děti lepší, protože ve školkách se lépe učí žít v kolektivu a komunikovat, je to dobrý základ pro úspěšný vstup na základní školu. Také toto je problémem koordinace několika rezortů při vytváření společné veřejné politiky, která by měla odstranit existující sektorové a rezortní bariéry. Je veřejnou úlohou, aby stát, který chce dlouhodobě prosperovat, se uměl o děti a rodiny s dětmi dobře postarat. Toto je hlavní úlohou státu, ale je možné promýšlet i spolupráci s podnikovým sektorem, podnikové mateřské školy nakonec existovaly i v době před listopadem 1989. Není ale správné, aby to bylo hozeno jen na bedra podniků. Stát musí vytvořit legislativní podmínky a podporovat příslušná zařízení také finančně. Nemalou měrou by to měla být i úloha obcí. Potůček si myslí, že obce zanedbávají rodinnou politiku jako takovou. V zákoně o obcích, který byl přijat v r. 2000 a poté novelizován, kdy poslední novelizace vešla v platnost v loňském roce, který má v tomto smyslu velmi obecný výklad a ukládal obcím jen málo jednoznačných závazků a povinností. Ukázalo se, že mnohé obce, stejně jako mnozí jednotlivci, když se jim něco nenařídí, tak se o sebe neumějí postarat. Na jedné straně jsou obce skvělé, které si tyto veřejné úlohy vezmou za své, ale jsou i obce, které na tom nejsou tak zainteresované. Úloha krajů by mohla být v rodinné politice více koncepční a aktivní, např. kraj Vysočina, který k rodinné politice na svém území takto již přistupuje, stanovil cíle pro-rodinné politiky, které vycházejí z následujících tezí Koncepce rodinné politiky Kraje Vysočina, což jsou:

- Podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin.
- Podpora sladování pracovního a rodinného života.
- Podpora žádoucích funkcí rodiny včetně podpory služeb pro rodiny.
- Podpora prostředí přátelského celé rodině, spolupráce všech aktérů rodinné politiky, medializace a propagace témat rodinné politiky.

Potůček oceňuje např. projekt **Harmonizace při opatrování dětí**. Projekt je zaměřen na podporu rodiny jako jednotky státu, zejména zlepšením dosavadní nelehké situace rodičů, kteří chtějí pracovat a mít kvalifikovanou péči o své děti. Cílem je nabídnout možnosti alternativní péče o děti a předat zkušenosti z Dolního Rakouska, Dále projekt **Rodinné pasy**, což je podpora rodiny, kdy mohou na tento pas využívat slevy v ČR, SR a Dolním Rakousku. Nutno podotknout, že tento projekt již využívají i jiné kraje např. Jihomoravský, Olomoucký, Pardubický, Zlínský, Ústecký a Královéhradecký.

Je vycházeno z následujícího myšlenkového konceptu, děti by neměly být vnímány jako handicap pro úspěšný život. Prorodinná opatření by též měla směřovat k dlouhodobě udržitelnému sladění pracovního a rodinného života, a to i s ohledem na rodiny, kde se o dítě stará pouze jeden z rodičů. V opatřeních rodinné politiky by neměla chybět ani opatření usnadňující péči o (pra)rodiče, kteří v pokročilém věku mohou vyžadovat zvláštní péči. (Potůček © 2014)

2.1 Systém sociální pomoci „sendviči“

Dle Pichauda a Thareauové (1998) je potřebné, aby pečovatelé v rámci rodiny mohli pomáhat, tak i oni sami potřebují pomoc. Zvláště když to není úkol lehký a trvá dlouho. A pak také ve chvílích, kdy musí udělat zásadní rozhodnutí. Profesionálové a rodina jsou potřební každý svým způsobem, ale měli by se vzájemně doplňovat. Neexistuje přesná hranice, záleží na názoru rodiny, nakolik se cítí.

V České společnosti se v posledních letech udály politické, ekonomické, sociální a kulturní proměny, které přinesly a stále přinášejí důležité změny společenského života. Dochází k zásadním proměnám pracovního trhu, zvyšuje se tlak na časovou intenzitu v zaměstnání, která je spojena s dlouhodobou celodenní nepřítomností v domově, zvyšuje se stresovost, fyzická náročnost některých typů práce, negativní flexibilita práce nutí zaměstnance přizpůsobovat se takřka „na poslední chvíli“ požadavkům práce a zaměstnavatele a tím stoupá nejistota práce. Mnohé z těchto přeměn se projevuje ve změnách soukromého a rodinného života. (Dudová a kol., 2007)

Systém sociální politiky dle Dudové a kol. (2007) by měl brát v úvahu existenci různých možných uspořádání soukromého života v české populaci a měl by být schopen pomoci řešit jejich problémy. Musí tedy nabízet dostatečně širokou škálu opatření, ze kterých mohou jejich uživatelé volit a kombinovat je podle svých potřeb. Musí brát v úvahu různé

formy rodinného uspořádání. Částečné úvazky mohou být účinným řešením sladění péče s pracovním životem, ale mohou být i jednoznačně výhodné pro stát. Zaměstnanec, pracující na částečný úvazek a odvádí řádně daně, je pro státní pokladnu méně náročný než ten, který zůstane doma. Je dobré uvažovat např. o daňovém zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří svým zaměstnancům umožňují dočasné snížení pracovního úvazku, nebo přímo zavedení práva na dočasné snížení pracovního úvazku, jako je tomu např. ve Velké Británii. Aby byla tato opatření úspěšná, musí být podmíněny širokou nabídkou kvalitní a finančně dostupné péče. Tato opatření by však neměla svým charakterem stále podporovat obecně zažitá očekávání, že žena bude svůj pracovní život a profesní aspirace podřizovat partnerovi a rodinnému životu.

V otázce starší generace jak uvádí Dudová a kol. (2007) bude muset sociální systém stále více brát v úvahu realitu změny věkové struktury populace, tzv. stárnutí obyvatelstva. Ukazuje se jako nutnost otevřít diskusi o problematice kombinace práce a péče o závislé rodiče či prarodiče a o jejich genderových souvislostech. Práce pečujícího by měla být odpovídajícím způsobem ohodnocena a také by stát měl podporovat širokou škálu zařízení a služeb péče o staré a nemocné. Systém sociální ochrany by v současné době neměl být zaměřen více jen na rodinnou jednotku, která může být nestabilní a v jejímž rámci nemusí panovat rovnost a mocenská rovnováha, ale spíše se více zaměřovat na jednotlivce, jejich individuální závazky a jejich schopnost a soběstačnost tyto závazky plnit.

Lidé často nevědí, že sociální systém jim s jejich problémy pomůže, případně jim nabídne řadu řešení. Svět seniorů se v posledních desetiletích zásadně proměnil. V minulosti se o seniora postarala jeho široká rodina, která byla poblíž, ovšem dnešní svět je mnohem komplikovanější. Žijeme na stárnoucím kontinentu, ve stárnoucí zemi. Musíme tedy tento problém aktivně řešit. Je cestou zkusit propojit excelentní zdravotnictví s novými službami, potom bychom mohli relativně rychle udělat opravdu hodně práce. Např. Portál Neztratitsevestari.cz sice nemůže vyřešit toto spojení, ale snaží se poskytnout potřebné informace a pomoc odborníků na jednom místě. (MoneyMAG © 2017)

Stát se nyní snaží pomoci např. tím, že senát schválil zákon č. 310/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů a další související zákony, který vejde v platnost od 1. 6. 2018. Tento zákon zavádí novou dávku nemocenského pojištění – dlouhodobé ošetřovné. Bude mít na něj nárok ten, kdo dlouhodobě pečuje o člena rodiny v domácím prostředí alespoň po dobu 30 dnů a nemůže kvůli tomu chodit do zaměstnání nebo vykonávat samostatnou výdělečnou činnost. Tím

se rozumí poskytování celodenní péče spočívající v každodenním ošetřování, provádění opatření spojených se zajištěním léčebného režimu stanoveného poskytovatelem zdravotních služeb nebo pomoci při péči o vlastní osobu (tzn. péče spojená s podáváním jídla a pití, oblékáním, svlékáním, tělesnou hygienou a pomocí při výkonu fyziologické potřeby). V průběhu péče, za kterou náleží dlouhodobé ošetřovné, zaměstnavatel nemůže dát výpověď a po ukončení péče vám nová úprava v zákoníku práce garantuje původní práci i návrat na stejné pracovní místo. Zaměstnavatel nemusí poskytnout pracovní volno na tuto péči automaticky, může ji odmítnout, ale jen kvůli vážným provozním důvodům. V ostatních situacích je povinen volno poskytnout. (Hájková © 2017)

Instituce a další subjekty jak upozorňují Sirovátka a Hora (2008) si v moderní společnosti mezi sebou rozdělují původně rodinné funkce. V souvislosti s modernizací se mění celá společnost. Proměny se týkají rodiny, která je považována za základ společnosti.

2.2 Střední věk a jeho kariéra ve společnosti z pohledu ženské a mužské role

Například v českých rodinách přetrvává tradiční genderová dělba práce a tím je omezena možnost efektivně sladit jak pracovní, tak profesní život. To je příčinou odlišných pracovních vrcholů u mužů a žen. V české společnosti spíše většina žen, než mužů zažívá přerušovanou pracovní kariéru v důsledku péče o členy rodiny, což jsou překážky, kterým ženy v různých fázích svého života čelí. Jsou nuceny kariéru přerušit a začínat v podstatě (minimálně) dvakrát. V prvním případě po dokončení vzdělání, podruhé pak po návratu z rodičovské dovolené. Kariéra žen např. v manažerských funkcích kulminuje mezi 40 - 49 rokem života, to je zhruba o deset let později než v případě mužů. Ti již v době, kdy ženy teprve mohou intenzivně budovat svou kariéru, již mají obsazenu většinu strategických funkcí. Tyto klíčové funkce jsou tedy obsazeny již muži, a to je taky důvodem, že kariéra žen je takto omezována. (Vlach a kol. 2008)

Tedy zvláště před ženami stojí jednoho dne „Sophiina volba“, kterou sféru upřednostní. Práce nebo rodina? Sophiinu volbu řeší koncept Work-life balance. V životě má však každá volba svá pro a proti. Ženy, které upřednostní rodinu, se už hůře navracejí do práce. Pro zaměstnavatele nejsou výhodné. Většinou potřebují krátit pracovní dobu a existuje zde vždy i riziko onemocnění dětí a častých výpadků, a to zaměstnavatel často nechce podstu-

povat. Sekundárně se tedy snižuje ekonomický potenciál rodiny. (Tobrmanová, Čiháková © 2018)

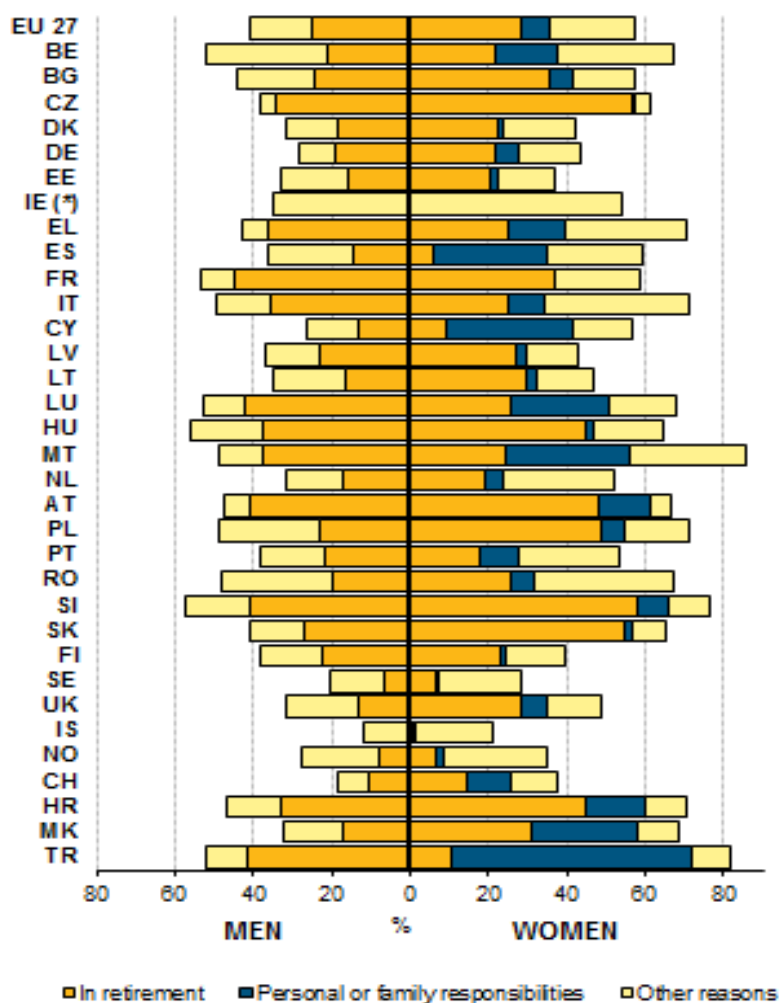
Změnit se bude muset celý svět - svět otevíracích dob, svět školních povinností, ale především svět osmi, deseti a dneska už běžně i dvanáctihodinových pracovních dob, protože to všechno je svět mužský. Pojetí popisu práce a pracovních povinností v moderním pojetí počítalo až do současné doby s tím, že se o pracujícího (tedy muže) někdo (přírodně žena) stará. Jenže kdo se postará o pracující ženu? Těžko si představit společnost, kde by se o každou pracující ženu starala jedna „nepracující“. Pak by se tedy mělo změnit to, co nazýváme prací, činnost, která musí být slučitelná s faktem, že na světě existují „děti a rodina.“ (Elle, 2005)

Dudová a kol. (2007) se zabývá tím, jak lze zvládnout rodinu a zaměstnání, upozorňuje na to, že je tato role nejčastěji spojována s velkým stresem, což je důsledek pokusu jak zvládnout rodinný a pracovní život. Žena je prezentována jako hybatel rodinného života, jako pečovatelka o domácnost i děti a zároveň je zaměstnána na plný úvazek, případně může podnikat. Tento stav vyvolává neustálý pocit tlaku a stresu z množstvím povinností a nároků, které jsou na ženu kladeny.

Rozdíly v kariéře mužů a žen a jejich dopady spojené např. i s problémy sladění práce a péče o ostatní členy rodiny můžeme vidět i na statistikách nezaměstnanosti mužů a žen. Nezaměstnanost u vyšších věkových skupin žen vykazuje větší míru v porovnání s muži (kromě věkové skupiny 60-64, kdy je rozdíl způsoben především dřívějším odchodem žen do důchodu). K dřívějšímu odchodu žen ze zaměstnání vede rostoucí potřeba a nároky s péčí a starostí o své stárnoucí rodiče a k tomu bývá využívána nižší zákonná hranice pro odchod do důchodu. Péče o členy rodiny vyvstává jako jeden z nejvýznamnějších faktorů formujících rozdílnou míru zaměstnanosti mužů a žen, a to i u lidí ve vyšším věku. V roce 2011 bylo uváděno téměř od poloviny žen ve věku 25-55 starost o člena nebo členy rodiny čili rodinné důvody jako hlavní důvod toho, že se nepohybují na trhu práce. Muži tento důvod uváděli zhruba v 5%. V případě, že přijdou děti, je také pravděpodobné, že trh práce opustí žena, nikoliv muž. Z podobných důvodů je to i v pozdějším věku. Pokud porovnáme země Evropské unie, nacházíme zde větší variabilitu mezi jednotlivými zeměmi v nižších věkových skupinách. Tato skutečnost je dopadem konkrétního společenského kontextu na motivy vedoucí k opouštění zaměstnání. Následující graf s barevnými označeními zobrazuje zastoupení jednotlivých motivů pro různé evropské země ve věkové kategorii 55- 66. (EUROSTAT © 2012)

Důvod odchodu do důchodu je značen tmavě žlutou barvou, rodinné či osobní důvody modrou barvou a jiné důvody světle žlutou barvou. Jak je patrné, u mužů absentuje modrá barva ve všech zemích. Výrazným důvodem opuštění trhu práce vzhledem k péči o členy rodiny je případem starších žen. Pokud porovnáme mladší věkové ročníky, tak se v takové míře nejedná o péči spojenou s rodičovstvím, ale péči zaměřenou více ke stárnoucím členům rodiny. (EUROSTAT © 2012)

Graf 2. Zastoupení jednotlivých motivů opuštění trhu práce pro různé evropské země ve věkové kategorii 55- 66

Zdroj: Eurostat© 2012

2.3 Stres a sendvičová generace

Holden polemizuje o vystresovaných lidech 21. století. Zamýšlí se nad tím, jak jsou na tom mezilidské vztahy a proč si lidé v současné době myslí, že se situace zhoršuje. Vysvětluje, že zatímco obrovskou většinu času, kdy homo sapiens na této planetě přežíval, šlo o holé přežití a stres měl objektivní příčiny (nebezpečí) v dnešní době si však důvody stresu „stanovuje“ každý sám. (Holden © 2009)

Novák (2014) poukazuje na zahraniční výzkumy, kde 57-73% osob dlouhodobě pečujících současně o děti a seniory má psychické problémy v důsledku stresu a vyčerpání. Výrazně častější je zde zastoupení žen. Jako faktory ovlivňující stres uvádí:

- Nedostatek ocenění.
- Finanční potíže.
- Pocit sociální izolace - sám voják v poli.
- Vyčerpání a únava z těžké práce.
- Tato nikdy nekončící práce.

Je tedy nutno zvážit na co síly stačí a na co ne, i přes veškerou úctu k tradicím.

Dle Pichauda a Thareauové (1998) existuje pomoc, ale málo se o ni ví, ať už jde o pomoc materiální nebo o různé další pracovníky, kteří mohou pečujícím pomoci. Existuje mnoho prostředků, které pomohou pečujícím v rodině ulehčit jejich namáhavé role a úkoly. Je důležité si odpočinout, či se setkávat s jinými lidmi, což může vytrhnout z osamělosti. Prvním problémem je získat informace o různých formách pomoci a dostat se k nim. Jak však zajistit, aby jedni i druhí pochopili, že nejlepším způsobem, jak být stále plně k dispozici a při síle, je vytvořit si určitý odstup.

2.4 Psychologická intervence v rámci péče o sendvič

Sendvičová generace potřebuje péči, protože jejich úkol je gigantický jak v rovině praktické, často i finanční, především však v rovině emocionálně psychologické. Je potřeba se také zamyslet nad nevhodnou motivací při péči např. o své staré rodiče. Motivaci dle Nováka (2013) rozlišujeme na sociální a psychologickou.

Sociální:

- Tlak z našeho okolí (sociokulturní tradice).
- Tlak příbuzných.

Psychologická:

- Podmíněna pocity viny,
- Závislost na rodičích.

Pokud psychologická čili emocionální motivace převažuje nad sociální a pokud takto emocionálně podvázaná pečující osoba se dostane v důsledku svých zdravotních nebo psychických potíží k odborníkovi je pro např. terapeuta či psychologa vše mnohem složitější. Tito pečovatelé jsou v „morální masáži“ a většinou se nerozhodovali zcela dobrovolně. Někdy se poradci, psychiatrovi, psychologovi dokonce podaří docílit změny postojů nedobrovolného pečujícího a zachránit mu tak kus zdraví a životní pohody. Navíc dnešní padesátníci a dá se říci, že i již čtyřicátníci trpí onemocněními kardiovaskulárními, cévními, vysokým krevním tlakem, hypertenzí, anginou pectoris, infarktem, mrtvicí a to jsou převážně onemocnění podmíněné chronickým stresem. V situaci neustálého stresu, chronickými pocity únavy, úzkostmi, frustracemi či depresiemi bez možnosti přirozeného ventilu může dojít k poškození orgánů a tím ke vzniku různých onemocnění. (Novák, 2013)

Dle Nováka (2013) je tedy radou pro osoby pečující zaměřit se na to nejpodstatnější. Za 20% vynaloženého času zvládnout 80% celkového výsledku, to je to důležité. Zbytek je nesmírně náročný a efekt již takový není. Další radou je denně si zaznamenat deset věcí, které se povedly, dvacet věcí, za něž zasloužíme pochvalu, či třicet věcí, za něž jsme životu vděční toto nazývá Novák „**pozitivní bilancí**“.

Ušetřit si aspoň trochu času pro sebe a z toho vyplývá:

- Část úkolů převést na druhé, čili demokraticky si je rozdělit.
- Poznamenat si důležité kontakty na osoby a instituce (lékař, psycholog, právník, finanční poradce, sociální pracovník).
- Pečovat o obnovitelnost zdrojů (každý výdej energie zavčas nahradit něčím co potěší, uklidní, rozesměje, pohladí, zregeneruje). (Novák, 2013)

Dále Novák (2013) vymezuje termín „**Protistresová svépomoc**“ pro pečující osoby:

- Princip svébytnosti starého člověka (je jaký je).
- Princip prospěšnosti (jednat podle nejlepšího vědomí a svědomí).
- Princip Hippokratův (především neškodit).
- Princip spravedlnosti (respekt).

Psycholog Chrást'anský se zamýšlí nad tím, co může znamenat, když se staráme příliš o druhé. Popisuje, že se často setkává s klienty, kteří jsou vyčerpaní a mnohdy frustrovaní. Jsou zvyklí se celoživotně starat o druhé více než o sebe. Často zažívají pocity uspokojení, ale i zlost z nedocení. Dostavuje se u nich pocit, že to jinak nejde, že bez nich by to nešlo. (Chrást'anský © 2013)

3 RODINA A SPOLEČNOST

Jandourek (2001) píše, že v předindustriálním období se v rámci rodiny více objevovala rodina velká - vícegenerační rodina, kde žilo společně více generací, které byly na sobě závislé i společným majetkem. Po tomto období, v tzv. industriálním však už hovoří jen o rodině malé - dvougenerační, složené z rodičů a jejich dětí.

Možný (2006) uvádí tři typy rodiny: tradiční, moderní a postmoderní. Tradiční rodina byla charakteristická tím, že se jednalo o širokou rodinu, vícegenerační rodinu. Naopak moderní rodina už je jen nukleární – manželská. V postmoderní době se hovoří o postmoderních rodinách, které jsou variabilní a individualizované.

Je patrné, že v předindustriálním období byla mezigenerační solidarita při péči o seniora v rodině automatická, protože generace žily společně. Až postupně se rodina zmenšovala a tím se i mezigenerační solidarita v rodině omezovala. V dnešní postmoderní době převládá silný individualismus, který říká, postarej se sám o sebe. Futurologové předpovídají rozšíření nových typů rodin, které mohou být fragmenty tradiční vícegenerační rodiny, např. rodinu složenou z jednoho dítěte a jednoho rodiče, rodinu složenou ze dvou homosexuálních rodičů, rodinu s několika dětmi z různých manželství, rodinu v níž se budou jen o děti starat prarodiče, protože rodiče budou zahlceni pracovní kariérou a třígenerační rodinu, v níž bude z každé generace jen jeden člen. Tyto nové formy rodin budou klást na rodiče i děti nové nároky. Ve všech typech však bude stále prosvítat tradiční pravzor, univerzální vzorec je však mocný. (Matoušek, 1997)

K tomu se připojuje Murphy (2006), který se zabývá neolokalitou, což je uspořádání společnosti, kde se novomanželé nestěhují do rodin svých rodičů, ale hledají si nové sídlo, v moderní společnosti vlastní byt. Výhodou tohoto moderního uspořádání je to, že se omezují konflikty mezi generacemi, na druhé straně se mezi nimi také přerušují vazby. O staré lidi, ale ani o děti zaměstnaných rodičů se nemá kdo postarat. Tento jev se stává částečně předností, ale i problematickým pravidlem. Uvádí, že pokud jsou mladé páry dohnány k soužití se svými rodiči, je to tou nejhorší věcí, která se jim může přihodit. Je tedy podmínkou pro izolaci nukleární rodiny ve společnosti. Murphy dále upozorňuje, že většina archaických společností nevyznává neolokalitu ze stejných důvodů, proč my ji praktikujeme.

3.1 Vztahy mezi generacemi v rodině

Matoušek (1997) uvádí, že rodina neexistuje jen pro biologické udržení lidstva a proto, aby bylo náležitě pečováno o její členy, ale je především základní jednotkou lidské společnosti. Kromě reprodukce člověka jako živočicha, zprostředkovává také jeho vrůstání do kultury a společnosti. Důležitou úlohou rodiny je také její schopnost propojit generace, kontinuálně a také přes pouto solidarity. Dále Matoušek popisuje model rodiny zastoupený všemi členy, což jsou rodiče, jejich děti, popřípadě prarodiče jako neobyčejně stabilní napříč všemi známými společnostmi a etapami vývoje lidstva. Stále zůstává faktem, že lidská společnost se stále opírá o rodinu jako o svůj základní článek. Matoušek dále uvádí, že současná česká rodina je rodinou pracující ženy. Především žena je u nás zatížena souběžnými požadavky práce a domácnosti. Pracující žena je dnes ekonomickou nutností pro většinu rodin. Pokrýt potřeby průměrné rodiny dnes většinou nejde z jednoho platu. Vedení domácnosti je však především záležitostí ženy.

Současná česká rodina, jak ji definuje v Encyklopedii Antropologie Šulová (2011), se vyznačuje:

- **Zaměřením na zájem jednotlivce**, tj. především zaměřením na pocit štěstí, hledání smysluplnosti života, upřednostňováním individuálních potřeb před zájmy celku, oproti poválečným letům, kdy ve společnosti byl více preferován kolektiv a jeho zájmy. Preference zájmu jedince před zájmem rodiny jako celku sehrává významnou roli v aktuální rodinné soudržnosti a stabilitě.
- **Nízkou stabilitou rodiny**, Národní zpráva o rodině uvádí, že Česká republika se řadí svou úrovní rozvodovosti mezi Skandinávské země, Velkou Británii, Švýcarsko, Ukrajinu a Rusko s nejvyšším podílem rozpadávajících se manželství rozvodem. V 90. letech byl větší nárůst rozvodů, přechodně došlo k poklesu v roce 1999, kdy se pravděpodobně projevila novela zákona o rodině z roku 1998.
- **Délkou trvání vztahu**, chybí očekávání trvalosti vztahu; jednotlivec se již nechce obětovat své rodině, nechce riskovat a nechává si svůj osobní prostor k případným změnám, pro které se sám rozhoduje.
- **Odkladem uzavření prvního manželství do vyššího věku**; např. v roce 1991 žilo 60% mužů a 79% žen ve věku 25 let v manželství, v roce 2001 v tomto věku bylo ženatých pouze 26 % mužů a vdaných pouze 47 % žen. V roce 2003 bylo uzavřeno

od první světové války nejméně sňatků – 48 943. Tento trend se stále zvyšuje, kdy populační statistika z roku 2006 uvádí průměrný věk novomanželů 30,9 let u mužů a 28,4 let u žen.

- **Odsouváním rodičovství na pozdější období**, příčinou může být neochota měnit zažitý životní styl bez dětí, nevolí opustit kariéru; také zdravotními komplikacemi přibývajících ve vyšším věku. Z těchto důvodů může docházet ke snižování porodnosti.

Šulová dále uvádí zjištění demografky Jiřiny Kocourkové, dle kterého lze odlišit dvě skupiny příčin poklesu porodnosti:

- **Kulturní příčiny** - jde o změny hodnotové orientace směrem k posílení individualismu a seberealizace jedince, kdy došlo ke změnám v oblasti rodiny a partnerských vztahů.
- **Sociálně ekonomické příčiny** - důsledek negativní transformace a omezení státní podpory rodinám a tím se zvýšila ekonomická nejistota rodin.

Změna hodnotové orientace ovlivnila mladé lidi v odlišném přístupu k životním rozhodnutím. Tak jak se rozšiřoval individualismus, posilovalo se vědomí odpovědnosti za vlastní život. Lze tedy z tohoto pohledu nazírat na odklad rodičovství jako na zvýšenou odpovědnost, se kterou mladí lidé přistupují k zakládání rodiny.

Šulová ještě poukazuje na zjištění sociologa Ladislava Rabušice, který taktéž seznamuje se zjištěním, že nízká porodnost je způsobena hodnotovými prioritami mladé generace, a těmi jsou individualismus a seberealizace. Dítě již nemají jako osu svého či partnerského života, jako tomu bývalo v minulosti, je pouze jednou z mnoha možností realizace jedince. Zvyšuje se podíl mužů a žen, kteří se rozhodují být celoživotně bezdětní, či mají pouze jedno „statusové dítě“. Je potřeba ovlivňovat hodnoty mladých lidí tak, aby se tento trend změnil. Znamená to především přesvědčit mladé ženy k preferování rodinné kariéry. Vzdělanost žen se však v posledních letech zvyšuje, rostou profesní šance a ignorovat je, je pro české ženy stále obtížnější. Dále Šulová upozorňuje na empirickou studii Nadace Hestia, která byla realizována v říjnu 1993 a zabývala se reakcemi české rodiny na změny společenských a ekonomických podmínek. Byl posuzován šťastný rodinný život. Nejvyšší hodnota byla dobrý zdravotní stav. Rodinný život byl spojován s pevným, tolerantním a citovým vztahem mezi mužem a ženou a dobrými ekonomickými podmínkami. Rodičovství však v hodnotové hierarchii zůstávalo ve stínu partnerského vztahu. Je

pozoruhodné, že názor tří pětín mužů a 50% žen byl, že úkolem rodičů není obětovat se pro své děti a na otázku zda mít hodně dětí se vyjádřilo 74% mužů a 71% žen záporně.

Hamplová (2003) si myslí v návaznosti na uvedenou studii, že se začala obecně projevovat spíše výrazná zaměřenost na zájem jednotlivce – pocity štěstí, hledání smysluplnosti života, upřednostňování vlastních potřeb před zájmy celku. Domnívá se, že je to reakce na poválečná léta, kdy tomu bylo zcela opačně a kdy to byl kolektiv a jeho zájmy, co bylo zdůrazňováno. Zájem jedince ustupoval tehdy do pozadí.

Naproti tomu z výzkumů vyplývá, že bez ohledu na vzdělání, ženy stále považují rodinu za velmi důležitou. Vysokoškolačky se chtějí více seberealizovat a mít také čas na své zájmy, mívají náročnější práci a je pro ně složitější skloubit rodinný život a péči o domácnost, proto se rozhodují pro nižší počet dětí. Dochází k tomu, že přímé výchovné působení rodičů je nahrazováno institucemi a dalšími socializačními vlivy. Činnosti dříve zajišťované rodinou zajišťuje společnost (výchova a péče o děti, služby, společné stravovny atd.), chybí důležitý aspekt společně vykonávaných činností a specifická mužská a ženská role je na základě různých vlivů (poválečná „rovnoprávnost“ mužů a žen a feministické hnutí) stále více stírána. (Šulová © 2011)

Pichaud a Thureauová (1998) upozorňují, že pokud chceme po ženě detailní popis úkolů, které vykonává při vedení domácnosti, odpoví většinou velmi rychle, že to nelze přesně popsat, jelikož se jedná o určité množství různých malých prací a drobností, takové „malé nic“. Sociologové pro tento soubor prací vymysleli výraz „neviditelná práce“. Je to něco, co zcela zaplňuje její čas a mobilizuje její síly, ale co nakonec vypadá jako „žádná práce“. I přes to všechno se jí daří zabezpečit život rodiny a chod domácnosti.

Matoušek (1997) se pozastavuje nad názorem, že žena po čtyřicítce mění své postoje od tradičně ženských k emancipovanějším, je více orientována na výkony, stává se ráznější.

Je třeba však poukázat na to, že i přes zvyšující vzdělanost a zaměstnanost žen, se životní dráhy mužů a žen řídí podle různých vzorců. Nástup žen do placeného zaměstnání skoro nic nezměnil v tom, že ženy jsou zodpovědné za výchovu dětí a domácí práce, a zaměstnání žen se ve velké míře přizpůsobuje potřebám rodiny. (Hamplová, 2004)

3.1.1 Vytváření vícegeneračního smyslu – hodnota rodiny

V literatuře, která se dá označovat za feministickou je dáván velký prostor mateřství a proměnam pohledu na něj. Snaží se, především o změnu postoje, že pro všechny ženy mateřství je přirozenou seberealizací a upozorňuje na to, že naopak může přinést řadu frustraci a znevýhodnění ve společnosti. Naopak oproti tomu, je poměrně malá pozornost zaměřena na další pečující roli, kterou většina žen vykonává a tou je péče o staré rodiče, společností vnímána obecně jako automatická. I když jsou obě formy péče v mnoha směrech odlišné, z hlediska sociálního dopadu na život zúčastněných mají spoustu společného. Sociálně neceněné postavení, sociální izolace, ztížená pozice na trhu práce, nemožnost volby jsou některé z nich. (Warner, 2005)

Můžeme se dohadovat, jaký vliv na rozdělení pečovatelské role přinese demograficky vývoj. Rozrostou se počty pečujících mužů o manželské partnery narůstajícího podílu bezdětných párů, kteří při vzniklé závislosti partnerky nebudou moci využít pomoc dětí? Přijmou častěji synové - jedináčci (kterých bude při nízké porodnosti nepochybně přibývat) závazek péče o staré rodiče? Vliv těchto skutečností je samozřejmě pouhým kamínkem v mozaice komplexního pohledu na situaci pečujících rodin. Skutečnost, že postavení pečujících má v dnešní společnosti inferiorní status (malá společenská prestiž, nedostatečná podpora v rámci sociálního zabezpečení, náročné řešení konfliktu mezi prací a pečovatelstvím), činí z rozhodování o přijetí závazku příbuzenské odpovědnosti náročný moment pro muže i pro ženy. Prvním krokem je obecné zlepšení situace pečujících, na čemž mohou profitovat především ženy, ale zároveň takový krok může představovat motivační prvek i pro chování mužů. (Přidalová, 2006)

3.1.2 Příbuzenská odpovědnost – postoje a realita

Převažuje přesvědčení, že je povinností dospělých dětí se postarat o své stárnoucí rodiče. Takto smýšlí v české republice 80% populace. (Veselá, 2002)

Dále uvádí Matoušek (1997), že očekávání starých lidí, že se o ně postarají členové rodiny bývá často zklamáváno. Péči o své staré členy širší rodiny svěřuje moderní člověk do péče institucí, tak jako své děti svěřuje velmi brzy do školek a škol. V mládí se tak věnuje pracovní dráze, ve středním věku řeší svou bezradnost z toho, že je smrtelný.

Pravděpodobnost, že dospělé děti budou pečovat o staré rodiče dle Nováka (2014) souvisí s nápodobou jejich chování v minulosti. Myslí si, že jde o vzor pomoci přenášený v rámci

rodiny z generace na generaci. Tato pomoc má dva pohledy - před a po. Jako první se rozumí pomoc starší generace mladé rodině a to jak věcná, tak při péči o děti. Druhou je „oplátka“ této pomoci. (Novák, 2014)

Boowlby (1999) zmiňuje tuto skutečnost, že jakým způsobem byla směřována výchova v rodině, bude mít vliv na to, jak děti budou péči rodičům vracet. Pokud se jim dostávala v dětství láska, splácejí rodičům stejně.

Dle Nováka (2013) pomáhat starším rodičům se má, a to nezištně. Je však známo, že lidé jsou různí a to nejen mezi poskytovateli pomoci, ale i mezi jejími příjemci. Požadovaná pomoc někdy dokonce i vynucovaná nemusí být zdaleka úměrná potřebě.

Osvobozující vliv mívá dle Nováka (2014) přijetí morálky štafetové pomoci. To znamená, že za pomoc se neodvděčujeme těm, kdož nám pomohli, ale těm, kdo naši pomoc nyní nezbytně potřebují. V rámci rodiny svůj dluh našim rodičům vlastně splácíme svým dětem. Dojem z takto pojaté mezigenerační solidarity by mohl být rozpačitý, ale nemusí být, pokud tuto zásadu promyslíme důkladněji. Odchod rodičů doprovázejí i nereálné iluze. V podmínkách EU není mít dítě jako „pojistku na stáří“. Pomocnou ruku je třeba hledat především u vlastního ramene. Mnoho bylo napsáno o tom, jak děti mají oplatit lásku a péči svým rodičům. Jenže co když rodiče nebyli laskaví, co když neudělali nic pro to, aby si zasloužili úctu svých dětí. Co když nebyli dobrými rodiči? Je pak možné vynutit si povinnou úctu a lásku dětí k rodičům?

Vynutit si péči nelze pokud dítě nemělo s rodičem pěkný vztah jak uvádí Whitbeck (1994), stává se, že pravděpodobně v tomto případě nebude mít dospělé dítě takovou starost o spokojenost svého rodiče, a pocit potřeby pomoci a péče bude menší. Dále Whitbeck uvádí (1994), že pokud se nenaplní očekávání ať již ze strany pečujícího či seniora může to způsobit pocity provinění či nechtěného závazku. V podstatě se to může odrazit ve vztahu mezi oběma a záporně to ovlivní mezigenerační solidaritu.

Tyto děti jsou ale ochotny péči rodičům poskytnout, ale je to pro ně mnohem větší stres jak uvádí (Ingersoll,Dayton, 2001) než pro děti, u kterých byl s jejich rodiči dobrý a láskyplný vztah. Citová podpora má intenzivní vliv na věnovanou péči.

Kalina (2014) uvádí, že je dobré se podívat na život svých rodičů z nadhledu a tam lze najít, kolik špatného se lze v emocích naučit. Také uvádí, že je dobré zhodnotit si, jak se nám život rodičů líbí a co z jejich života si za žádnou cenu nepřevzít do toho svého. Vzpomenout si na jejich chování v dětství a právě to co v tomto nadhledu jde poznat,

si mozek zapsal a to bez ohledu na to, zda to tenkrát bylo hezké nebo ne. Ať už byli vychovatelé hodní nebo zlí, stáváme se jejich kopiemi. A i když se to nezdá, na konci života to tak vidíme a poznáme. Pokud se ve svém životě někde necítíme dobře, znamená to, že ve světě emocí jsme se naučili něco špatně. Kalina dále uvádí, že pokud nám bylo vštěpováno, že život je boj, celý život se budeme rozhodovat právě pro situace životních bojů, daleko od pohody a klidu, který zažívají jiní s hlavou nastavenou třeba rovnicí „život je procházka rájem“. Lidé si celá staletí mysleli, že jejich životy jsou pod vlivem božstev, Kalina poukazuje na to, že si své životy řídíme sami, pomocí našich nastavených myslí. Dále Kalina píše, že někdy aniž si lidé uvědomují, stanou se otroky své vlastní hlavy a přitom si myslí, že žijí svůj vlastní život. Pokud si však uvědomí, že život plyne jinudy, než by si představovali, tak mají problém.

Zastoupení mužů a žen střední generace jak uvádí Přidalová (2006) je v péči o rodinné příslušníky poměrně velké. Pomoci, kterou podle výzkumů z poslední doby poskytuje střední generace svým stárnoucím rodičům, je relativně velká. Podle výzkumů skoro 70 % dotázaných starších 45 let pomáhá v každodenním životě svým rodičům, z toho 42 % považuje tuto pomoc za velmi častou. Dále Přidalová píše, že více než polovina osob starších 60 let, kteří se sami o sebe nemohou postarat, jim jejich děti poskytují pravidelnou pomoc, 31 % z nich denně. Přidalová podotýká, že většina žen se stará o staré rodiče přesto, že má zaměstnání, prakticky ve stejném úvazku jako ženy nezaměstnané, jen ve srovnání s nimi více využívají v péči sociální služby a další rodinu. Je tedy zřejmé, že ženy a muži mají stejné podmínky. Zatímco pro muže je zaměstnání tradiční legitimní výmluvou, proč nemůžou pečovat o staré rodiče, tatáž argumentace u dcer nemá stejnou váhu.

Dle Ehlsteinové (1999) je známo, že i stárnoucí ženy pokračují v naplňování rolí, které si vzaly za své během života. I ve stáří starší ženy, samy již stárnoucí, pečují o své ještě starší rodiče, většinou o matku. V rámci příbuzenských, tedy partikulárních vztahů tato pomoc není placena a není veřejností a ani samotnými pečujícími ženami považována za práci. Nezhlední se v příjmech domácnosti, nepromítne se ani v HDP ani statistikách. Nepříspěje ani lepšímu hodnocení a prestiži těch co ji vykonávají, především tedy stárnoucích a starých žen. Jako záslužnou činnost ji neocenuje ani společnost, o starých ženách se často píše jako o finanční zátěži pro společnost, bohužel ji neocenují ani členové rodiny, kteří to považují za „samozřejmost“. Trvá tedy přeceňování práce „veřejné“ a podceňování práce „soukromé“.

Také Novák (2014) upozorňuje na skutečnost, že spíše ženy pečují o rodinné příslušníky. Jsou často v zasetí mnoha směn sociálních sférách a dalších oblastech a den má stále jen 24 hodin. Snaží se, aby vše zvládly. Nejsou však stroje, proto vše nezvládají, jak by si přály. Často mívají pocit, že více nezvládnou i přes tuto snahu se díky nedočkají, spíše kritiky. Ať už samy od sebe či od druhých.

Kdybychom práci, kterou dělají ženy pro svoje příbuzné, jak píše Svobodová (2005) nějak vyčíslili, nebo finančně odměňovali, odrazilo by se to do statistik, do HDP a tím by se zvedla i prestiž starých žen, které pečují o své příbuzné. V současnosti se společnost zaměřuje jen na vydělávání peněz a konzum. Klade se důraz na finance a na jejich spotřebu. Staří lidé nemají tak vysoké příjmy jako střední generace, jelikož jsou jen příjemci důchodu. Z tohoto důvodu a také kvůli věku je relativně omezen i konzum starých a stárnoucích občanů. Nižší status této věkové skupiny je tedy ekonomicky zdůvodnitelný. Proto je faktem, že mnozí staří lidé, především ženy, se snaží nadále někdy i jinak uplatnit ve svých aktivitách.

Vidovičová (2003) poukazuje na fakt, že pokud je potřeba například v případě nepřítomnosti pečující osoby zaměstnat profesionální pečovatelku, která by třeba jen obstarala a donesla starému členu domácnosti teplý oběd nebo jej doprovodila na procházku, dostane zapláceno za hodinu péče nejméně 60 korun. Za stejnou péči mnohdy i složitější, kterou dělá žena pro svoji matku či jiného příbuzného, většinou ji nikdo neocení ani slovně, natož tak finančně. Ani ona sama se za tuto činnost nijak nehodnotí.

Přidalová (2006) upřesňuje, že pokud jde v péči například o matku, je dominance dcer v péči výrazná. Preference dítěte stejného pohlaví je jistě platný argument. Převládá názor, že poskytování osobní péče (koupání, převlékání, hygiena při inkontinenci) matkám dospělými syny může být vnímána v dané kultuře jako něco nevhodného, až na hranici tabuizovaného incestu, a proto ji přenechávají dcerám, kterým péče o nahé ženské tělo připadá jakoby přijatelnější.

3.1.3 Kvalita života – děti, rodiče

V životě jedince kvalitu života ovlivňuje jeho pozice, která se pojí danou kulturou, systémem hodnot, kdy se váže k individuálním cílům, očekáváním a obavám. Takto o kvalitě života pojednává Světová zdravotnická organizace (WHO). (Hrozenská, 2010)

V otázce péče o děti se přiklání Bertini (2013) k názoru, že dávají naději, vrhají se do života a podnikají to, co dává každému dni energii, rostou k nezávislosti a vzkvétají.

Z etologického hlediska uvádí Matoušek (1997) je podstatné, že lidské mládě má velice dlouhý vývoj, a proto je ze všech živočichů nejdéle odkázáno na rodičovskou péči. Jen u savců se rodičovské péče účastní vedle rodičů i další členové pospolu žijícího společenství. Je zajímavé, že lidé se dokáží chovat rodičovsky překvapivě brzy, asi kolem osmi let věku.

Dítě se považuje za nezaopatřené dle § 11 - Zákona o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání (§ 12 až 15), nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. (Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.)

Oproti péči o dítě rodiče stárnou a slábnou, jak píše Bertini (2013) jsou čím dál křehčí a potřebují stále více péče. Střední generace se musí vyrovnávat s tím, že se jejich rodiče nevyhnutelně blíží k smrti.

Stuart (1999) píše, že pokud rodiče onemocní např. demencí, je zátěž pro ty, kteří se o ně musí starat až neúnosná. Tito pečovatelé, kteří sami nejsou zrovna v nejlepších letech neboť jsou staršího či středního věku, mají za úkol zajišťovat potřeby člověka, který ztratil paměť, nezřídka trpí inkontinencí a dostává záchvaty vzteku, nepřiměřeného, nelogického chování a toto břemeno na sebe berou za celoživotní lásku a starost. Životní cyklus se může zdát krutý, ale má i svá tajemství a krásu.

Rodičovské starosti se podle Bertini (2013) často zhoršují, když jsou rodiče lapeni mezi potřebami svých dětí a jejich prarodičů, to když kromě potomků pečují i o staré příbuzné. Pokud jde o děti, které žijí ve společné domácnosti není jejich věk v této fázi nijak moc důležitý, neboť péče o děti v různých vývojových fázích obnáší určité rodičovské schopnosti. Menší děti potřebují od svých rodičů více přímé péče a adolescenti ti oproti tomu větší nezávislost, ale i jim je třeba poskytovat dohled a vedení. Aby se děti rozvíjely a prospívaly je však bez ohledu na věk nutné jim poskytnout pozornost a lásku.

Nejdůležitějším faktorem, jak dále uvádí Bertini je věnovat jim dostatek času, což jde někdy dodržovat nejobtížněji. Rodičovství je časově náročný podnik. V každé vývojové fázi mají děti jiné univerzální potřeby a rodiče je musejí v rámci každodenní rutiny naplňovat. Od rutinních příprav snídaní, svačín, večeří po univerzální úkoly jako jsou třídní schůzky, mimoškolní aktivity, návštěvy u lékaře u zubaře, nákup oblečení a večerní rituály, na ty si rodiče prostě musejí najít čas. Menší děti by si přály, aby se kolem nich točil svět a tak někdy nechápou, že rodiče někdy musejí odejít nebo jim nemohou věnovat plnou pozornost. Starší děti jsou více samostatné, ale je potřeba je dopravovat do škol a na kroužky, a dohled na tím jak tráví svůj volný čas a to je zase náročné na čas. Rodiče ve středním věku vypadají starší a také se snáze unaví, oproti mladším rodičům mívají méně energie, ale stejně musejí fungovat bez ohledu na věk, stává se, že již nejsou tak aktivní, nestíhají dětem při sportu, a nebo se tak neorientují ve školních úkolech jako mladší rodiče. Na druhé straně může mít rodičovství se středním věku i řadu výhod. Rodiče mají více zkušeností, jsou moudřejší, trpělivější, stabilnější, více vyzrálí. Obvykle mívají stabilnější finanční situaci a kariéru. Rodič ve středním věku může navíc poskytovat výchovu s ohledem na to, že si uvědomuje omezený čas, jenž mu na této planetě zbývá a učinil prostřednictvím svého potomka ze světa lepší místo. (Bertini, 2013)

Kvalitu života však ovlivňuje další řada faktorů, především v životě seniorů, nejvíce zdůrazňovanými jsou např. faktory jako zdraví, osamělost, mezilidské vztahy, sociální prostředí, zdravotní a sociální péče aj. (Dvořáčková, 2012)

Ve vztazích se stává, že se projeví nesoulad mezi některými členy, ať už jsou to rodiče, nebo rodič a dítě, což se projeví zákonitě v jednání určitého člena vůči členu jinému. Proto je jednou ze základních lidských tužeb to, aby byl vztah mezi nimi co nejméně konfliktní a co možná nejvíce pohodový, důvěrný a blízký a tím se zvyšovala kvalita života. (Chapman, 2005)

3.1.4 Poskytovatelé péče v přirozeném prostředí

Pokud v rodině selhává mezigenerační solidarita při péči o seniora, tak hraje ve společnosti důležitou roli právě sociální práce a sociální péče zprostředkující a realizující péči. Někdy rodiny nechtějí zajistit péči o svého seniora, neumějí zajistit tuto péči či zkrátka z různých důvodů zajistit péči o starého člena rodiny nemohou. V rámci problematiky péče o seniory je třeba zmínit sociální služby pro seniory, dále příspěvek na péči, který napomáhá k zajištění péče o seniory či to, že existují tzv. odlehčovací služby, které jak vychází z názvu

služby, pomáhají pečujícím osobám zajistit odlehčení od péče – potřebný odpočinek, neboť pečující osoby péče unavuje po fyzické i psychické stránce. (Tomeš, 2007)

Vize lokální a národní strategie v oblasti institucionální a rodinné péče o seniory. Vymežeme sociální práci a sociální péči. Existuje vícero různých definic sociální práce. Jednoduché vymezení sociální práce udává jedna z definic, která zní: „sociální práce je prostě to, co dělají sociální pracovníci.“ (Navrátil, 2007)

Národní asociace sociálních pracovníků (NASW) definuje sociální práci následovně: „Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na pomáhání jednotlivcům, skupinám či komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.“ (Navrátil, 2007)

V péči o seniory propojíme pojem sociální péče s danou problematikou. Výkon činnosti sociální péče s přímou péčí o seniory se může realizovat v terénních, ambulantních či pobytových sociálních službách. Ve vztahu ke starým lidem jsou sociální služby a sociální práce jedním z důležitých nástrojů realizace sociální politiky. (Tomeš, 2007)

3.1.5 Sociální služby dostupné pro rodiny

V této kapitole jsou uvedeny sociální služby, které mohou být využity pro seniory, jímž potřebnou péči nemůže, nechce či neumí zajistit rodina, musí se tedy obrátit o pomoc jinde. Sociální služby upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění, v části třetí. Je zde vymezena v rámci služeb profesionální sociální práce, ale i práce obslužné, které jsou v působnosti ošetrovatelek. (Tomeš, 2007)

V sociálních službách pracují kvalifikovaní sociální pracovníci, pracovníci vykonávající sociální péči - pracovníci v sociálních službách, ale i další profese jako např. zdravotničtí pracovníci aj. aktivitami, jež může sociální pracovník v sociálních službách vykonávat, jsou např.: sociální šetření, zabezpečení sociální agendy, sociální poradenství, sociální rehabilitace, analytické, metodické a koncepční aktivity . (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Pracovník v sociálních službách je ten, který je v přímé obslužné činnosti, což jsou např. pomoc při jednoduchých činnostech, pomoc při osobní hygieně a oblékání, manipulaci s přístroji, pomůckami, *pomoci při osobní hygieně a oblékání, manipulaci s přístroji, pomůckami, ... pečovatelskou činnost v domácnosti osoby ...*“ (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Sociální služby mohou být rozděleny do dvou základních skupin:

- Státní a obecní sociální služby.
- Nestátní sociální služby. (Tomeš, 2007)

Dle zákona č. 108/2006 Sb. sociální služby zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální služby jsou poskytovány jako terénní, ambulantní či jako pobytové. Pobytové služby jsou poskytovány v zařízeních sociálních služeb a jsou spojeny s ubytováním. Ambulantní služby jsou zajišťovány také v zařízení sociálních služeb, osoby dochází, nebo jsou doprovázeny do zařízení sociálních služeb, nejsou však spojeny s ubytováním. Terénní sociální služby jsou poskytovány v přirozeném sociálním prostředí klienta. (Zákon č. 108/2006Sb.)

Tyto služby by mohli senioři potenciálně využít, když jim potřebnou péči nemůže, nechce, nebo neumí poskytnout rodina. V péči rodinného příslušníka jsou uvedeny služby, které mohou nahradit či případně doplnit péči o seniora, proto bychom se zaměřili více na služby sociální péče. Paragraf 38 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách říká o službách sociální péče: „*Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí*“. (Zákon č. 108/2006Sb.)

3.1.6 Příspěvek na péči a jeho využití

Další významnou podporou pečujícím rodinám ze strany státu je tzv. příspěvek na péči, ten je upraven zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Paragraf 7 daného zákona říká: „Příspěvek na péči ... se poskytuje osobám závislým na pomoci jiné fyzické osoby. Tímto příspěvkem se stát podílí na zajištění sociálních služeb nebo jiných forem pomoci podle tohoto zákona při zvládnání základních životních potřeb osob.“ (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Díky této dávce si senior může zajistit určitou sociální službu. Pomoc seniorovi můžou zajišťovat buď rodinní příslušníci doma, nebo asistent sociální péče a nebo registrovaný poskytovatel sociálních služeb.

4 KULTURNÍ VZORCE DANÉ SPOLEČNOSTÍ NEBO RODINOU

Překotný vývoj technologií a jaký bude jejich dopad na celospolečenské vztahy mohl před padesáti lety těžko někdo předvídat. Nám všem začíná globální problém lidstva přerůst přes hlavu. Úcta ke stáří je jednou z hodnot, které v postmoderním světě pocítily největší propad. Jako základní hodnota se vytratila samotná úcta - hodnota stáří. Starší generace by měla sama změnit přístup, aby si získala svůj kredit zpět. Už proto, že starých lidí přibývá tak spoléhat se na „úctu a péči“ mladých bude stále obtížnější. Novák uvádí (2013), že ke stáří jde přistoupit i jinak, aby nebyla zatěžována mladší generace. Podíváme-li se do zahraničí, vidíme jak život v mnohých oblastech neodpovídá našim představám a kulturním vzorcům zažitých v naší společnosti. Např. ve Velké Británii, tam většinou seniory na nezbytných pochůzkách nikdo nedoprovází, jejich děti žijí často v Kanadě nebo v Austrálii, kde jsou lepší podmínky pro výchovu mladé generace, popřípadě dělají kariéru v Londýně. Pokud senior bydlí například v odlehlejších částech Anglie, má to k dětem tak daleko jako do Austrálie. Nepřekonatelné překážky jsou z jedné i z druhé strany. U seniorů pro nemožnost, u dětí ne pro lhostejnost, ale pro faktickou vyčíženost až přetíženost vyděláváním peněz, není to neúcta ani nedostatek lásky. Tito seniorové jezdí auty do supermarketů, s pomocí chodítka či hole se přesouvají od auta do supermarketu, k lékaři. Jezdí k přátelům, na děti si neztěžují, jsou na ně pyšní. Je možné, že by někteří lidé středního věku někdy doslova ruinovali své zdraví péčí o stárnoucí rodiče? Může se to stát zčásti kvůli společnosti pro její kulturní zvyklosti, z části z důvodů zcela jiných, jež nemají se skutečnou potřebou péče mnoho společného. (Novák, 2013)

Zkušenosti z Anglie potvrzují, že tamní seniorové bez ohledu na dlouholeté, ve světě vlastně nejdelší zkušenosti s komerční péčí raději riskují a zůstávají doma. (Novák, 2014)

K tomuto se připojuje i Stuart (1999), kdy uvádí, že především v západních zemích preferují staří lidé samostatný život, zároveň však jsou rádi, když jejich děti bydlí v blízkosti. Dále však píše, že v důsledku blízkosti potomka, očekávají staří lidé jeho pomoc. Dostanou-li se však do nouze a vyžadují pomoc, mohou být narušeny rodinné vztahy, kdy v rodině může nastat situace, kdy pečující má pocit, že se nedokáže dostatečně postarat a vzniklou situaci nezvládne.

Sýkorová (2007) se však snaží poukázat na to, že citový vztah mezi seniorem a jeho dítětem je podstatný a vytváří pocit zázemí, děti pro něj nejsou jen zdrojem pomoci. Pokud nemají spolu dostatečný kontakt, rodiče mají tendenci si tyto situace omlouvat velkou

vzdáleností bydliště a nedostatkem času svých dětí. Pokud chybí kontakt, nesou to staří rodiče velmi těžce. Sýkorová dále uvádí, že děti potřebu rodičů být v častém kontaktu chápou, ale mají pracovních povinností a povinnosti vůči vlastní rodině. Jsou to nakonec děti, kdo rozhoduje o vzájemných kontaktech se starými rodiči. Ke změně intenzity vzájemných kontaktů vede například zhoršení zdravotního stavu rodiče nebo ovdovění.

4.1 Péče ve společnosti, její vývoj a proměny

Jedno z deseti přikázání, z deseti zákonů života, které dal Pán Mojžíšovi na Sinaji, zní:

„Cti svého otce a svou matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj bůh“. (Ex 20,12)

Zda si naši rodiče či prarodiče myslí, že jejich potomkové se řídí dle uvedeného přikázání by bylo předmětem na diskuzi, na druhou stranu taková kázání naznačují, že o své staré rodiče by se měly postarat hlavně jejich děti. Už Jan Hus na tuto povinnost pomáhat rodičům a oplácet jim jejich péči upozorňoval. Domníval se, že děti se mají o své rodiče starat stejně, jako se oni o své děti starali v mládí. Pokud děti přežily své rodiče, měly se o ně ve stáří postarat především ony. Svým způsobem v tradiční společnosti mezigenerační solidarita fungovala. Existovaly ale i jednogenerační domácnosti, kde se o sebe musely nejstarší generace postarat samy. Staří lidé se nechtěli vzdát vedení hospodářství, jelikož to znamenalo snížení životní úrovně, potažmo chudobu, proto oddalovali tento krok co nejvíce. Středověké sociální dějiny přinesly překvapivé zjištění, že zaopatření ve stáří bylo pro většinu lidí individuální záležitostí, v níž se nemohli na pomoc svých dětí příliš spoléhat. K materiálnímu zabezpečení starých lidí středověká společnost nikdy nedospěla – tento jev, jehož sociální důsledky a problémy, které nyní pociťuje většina z nás, se začal projevat až v moderní společnosti na konci 18. a v masové míře až 19. či dokonce počátku 20. Století. (Nodl, 1997)

Hrozenská a Dvořáčková (2013) seznamují se sociologickou perspektivou, kdy péče o starší lidi procházela tzv. vývojovou triádou – charita, obec, stát. Péče o starší spočívala výhradně na rodině, ve chvíli, kdy tato nebyla schopna nebo nechtěla plnit svoje úkoly, tak končili senioři v nedůstojných poměrech, umírali hladoví a zbídačení. Obec měla povinnost postarat se o chudé a nemocné. Stát uplatňoval svoji míru péče hlavně prostřednictvím pojistných systémů (známé Bismarckovy reformy).

Značně a pokrokově se angažoval Josef II. V r. 1863 podporoval vznik chudinského a domovského práva. Pokud jste byli chudí a rodina nemohla nebo nechtěla pomoc, musela se postarat rodná obec. Se vznikem Československa byl zřízen Zaopatřovací ústav v Praze - Krči, byl to revoluční krok v státem dotované a řízené péči o seniory, který měl značný význam pro další rozvoj péče. Na tu dobu to bylo pokrokové, však z dnešního pohledu tam bylo takřka „vše špatně“. Individuální péče nebyla prakticky možná v počtu tamních 2400 lůžek. V jedné zaopatřovací instituci tak byl jak chorobinec tak starobinec. O seniory v té době pečovaly různé organizace – Charita, Diakonie, České srdce, ale mírně řečeno nárazově a problematicky. V padesátých letech minulého století se v té době existující domovy pokojného stáří měnily v domovy důchodců. Tam bývala striktně oddělována péče zdravotní a sociální. Poté vznikaly domy s pečovatelskou službou ponechávající seniorům část svého soukromí. (Novák 2014)

Rajmicová (2002) uvádí, že v současné české společnosti jsou náznaky, které by mohly více rozvinout mezigenerační solidaritu v současných rodinných vztazích. Jaký bude další vývoj záleží jak nejmladší generaci ovlivní hodnoty a vzorce chování jejich rodičů. Neopominutelným vlivem na tuto generaci působí hodnoty a vzorce západních zemí – kde je tendence k většímu oddělení generací.

K tomu se připojuje Murphy (2006), který se zabývá neolokalitou, která je z části předností, ale i problematičtým pravidlem. Uvádí, že pokud jsou mladé páry dohnány k soužití se svými rodiči, je to tou nejhorší věcí, která se jim může přihodit. Je tedy podmínkou pro izolaci nukleární rodiny ve společnosti. Murphy také upozorňuje, že většina archaických společností nevyznává neolokalitu ze stejných důvodů, proč my ji praktikujeme.

Oproti tomu je v zemích jižní Evropy stále silný rodinný systém, což znamená oboustranné silné mezigenerační vztahy, díky kterým se udržuje rodina pospolu delší čas. Když tedy dítě je podporováno ve studiu či v práci a má možnost zůstat v domácnosti rodičů, je samozřejmé, že toto vrátí ve formě péče o své staré rodiče. Dá se říci, že tam, kde funguje slabý rodinný systém, tam je menší závislost na rodičích a opačně. Hrozí tam však riziko chudoby. (Macková, 2011)

4.2 Podpora rodin ze strany státu

Rodina je důležitá nejen pro to, že je základní sociální jednotkou ve společnosti, nositelem biologické reprodukce apod., ale také kvůli tomu, že se děti stanou v dospělosti economic-

ky aktivními a přispívají k zajištění průběžného financování důchodového systému, což je pro sociální stát velmi důležité. Obecně se rodinná politika v moderních společnostech orientuje na „zmírňování narůstajících nákladů rodin...“. (Krebs a kol., 2007)

Dle Mitchell (2010) dělíme podporu rodin ze strany státu na přímou, což jsou např. dávky ze systému sociálního zabezpečení (dávky sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální péče) a nepřímou např. slevy na daních, slevy v dopravě či kultuře.

Dle názoru některých odborníků jak píše Keller (2006) by bylo třeba finančně podpořit rodiny s dětmi, které zajišťují průběžné financování důchodů i bezdětných osob. Dále uvádí, že je důležité si uvědomit, že rodina s dětmi je znevýhodněna oproti bezdětným párům. Bezdětné páry si mohou dovolit spořit daleko více peněz do důchodového systému a ještě jim je na důchod přispíváno průběžně cizími dětmi. (Keller, 2006)

Také Tomeš (2010) upozorňuje, že podpora rodin je velmi důležitá, ale bohužel sociální stát někdy nemá dostatek finančních prostředků k zajištění dostatečné finanční podpory pro všechny rodiny (univerzální princip podpory) a tak může například podporovat jen nízko-příjmové rodiny (sociální princip podpory).

Mitchell (2010) píše, že podpora rodiny by měla vycházet z pracovních výkonů a zásluh. V České republice, která se řadí mezi sociálně demokratické státy (např. Švédsko), kde bývá bezesporu nejvyšší podpora rodin s dětmi, dávky rodinám jsou vypláceny plošně, sociální dávky jsou vysoké, rodičovská dovolená je dlouhá, je zde dobrý systém státních institucí, jež zajišťují péči o děti. V poslední době však má tendenci postupně směřovat k liberálnějšímu pojetí sociálního státu, kde je podpora rodin minimální (jen pro rodiny s nejnižšími příjmy), síť státních institucí zajišťujících péči o děti je nepřilíš rozvinutá, tato politika je např. ve Spojených státech amerických. Třetí typ sociálního státu je konzervativní, zde rodiny mohou využívat určité dávky a odpočty z daní, síť státních institucí zajišťující péči o děti je rozvinutá, sem se řadí např. Rakousko, Německo, Francie aj.

Sýkorová se zamýšlí (2007) nad tím, že do vztahu generací se postupně promítne stárnutí populace, klesající porodnost a úmrtnost a také prodlužování naděje dožití. V současné době se Česká republika co se týče stáří populace pohybuje kolem evropského průměru. Odhady na rok 2050 však ukazují, že naše populace bude pravděpodobně patřit k těm nejstarším. Osob starších 65 let bude 1/3 populace a počet osob nad 80 let výrazně naroste.

Stuart (1999) mluví o tzv. „šednutí“ populace, které přináší řadu problémů společnosti. Vyšší podíl starších znamená nižší podíl mladších dospělých. Znamená to tedy, že menší

část populace pracuje a platí daň z příjmu, dávky sociálního a zdravotního pojištění a pod., aby pomáhala zajistit důchody, lékařskou a sociální péči starší populaci. Tuto skutečnost můžeme vyjádřit tzv. koeficientem závislosti stáří, což je poměr starších lidí 60 let a těch ve věku 20-64 let. Stuart dále upozorňuje na „demografickou časovanou bombu“, kdy vyjadřuje obavu, že šednoucí populace obrovsky (potenciálně katastrofálně) zatíží finančními nároky ekonomiky jednadvacátého století. Je tedy třeba tuto skutečnost vzít v úvahu.

Alan (1989) upozorňuje, že poprvé spolu žijí čtyři generace, vyjadřuje obavy s tímto vývojem, kdy je zatížen systém sociálního zabezpečení, financování důchodů a zdravotní péče. Tyto obavy mohou být jednou z příčin oslabování mezigenerační solidarity ve společnosti. Sýkorová (2007) si myslí, že tento trend bude přetrvávat z důvodu odsouvání rodičovství do pozdějšího věku. Tento posun by mohl být vyrovnán prodlužováním naděje dožití. Vznik beanpole families by mohl vést k posílení mezigeneračních vztahů.

Rajmicová (2002) dospěla k zajímavému závěru, že pomoc rodičů svým dospělým dětem není očekávaná a je pro ně tedy „jen“ projevem dobré vůle rodičů.

Stuart (1999) se zamýšlí, zda s ohledem na farmakologickou a lékařskou péči lidé opravdu žijí déle. Myslí si, že to tak nemusí být. I když se dožije stáří větší část populace, tak střední délka života konkrétního jedince o mnoho větší není než na počátku 20. století. Dvacetiletý člověk měl v r. 1900 střední délku života o několik let kratší než dnešní dvacetiletý člověk, srovnáme-li však sedmdesátileté, setře se rozdíl jen na několik měsíců. Rozdíl se stává nepatrnějším, čím je člověk starší. Stuart se dále zamýšlí nad příčinami delšího života. Dle něj je prvním důvodem delšího života, že se běžně přežijí choroby mládí, nikoli, že je zdravější stáří. Druhým důvodem je, že se rozdíl ve střední délce života při srovnání starších věkových skupin stírá, jelikož dnešní lékařská péče dokáže dovést mnohem větší počet lidí na práh stáří, ale s pokročilejším věkem je méně účinná. Není však mnoho úspěšnější v dalším prodlužování života než na počátku tohoto století. Stáří se tedy dožívá mnohem více lidí, což je způsobeno několika faktory, povinným očkováním či s pomocí antibiotik jsou některé dříve smrtelné infekce úspěšně vymýceny. Další onemocnění (onkologické, kardiovaskulární) však zůstávají stále neléčitelné. Některé z onemocnění způsobujících smrt starých lidí, jsou stejně nevléčitelné dnes jako byly v r.1900, jsou jistě typy léčby, které symptomy zmírňují a prodlužují život. Vzhledem k těmto skutečnostem, je velmi nepravděpodobné, že by v krátké budoucnosti u lidí nad 70 let došlo k výraznému prodloužení střední délky života. Je však jisté, že zvyšující se podíl starých lidí v populaci je potenciálně obrovskou nákladovou položkou státních financí v systému lékařské a soci-

ální péče. Veškeré úsilí spojené s prodlužováním lidského života starého člověka a současně i tedy zvýšená péče o něj jsou spojeny s obrovskými náklady.

Prognóza vývoje demografického stárnutí ČR do roku 2050

Vývoj v posledních několika letech dle Maškové (2005) předznamenává, že stojíme na prahu velkých nezadržitelných změn věkové struktury. Charakter současné věkové struktury sám o sobě v sobě skrývá značný potenciál pro intenzivní stárnutí. Její vliv bude sice v průběhu projektovaných pěti desetiletí pomalu slábnout, ale je nutné si uvědomit, že ještě v roce 2050 bude polovina populace tvořena generacemi přítomnými v populaci v roce 2000.

Tab. 1. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050

Ročníky narození starších věkových skupin v letech 2000, 2015, 2030 a 2050

Věková skupina	2000	2015	2030	2050
50–64	1936-1950	1951-1965	1966-1980	1986-2000
65–79	1921-1935	1936-1950	1951-1965	1971-1985
80+	(1900)-1920	(1915)-1935	(1930)-1950	(1950)-1970
65+	(1900)-1935	(1915)-1950	(1930)-1965	(1950)-1985

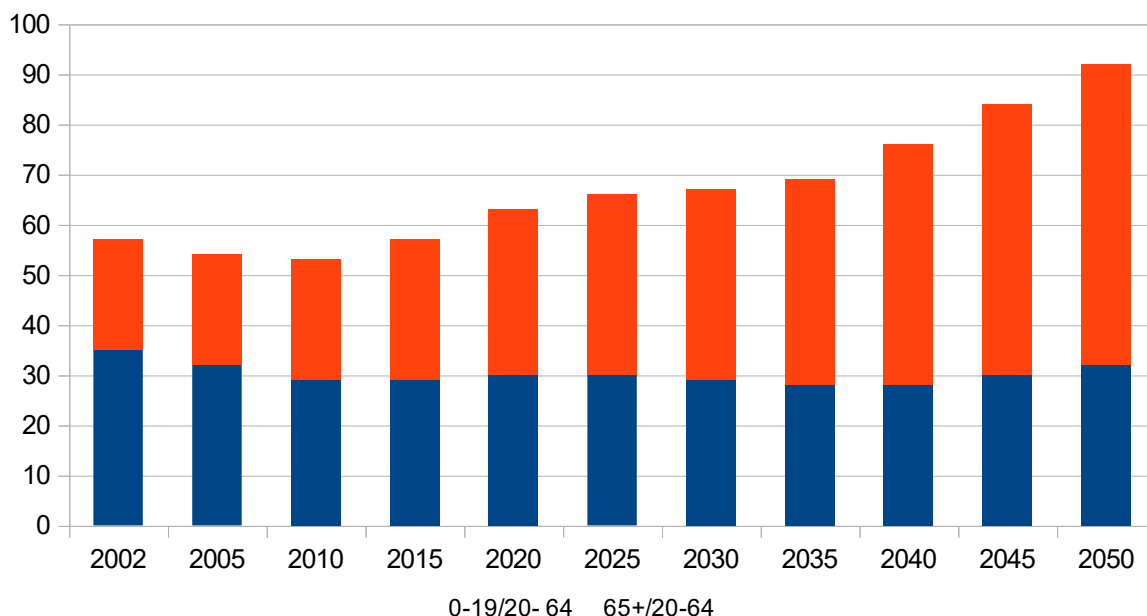
Zdroj: ČSÚ ©2009

Počet starších osob bude tak v rozhodující míře záviset na dalším vývoji úmrtnosti. Rostoucí naděje dožití bude zvyšovat počty i podíly seniorů i velmi staré populace. Jejich podíl v celkové populaci bude dále záviset i na vývoji plodnosti a následně velikosti dětské populace – její opětový vzestup bude působit proti zužování základny věkové pyramidy a zpomalovat proces stárnutí. Třetím komponentem budoucího populačního vývoje je zahraniční migrace. Její pozitivní saldo bude stárnutí zpomalovat, neboť migranti jsou většinou osoby v produktivním věku. Avšak pokud by měla charakter časově migrační vlny, mohla by po určitém čase, až imigranti zestárnou, naopak proces stárnutí urychlit. Předpoklady vývoje plodnosti, úmrtnosti a migrace, na nichž je založena střední, nejpravděpodobnější, varianta populační projekce Českého statistického úřadu z roku 2004, jsou uvedeny v následující tabulce. Z výsledků projekce vyplývá několik zásadních závěrů pro vývoj věkové struktury. Do budoucna se bude stárnutí české populace dále prohlubovat. Hranici 65 let postupně překročí osoby z početně silných válečných a poválečných ročníků.

Vzestup jejich počtu bude umocňován předpokládaným snižováním úmrtnosti. Podíl seniorů se bude zvyšovat, a to na úkor snižování podílu osob v produktivním věku.

Graf 3. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050.

Složení obyvatelstva podle hlavních věkových skupin v letech 2002 – 2050

Zdroj: ČSÚ © 2009

Počet obyvatel v produktivním věku bude nejen klesat, ale i stárnout. Přesunem silných generací baby-boomu ze 70. let do věku nad 50 let začne po roce 2020 ubývat mladších lidí v produktivním věku a podíl 50–64 letých v celkovém počtu obyvatelstva v ekonomicky aktivním věku vzroste nad 40 %. Ve vztahu k interpretaci růstu počtu a podílu seniorů v populaci je třeba mít na paměti, že do vyšších věkových kategorií budou vstupovat generace s jinou historií, s jinými životními zkušenostmi. Vedle pouhého počtu je nutné zaměřovat pozornost na postupné změny složení staršího obyvatelstva podle dalších, zejména kvalitativních hledisek (podle pohlaví, rodinného stavu, vzdělání, zdravotního stavu apod.) a na rostoucí heterogenitu této části populace. Demografické parametry budou ovlivněny vývojem úmrtnosti s pokrokem v medicínském výzkumu, kam až dál může jít zvyšování střední délky života. Ovlivňování migrací je proces nejhůře předvídatelný a předpověditelný, migrační proudy jsou nestálé, mění se relativně rychle jako důsledek ekonomických a politických faktorů. Demografické stárnutí představuje jednu z výzev, na které musejí současné politiky jednotlivých zemí i EU jako celku reagovat. Oblast populačního vývoje a stárnutí zahrnující i politiku aktivního stárnutí, rodinnou politiku, lepší sladění pracovní-

ho a soukromého života, řízenou legální migraci a celoživotní učení EU je považováno za jednu z několika sfér, kam je třeba zaměřit pozornost při sociální a hospodářské modernizaci Evropy. (Mašková, 2005)

Tobrmanová Čiháková poukazuje na to, že už několik desítek let se v Americe uplatňuje model Work-life balance – „rovnováha práce-život“. Dále uvádí, že u nás se touto problematikou equilibria mezi pracovní a rodinnou sférou zabývá Blanka Junová, která je přesvědčena, že naše fungování ve společnosti i na pracovišti může být v souladu s vnitřními potřebami ve vztahu k soukromému životu. Sladování obou sfér, jak soukromého tak pracovního života je jednou z možností, jak začít. Pro pochopení výzvy současné ekonomické i společenské krize, která odráží potřebu změny je výchozím bodem. Je potřeba pochopit, že zdravá ekonomika a společnost jsou úzce propojené se stejně zdravým pracovním prostředím, kde jsou vytvářeny podmínky pro možnost pracovního i osobního uplatnění. Pro firmy a organizace je zavedení takového opatření cestou, jak si udržet kvalitní pracovní klientelu, aniž by utrpěl jejich výkon i možnost, jak snížit některé náklady na lidské zdroje. Dále uvádí, že dle studie federace nezávislých zaměstnavatelů (CFIB) sladování osobního a pracovního života přináší o 34 % vyšší produktivitu. Je též zjištěno, že zaměstnanci, kterým zaměstnavatel vychází vstříc například formou práce na dálku či částečného home office, jsou mnohem efektivnější a výkonnější. Výhody to nese pro zaměstnance, ale i pro zaměstnavatele. (Tobrmanová, Čiháková © 2018)

K tomuto názoru se staví ve své studii Halpern a Cheung (2011) poněkud skepticky. Pro tyto zaměstnance může absence sociálních kontaktů na pracovišti, jednoznačně znamenat negativní zkušenost. Kritika je postavena na tom, že pečujícím chybí osobní kontakt s kolegy a to se může projevit zhoršením zdravotního stavu, kdy trpí vyšším výskytem depresí a zhoršenou fyzickou kondicí u těch, kteří pracují doma. V očích dalších členů rodiny lze těžko v těchto případech vymezit pracovní a osobní život. Dochází k větším tlakům ze strany rodiny, kdy u nich převažuje mylná představa, že pracující formou home office je vlastně práce doma, kdy rodina nemusí odlišit roli pečovatele a roli pracujícího. (Dudová, 2008)

Stuart (1999) se zamýšlí nad tím, zda volný čas získaný tzv. prací v domácích kancelářích povede k tomu, že spousta zaměstnanců v produktivním věku bude trávit větší množství času ve svých domovech než na tradičních pracovištích, a přemíra volného času by se mohla setkat paradoxně s nevolí, kdy by byla vnímána pocitově jako nezaměstnanost, či důchod.

4.3 Proč podpora střední generace – lidí

Nad otázkou proč podporovat střední generaci, tzv. lidi ve středním věku se zamýšlí Masopust (2017). Běžně se za střední generaci jak dále uvádí, považují lidé ve věku 40 až 65 let. Skupina těchto lidí se také nazývá „Sandwich Generation“, tedy generace, která je obklopena mladší a starší generací. Ekonomická a emocionální pomoc starším dětem, případně i s vnoučaty, a zároveň péče o seniory, tedy vlastní rodiče patří mezi její typické vlastnosti. Představitelé této generace bývají navíc pod tlakem v oblasti ztráty a znovu získání zaměstnání. Nemohou spoléhat ani na děti, ani na rodiče. Naopak ti spoléhají na představitele této střední generace. Prioritou je dle Masopusta vyvinout aktivity na pomoc k jejich zaměstnávání, upozornit na tuto skupinu, její potřeby i specifika, ale hlavně ukázat, že je to skupina velmi zkušená a výkonná. Je důležité najít cestu k zvýšení jejich zaměstnanosti. Dále Masopust uvádí, že tato střední generace vystihuje kolem 27-30% občanů, která podporuje ten zbytek. Tedy bezmála 50% mladší generace a 20-23% té starší generace. Čili má na svých bedrech pomoc pro více jak 70% občanů státu. Je také zjevné, že jde o skupinu lidí, kteří nejvíce odvádějí do daňového a do solidárního státního systému na jedné straně, a zároveň z tohoto systému veřejných financí nejméně čerpají.

To jsou všechno faktory, z kterých vyplývá, že jsou to lidé velmi zatížení a to zejména:

- Stresem.
- Finančně.
- Fyzicky.

Masopust se pozastavuje nad dalším jevem, kterým je soužití několika generací v jedné domácnosti. Tento trend ovlivňuje schopnost péče a výkonnosti střední generace. To má často za následek dožití seniorů v domovech důchodců. Jako odpověď na toto téma Masopust uvádí pokles porodnosti, v seniorském věku vyšší výskyt zdravotních potíží a díky tomu tedy vyšší zatížení výdaji na zdravotní péči, což znamená vyšší zatížení následné střední generace. Pokud se tento problém nebude řešit, bude tato spirála zátěže gradovat a povede k závažným problémům ekonomickým i sociálním. (Masopust © 2017)

Větší podporu obvykle poskytují rodiče potomkovi, než naopak, když se však u rodičů objeví krizová situace nebo zdravotní problémy, generační tok podpory se mění. Ve většině rodin rodiče, jejichž zdravotní stav se postupně zhoršuje, nabízejí méně podpory potomkům, kterým se tak zvyšuje rozsah úkolů, jež pro rodiče vykonávají. Vzniká tzv. předpoklad Sendvičové generace, kdy se střední generace stará o malé děti a starší rodiče, resp.

prarodiče. V totalitním režimu umístění seniora do nějakého zařízení bylo vnímáno jako morální selhání dětí. Sendvičová strategie tehdejších žen střední generace způsobovala jejich časté somatické problémy nebo psychické vyčerpání což je poměrně běžným jevem tzv. „**Ústřední generace**“, která střídavě zaměřuje svoji pozornost na požadavky shora (od stárnoucích rodičů) a zdola (od odrostlých dětí). Hlavní otázkou v těchto situacích je, zda jsou zdroje přemístěné od mladší generace ke starší, když u rodičů nastane úpadek zdraví. Hrozenská a Dvořáčková (2013) poukazují na studie v USA a Británii, které naznačují, že dospělí ve středním věku spíše rozlišují svůj čas a energii vynaložené při poskytování podpory rodině, když se zvýší potřeby rodičů, místo toho, aby odebírali zdroje mladší generaci. Potomci ve středním věku, kteří se musí starat o své stárnoucí rodiče, obvykle mají též dvoje vlastní již dospělé děti. V určité chvíli může střední generace dospět do bodu, kdy podporu není možné rozšířit a přistupuje k rozhodnutí méně podporovat odrostlého potomka nebo umístit zestárlého rodiče do instituce.

Bláha, Čopíková, Horváthová (2017) označují tzv. sendvičovou generaci jako Generaci X, která má povinnost jak vůči svým dětem, žijí studenty, tak také pečuje o své staré rodiče. I to je důvod proč této generaci nezbývá dost energie na změny, které by zlepšily jejich kvalitu života než to je u mladé generace, kterou nazývají Generací Y.

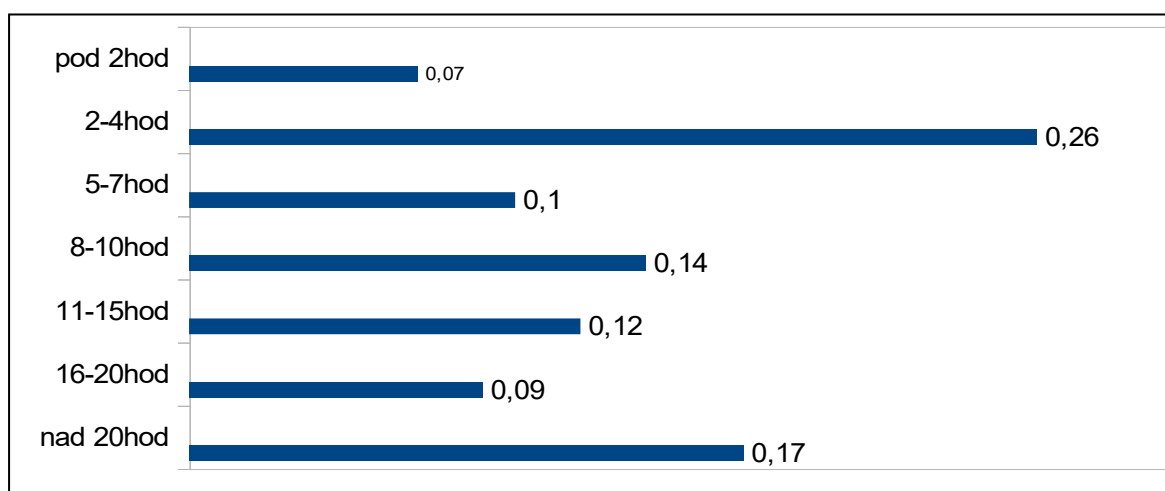
Tito autoři seznamují se studií společnosti **Proximity Worldwide**, s názvem **Lost Generation**, která se zabývala Generací X. Tato studie byla realizována v r. 2008 v 17 zemích 5 kontinentů, dotazováno bylo 5208 příslušníků této generace, kteří byli narozeni v letech 1967-1977, hlavním cílem bylo zmapovat tuto generaci. Z výzkumu vzešlo, že tato generace je typická svým pesimistickým pohledem na svět, což je ovlivněno vlivem několika negativních společenských vlivů, které zažívali během dospívání, např. studená válka, rychlý rozvoj technologií, užívání tvrdých drog, nárůst rozvodovosti, což způsobilo zpochybňování hodnot, důraz na individualismus a nezájem o společnost.

Dále Bláha, Čopíková, Horváthová (2017) uvádějí, že výzkum indentifikoval 3 segmenty této generace:

- Lidé v pohybu.
- Usedlí.
- Super rodiče.
- Ty co věří.
- Odmítače.

Údaje přibližují komplikovanost i bohatost této generace. Výzkum pomohl k sestavení znaků typických pro tuto generaci – jsou to lidé, kteří mají potřebu cítit se dobře, mít úspěch, být stále online a připraveni komunikovat, aby se přiblížili svým dětem, jde o skupinu, která nejvíce cestuje, snaží se dosáhnout úspěch. V práci jsou na ně kladeny vysoké nároky, často prožívají stresové situace, mají pocit, že musí pracovat více, než tomu bylo dřív. Přestože nevyrostali v současném technickém světě, snaží se maximálně přiblížit mladé generaci. V běžném pracovním a profesním životě používají sociální sítě daleko více než předchozí generace **Baby Boomers**. Pro většinu z nich je ideální představa, že mohou být ve spojení 24 hodin. Většina příslušníků této generace se pokládá za realisty. V oblasti rodinného života většina příslušníků generace X (70%) žije v manželství, 20% se nevdalo, 8% je rozvedených. Více než 74% z toho má děti (zhruba 2,5), které v řadě případů bydlí s rodiči. 63% má žijící oba rodiče, 29% má jednoho, 9% již nemá rodiče. Téměř 20% pravidelně pečuje o své staré rodiče nebo příbuzné (nákupy, doprava, strava, doprovod), průměrně stráví touto péčí 11 hodin týdně, 17% však stráví s touto péčí více jak 20 hodin týdně.

Graf 4. Délka péče o rodiče

Zdroj: Met life nature market institute © 2013

Jeřábek (2005) uvádí, že jak rostou potřeby seniora, zároveň se zvyšuje počet hodin, které rodina při péči o něj vynakládá. Znamená to tedy, že se zvyšuje zátěž pečovatелů, většinou však jednoho hlavního (mnohdy jediného) pečovatele. Aktivita dalších pomáhajících osob

je dána spíše „ochotou“ dalších členů rodiny než „nutností“ toho, aby byl vykonán „nezbytný úkon péče“. Pokud dochází k rozdělení potřebné péče mezi ostatní členy rodiny je to ve větší míře z důvodu nutnosti – tlaku okolností. Pokud dochází k takové situaci, je již potřeba pomoci druhé pečující osoby. Jeřábek dále poukazuje na to, že existuje jistý „mezni“ průměrný počet hodin péče, kterou zvládne poskytnout jedna osoba (cca 42 až 44 hodin za týden). Tento mezní počet hodin není ve většině případů překračován. Je možné, že pečující osoby v některých případech pečují déle, ale průměrně se však vyšší průměr na osobu nevyskytuje. Další hodiny péče vykonávají další osoby.

Dle výzkumu neziskové organizace Cesty domů, dle kterého chce 78% lidí dožít v domácím prostředí. V současnosti však umírají převážně na akutním lůžku v nemocnici, nebo v domovech pro seniory, či léčebnách dlouhodobě nemocných. Pouze 2 procenta lidí umírají v hospicích. (Kočenda, Frouzová © 2017)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Následující kapitola popisuje empirické šetření (metodologický výzkum) formou polostrukturovaného rozhovoru a následným otevřeným kódováním s ohledem na téma práce.

„Kódování obecně představuje operace , pomocí nichž jsou údaje rozebrány a složeny novým způsobem.“ (Švaříček, Šed'ová , 2007)

Cílem této kapitoly je vysvětlit, jak bude realizován výzkum za účelem získání dat, která jsou nutná pro vytvoření této diplomové práce.

Kvalitativní výzkum je typem výzkumu, který podobně jako jiné výzkumy sestává z několika fází. Empirickým šetřením bude snahou charakterizovat a rozkódovat situaci, kterou zažívá a řeší ten, kdo se současně v určitém časovém období ocitne v roli pracujícího a zároveň pečovatele o seniora a dítě spolu s rolí osoby starající se o vlastní domácnost. Jak jde tyto role zvládnout v určitém období života. Zjištění celkové profesní a životní spokojenosti vícegeneračních pečovatelů a zjištění současného stavu ve společnosti. Dále bychom chtěli zjistit souvislost psychické zátěže a stresu při péči o rodinu a zaměstnání na jejich zdraví, a celkové životní štěstí.

Nejprve jsou stanoveny cíle výzkumu, následně vytvořen konceptuální rámec výzkumu. Poté je zapotřebí vymezit výzkumný problém, na jeho základě bude stanovena výzkumná otázka. Dále definovány dílčí výzkumné otázky, následně bude vymezen výběr a zdůvodnění volby metod, strategie zpracování, výběr výzkumného vzorku a samotného sběru dat. Poté bude vytvořena analýza a interpretace získaných dat zjištěných v rámci rozhovorů, po analýze jsou formulovány závěry, odpovědi na výzkumné otázky, vyvození závěru a doporučení.

Cílem je především na základě analýzy jak odborné literatury, tak uskutečněných polostrukturovaných rozhovorů popsat dopad situace na člověka, který se ocitne zároveň v situaci zaměstnance a vícegeneračního pečovatele, a to dopad na jeho osobní i pracovní život.

5.1 Výzkumný problém a výzkumná otázka

Výzkumný problém je vymezen jako dopad dané životní situace na sendvičovou generaci a jejich celkové zatížení při plnění rolí vícegeneračního pečovatele a zaměstnance zároveň. Jak zvládají tyto životní role a do jaké míry významně ovlivňují jejich život. Co je největší

zátěží, či největším problémem, který je trápí. Zda se situace ve společnosti vyvíjí k lepšímu postavení střední generace či ne. Zajímat nás také bude, zda dochází ke zhoršení psychického i fyzického zdraví v souvislosti s jejich přijatou životní rolí. Jak pomáhá stát z hlediska sociálního zabezpečení (příspěvek na péči, příspěvky na pomůcky, sociální služby, sociální pracovníci, psychologická pomoc) lidem patřícím do této generace, která je ještě v produktivním věku, děti nejsou samostatné, kladou na ně své nároky a k tomu péče o své stárnoucí rodiče. Do jaké míry má vliv výchovy, kulturních vzorců, hodnota rodiny na rozhodnutí respondenta pečovat souběžně o tyto dvě generace. Danou problematikou z této oblasti se podrobněji zabývají např. autoři Bertini, Matoušek, Novák a další.

Problémy, s nimiž se tyto osoby potýkají, vymezíme na základě poznatků o:

- Důvody, proč pracující zároveň pečují o stárnoucí rodiče i děti.
- Okolnosti, které životní role sendvičové generace ovlivňují.

Obecně lze říci, že životní situace, do které se dostává často právě sendvičová generace je obtížná, jelikož se jedná o významnou etapu v životě člověka, která může trvat i desítky let. Zvládat více rolí jak v osobní tak pracovní rovině je o to těžší, jedná-li se v péči o celou rodinu, nikoliv jen jednotlivce. Také se zaměříme na významný rozdíl mezi ženskou a mužskou rolí. Role ženy jako vyživující osoby, ale především důležité postavy v domácnosti, která má na starosti výchovu dětí, ale také i stárnoucí rodiče svoje a svého partnera. Role muže je spíše zaměřena na profesi, domácnost je více ponechána na ženě. Ve výzkumu budeme zjišťovat co je společného a zároveň rozdílného v životech sendvičových mužů a žen. Na základě stanoveného výzkumného problému byla stanovena výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky:

Výzkumná otázka:

Jak ovlivňuje péče o děti a rodiče zároveň život jedinců sendvičové generace?

Dílčí výzkumné otázky:

Jak dochází ke sladění profesního a rodinného života?

Má jedinec sendvičové generace čas pro sebe?

Jak péče o děti a rodiče ovlivňuje partnerský život?

Pro tento výzkum budou využity poznatky z dostupné odborné literatury a z odpovědí respondentů. Na základě těchto získaných informací bychom rádi zjistili hlubší poznatky z této oblasti a nastínili doporučení jak pomoci zkvalitnit jejich život, jak si poradit s péčí o děti, stárnoucí rodiče a zvládnout zaměstnání. Vymežit pomoc, kterou poskytuje stát v rámci své sociální politiky pečujícím. Cíl práce je pro autorku významný, jelikož sama je zástupkyní sendvičové generace, proto je pro ni významné dané téma prozkoumat.

5.2 Výzkumný rámec a výzkumná strategie

V souvislosti s určeným cílem proběhlo výzkumné šetření na základě kvalitativního výzkumu. Hendl (2005) tento výzkum vnímá jako pružný, protože je možné pokládat další rozšiřující otázky během rozhovoru.

Kvalitativní výzkum Reichel (2009) určuje za ideální v případě zkoumání sociálního problému, což je jistě náš případ.

Strauss (1999) se zabývá realizací kvalitativního výzkumu na základě metod. Upozorňuje, že oproti kvantitativnímu výzkumu jen nelze analyzovat statisticky.

Švaříček a Šed'ová (2007) ho označují za popisný, až literární. Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomocí celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. (Švaříček & Šed'ová, 2007)

Hendl (2005) se shoduje, že kvalitativní přístup využívá hloubkový sběr dat, což umožňuje detailnější zkoumání celého procesu vývoje u respondentů, a také popisuje i procesy, které se ve výzkumu objevují a mají na něj vliv. Námi vymezený problém vyžaduje podrobnou analýzu, proto byl využit tento přístup, který je vhodný pro menší počet respondentů.

5.3 Kritéria a metoda pro výběr zkoumaných subjektů

Zde se budeme snažit o popis metod využívaných v kvalitativním výzkumu, který má za cíl popsat dopad situací na člověka ocitnuvšího se zároveň v situaci zaměstnance a vícegeneračního pečovatele, a to dopad na jeho osobní i pracovní život. Vymežíme metody, volbu výzkumného vzorku a sběr dat.

Kvalitativní výzkum neklade důraz na výběr reprezentativního výzkumného vzorku, proto bylo možné výzkumný vzorek záměrně stanovit s předem danými kritérii odvozenými od výzkumné otázky a zapadajícími do výzkumného problému. (Švaříček & Šedřová, 2007)

Respondenti byli vybráni podle předem stanovených kritérií. Naším kritériím odpovídalo 5 respondentek. Rozhovor byl sestaven podle předem připraveného scénáře, kterému byly vybrané respondentky podrobeny.

Kritéria pro výběr byla:

- Ekonomická aktivita.
- Péče o potomka.
- Péče o stárnoucí rodiče.

Kritéria jsou určena pro představitele sendvičové generace. Hasmanová Marhánková (2011) do sendvičové generace zařazuje ty, kdo pracují a zároveň pečují o děti a rodiče. Co se týče ekonomického kritéria, to plní ti jedinci, kteří pracují a jsou ve věkovém rozmezí 15 let a více, mohou to být však i osoby na mateřské dovolené, či studenti na brigádě – ty však do vzorku není možno zařadit. Druhé kritérium je nezaopatřený potomek, což je dle zákona dítě do 26 let a péče o něj je více popsána v teoretické části práce. Dnešní mladiství do 26 let většinou ještě studují a jsou tedy podporováni ať už materiálně či další péčí svou rodinou.

Další kritérium uvádí Jirát (2015), které je požadavek péče o rodiče, kterou splňují ti, kdo tuto činnost vykonávají alespoň tři měsíce, dvacet hodin za týden a jde minimálně o tři úlohy takové péče. Pomoc je tedy souvislá, nepřetržitá.

Výběr respondentů je tedy záměrný, nepravděpodobnostní. Její zacílení je výhodou na volbu účastníků. Kvalitativní výzkum tuto volbu vzorku používá jako nejčastější metodu. (Miovský, 2006)

Na základě zvolených kritérií jsou kontaktováni vyhovující respondenti, je však důležitá jejich ochota spolupracovat.

5.4 Výzkumný soubor a způsob jeho řešení

Výzkumným souborem tohoto výzkumu jsou zástupci střední generace, kteří odpovídají požadavkům výzkumu na základě cíleného výběru, kdy budou zkoumány jejich názory a reakce na pokládané otázky. Hlavní důraz kladen na etický přístup a na zabezpečení citlivých údajů respondentů. Způsob výběru byl omezen na celkový počet 5 respondentek (původně byly osloveny 4 ženy a 1 muž, který však požadavkům výzkumu nakonec nevyhovoval), všichni jsou zástupci sendvičové generace, tudíž pečují souběžně o dospívající děti a své rodiče. Věkový průměr respondentů je 46,8 let.

5.5 Metoda sběru dat, průběh výzkumu a analýza dat

Na základě vymezeného cíle výzkumu a výzkumné otázky jsme zvolili metodu rozhovoru, tedy interview. Ten nám umožní získat detailní data. Aby byl tento rozhovor dostatečně členitý, jednalo se o rozhovor hloubkový, polostrukturovaný.

Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku. (Švaříček & Šed'ová, 2007)

Předem jsou vytvořené otázky, které výzkumník využije, nemusí se však držet jejich přesného znění či posloupnosti. (Reichel, 2009)

Scénář rozhovoru a jeho základní téma jsou však dané. (Miovský, 2006)

Cílem je, aby respondenti uvedli maximální počet dat ze svého života.

Polostrukturovaný rozhovor zajišťuje možnost, aby se výpověď odvíjela dle subjektivních pocitů a dojmů respondenta, čemuž se otázky výzkumníka mohou přizpůsobit. Život v sendvičové generaci není pevně stanoven, a i přesto, že respondenti splňují předem daná kritéria, každý z nich vnímá svoji situaci jinak.

V rámci sběru dat bylo tedy kontaktováno 5 respondentek, se kterými byly rozhovory uskutečněny. Sběr dat probíhal následovně. Rozhovory zpravidla proběhly v místě pracoviště respondentek a v jejich domácím prostředí. Čas byl přizpůsoben jejich potřebě – jednalo se zpravidla o 1 – 2 hodiny. S účelem výzkumu byly všechny předem informovány a vzhledem k zachování etických aspektů výzkumu byly před uskutečněním rozhovoru

ubezpečeny o zachování anonymity. Všechny rozhovory byly provedeny se souhlasem dotázaných, tedy dobrovolně.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, s čímž byl ve všech případech projevem souhlas. Po přepsání rozhovorů budou smazány.

Rozhovory byly již v průběhu nahrávání doplňovány novými rozšiřujícími otázkami, které zvolna vyplývaly z prvních rozhovorů.

U všech typů výzkumů a průzkumů je třeba brát na zřetel, že se pracuje s citlivými daty respondentů. Mezi zákonné normy, kterými se výzkum řídí, patří zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, zákon č. 40/1964 Sb., ochrana osobnosti v občanském zákoníku (§11-17 zákona), zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a zákon č. 343/1992 Sb., o archivnictví, ve znění pozdějších předpisů. Při interpretaci dat byla zachována anonymita respondentek za pomoci fiktivních jmen, která jsou použita při citování výpovědí nebo v profilech respondentek.

“Účelem kvalitativní analýzy není přinést představu o rozložení jevu v populaci, nýbrž přesvědčivou evidenci o tom, že daný jev existuje a je určitým způsobem strukturován“.
(Švaříček, Šedřová, 2007)

Tabulka 2. Charakteristika výzkumného vzorku

Jméno respondenta	Věk	Rodinný stav	Počet dětí	Počet seniorů v péči	Dosažené vzdělání	Finanční situace rodiny
Věra	46	samoživitelka	1	3	SŠ	dostačující
Eva	41	partner	2	1	SŠ	průměrná
Iva	52	vdaná	2	1	VŠ	velmi dobrá
Marie	53	vdova	2	1	SŠ	průměrná
Hana	42	vdaná	2	1	VŠ	průměrná

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

5.5.1 Respondentka 1

Věra má 46 let. Bydlí v malé vesnici poblíž Šumperka, je vyučena prodavačkou. Pracovala jako poštovní doručovatelka, v současné době je na pracovní neschopnosti. Je svobodná, samoživitelka a žije se svou 17letou dcerou v panelovém domě. Její matka má 69 let. Věry

otec je po operaci kyčelních kloubů. Oba rodiče žijí v rodinném domě společně s její nejmladší sestrou a jejím přítelem. Sestra však většinu času tráví zaměstnáním, takže většinou vše potřebné pomáhá zařizovat Věra. Má ještě babičku, které je 90 let, ta žije střídavě u svých dětí, čili tet a strýců Věry. Dcera studuje střední školu. Starala se o ni sama, otec dcery přispívá pouze finančně, jinak o ni nejeví zájem. V zaměstnání jsou na ni klady velké nároky, pro zdravotní potíže dala aktuálně výpověď.

5.5.2 Respondentka 2

Eva má 41 let. Bydlí v menší vesnici také jako Věra poblíž Šumperka. Je absolventkou střední školy s maturitou a pracuje na úřadě. Je také svobodná, ale žije se svým o 16 let starším partnerem, se kterým má 2 dcery, 7 letou a 4 letou. Partner je rozvedený a z prvního manželství má již dospělé děti, dceru a syna. Syn partnera nyní očekává příchod prvního potomka, takže Eva bude také nevlastní babičkou. Předloni ji umřela maminka ve věku 69let, která byla velmi nemocná a musela se o ni celodenně starat. Všichni bydlí v rodinném domě společně s jejím 70 letým otcem, který je po cévní mozkové příhodě a má v poslední době změny v psychickém zdraví.

5.5.3 Respondentka 3

Iva má 52 let. Bydlí v Zábřeze, je dětská lékařka. Je vdaná a žije se svou 17 letou dcerou v panelovém domě ve společné domácnosti, její manžel žije převážně na chalupě po jejích rodičích, kde za ním ona o víkendech dojíždí. Syn je již samostatný má 28 let, žije s partnerkou, s kterou má nyní asi 2 měsíční dcerku. Iva je tedy také již babičkou. Dcera studuje střední hotelovou školu. Iva se stará o svou ovdovělou 75letou maminku, která má mnoho zdravotních potíží. Ta bydlí ve svém bytě v panelové domě, který je od Ivy vzdálen několik metrů.

5.5.4 Respondentka 4

Marie má 53 let, bydlí v Šumperku, je absolventkou střední ekonomické školy a pracuje jako účetní. Žije v rodinném domě se zahradou. Má dva syny 22 a 16 let. Starší je již samostatný a žije se svou partnerkou, s kterou má 3letého chlapečka., mladší syn ještě studuje střední školu. V péči o seniory se stará již 5 let o svého 85letého tatínka, maminka letos v lednu zemřela v 83 letech a také manžel Marie 14 dní po mamince a v současné době

umřel i její bratr ve věku 65let, kdy o něj také pečovala, protože byl rozvedený a žil u jejích rodičů.

5.5.5 Respondentka 5

Haně je 42 let. Bydlí také v malé vesnici poblíž Šumperka v rodinném domě. Vystudovala vysokou školu a nyní pracuje jako státní zaměstnanec. Je vdaná a žije ve společné domácnosti s manželem a svými dvěma dcerami 25 a 17 let. Starší dcera již pracuje, ale zatím se nechystá osamostatnit. Mladší dcera studuje gymnázium. Žije ve společném domě se svou ovdovělou 76 matkou, která je po smrti jejího tatínka na ní psychicky závislá. Vyřizuje pro ni veškeré záležitosti. Tatínek zemřel po těžké mozkové mrtvici, kdy byl rok ve velmi těžkém stavu v domácí péči.

6 ANALÝZA DAT

Kapitola se zabývá vymezením metody analýzy dat, konkrétně otevřeným kódováním a následně podkapitoly popisují okolnosti, příčiny a také důsledky, které mají vliv na sladení osobního a profesního života sendvičové generace, tak jak z kódování vyplynuly.

6.1 Otevřené kódování

Prvním krokem analýzy je konceptualizace údajů, tedy rozbor rozhovorů, vět nebo odstavců, jimž je přidělen kód reprezentující tento jev. Jakmile jsou v konceptech identifikovány určité jevy, lze kolem nich seskupit pojmy, tedy redukovat objekty, s nimiž se pracuje dále (proces kategorizace). Většinu kategorií pojmenovává výzkumník sám na základě logické souvislosti pojmů. Část konceptů kategorií lze převzít z odborné literatury, případně přímo od respondentů (in vivo kódy). Před rozvíjením kategorií se začíná s jejich vlastnostmi, které jsou následně rozloženy na jednotlivé dimenze obecných vlastností a konkrétních vlastností, kdy každá vlastnost má své podvlastnosti. Body otevřeného kódování jsou:

- Pojmy – pojmová označení přidělená jednotlivým událostem a jiným výskytům jevů.
- Kategorie – třída pojmů.
- Kódování – proces analýzy údajů.
- Záznamy kódování – výsledky kódování.
- Otevřené kódování – proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů.
- Vlastnosti – znaky nebo charakteristiky náležející kategorii.
- Dimenze – umístění vlastnosti na nějaké škále.
- Rozložení na dimenze – proces rozložení vlastnosti na její jednotlivé dimenze.
- Postupy – pozorování a kladení otázek. (Strauss & Corbinová, 1999)

Na základě tohoto postupu byly všechny rozhovory přepsány do textové podoby, včetně přesného vyjadřování, nářečí a hovorových výrazů, k zachování autentičnosti výpovědí. Na základě otevřeného kódování byly údaje z rozhovorů rozebrány na samostatné části a byly u nich porovnány podobnosti a rozdíly. Přepsaný text byl rozdělen do příslušných jednotek, k nimž byly stanoveny kódy, které vystihují smysl jednotky a zároveň je odlišuje od ostatních. K jednotlivým kódům byl vytvořen seznam všech kódů s označením rozho-

voru a řádku v něm, kde se kód nachází. Opakující se kódy pak vymezily společné prvky respondentek. Na základě kódů pak byly vytvořeny kategorie, které kódy seskupují. Některé kódy nespádaly do žádné z kategorií, ani novou nevytvořily a tudíž nejsou v práci dále rozebírány, jak uvádí i postupy Švaříčka a Šed'ové (2007).

Na základě výše zmíněného postupu byly sestaveny následující kategorie, které obsahují jednotlivé kódy.

Tabulka 3. Kategorie a kódy

Kategorie	Kódy
„Proč to tak je“	Prodlužující se délka života
	Zdravotní stav rodičů
	Narůstající počet vdov a vdovců
	Odsouvání rodičovství
	Rozvodovost
	Role ženy a muže
„Sendvičové role“	Role pečovatele o seniora
	Role rodiče
	Pomoc sociálních služeb
	Vztah v dětství
„Co trápí sendviče“	Čas pro sebe
	Soužití s partnerem
	Sociální izolace
	Stres
	Zdraví
„Splátka dluhu nebo obětování“	Hodnoty a morálka
	Obětování
	Výchova

„Co bude dál“	Stát
	Děti
	Budoucnost

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

6.1.1 Kategorie č. 1 – „Proč to tak je“

➤ Prodlužující se délka života

Aspekt dlouhověkosti je pro sendvičovou generaci zcela primární. Všechny respondentky se potýkají s vysokým věkem svých rodičů. Konkrétně se jedná o věk od 68 let do 85 let, věkový průměr je tedy 75 let. Nejmladšími seniory v rámci výzkumu byli rodiče Věry – matka 65 let a otec 69 let, má však ještě babičku, které je 90 let. O nejstarší rodiče pokud nepočítáme babičku Věry a to ve věku 76 a 85 let pečují Hana a Marie.

➤ Zdravotní stav rodičů

Nemoci provázející stárnoucí generaci rodičů, o které respondentky pečují, jsou jednou z hlavních příčin, proč jsou tyto respondentky v těžké situaci sendvičové generace. Kromě Věry všechny řeší relativně těžké onemocnění rodičů, na základě kterého vyžadují intenzivní péči. Hana pečuje o 76letou matku a ještě donedávna i o otce po cévní mozkové příhodě: „*snažila jsem se mu pomáhat jak to šlo, denně bylo potřeba chystat léky, umývat, i přebalovat, měl plenku...chystat jídlo, vozila jsem ho na vozičku ven...vozila jsem ho do nemocnice na kontroly...*“. Marie pečuje o otce, u kterého se projevují stavy celkového stáří a donedávna ještě pečovala o svou matku, která byla po cévní mozkové příhodě: „*...léky musím chystat a co se týká něčeho takového, jestli je v pořádku nebo tak nějak...prostě všechno, všechno jak s malým miminkem to bylo s maminkou, nemluvila, byla po mrtvici, takže ještě těžká domluva...krmení, všechno*“ „*...chudák zlomil krček, no a musel do nemocnice, nezvládl tu operaci, měl asi nějaký mozkovej příběh trochu, jak je ta skleroza víš, tak ono to tam praská a ten mozek už nefunguje a po té narkoze, jak mu tu kyčlu, tak dostal do toho centrálu a už, zatím to nerozhodil, je v plenkách, takže jsem se musela sta-*

rat o ty dva“. Matka Ivy má vícečetné zdravotní potíže: „*zdravotní obtíže bych řekla že má vícečetné, má těžkou makulární degeneraci na jednom oku, to znamená, že na jedno oko vidí mlhavě a na druhé vidí jenom ze 2/3 a to po operaci mozkového nádoru, takže by se dalo říct, že jedno oko je nefunkční, tam vidí spíš jen mlhavě světlo, tmu a poruchu chůze pro myelopatii krční páteře, bolestivý syndrom páteře, artrosa nosných kloubů, používá jednu francouzskou hůl, po operaci mozkového nádoru si stěžuje na poruchy paměti, bývají tam stavy lítosti, někdy zase naopak stavy euforie, ale převažují lítosti, deprese, opuštěnost“.* Evy otec je také po mozkové mrtvici a zapomíná: „*prodělal cévní mozkovou příhodu a to znamená, že ta péče spočívá, hlavně prostě zapomíná, strašně zapomíná ..hmm další věci, tak tím, že je to už starší člověk, tak úklid domácnosti, viz vaření, je to takový základní osekání, který on teda zvládne nebo prostě dělá věci jednotvárný takový prostě pořád dokola, takže to...ta péče určitě o toho tatínka, s tím, že prostě hodně věci zapomíná, musím mu připomínat, zařizovat a tak“.* Donedávna ještě pečovala o svou těžce nemocnou matku: „*byla hodně nemocná, měla tracheostomii, takže samozřejmě péče o tu tracheostomii, měnění prostě...bylo toho strašně moc...s povzdechem...další věc jako starání se o domácnost a vaření, v té době vlastně, další věc samozřejmě doprovázet ji k lékařům, vozit ji na veškerý záležitosti, který se jí týkaly, nemohla jít nikde sama, neexistovalo, aby někde jela vlakem nebo hromadnou dopravou, to prostě nešlo, takže ta péče byla velmi náročná..“*

Šetření tedy ukázalo, že vážný zdravotní stav je jistě příčinou péče dospělých dětí o jejich stárnoucí rodiče. Zdravotní stav seniora je tedy jedním z faktorů ovlivňujících sladění osobního a profesního života sendvičové generace.

➤ **Narůstající počet vdov a vdovců**

S dlouhověkostí úzce souvisí narůstající počet vdov a vdovců. Ovdovělý senior zpravidla vyžaduje intenzivnější péči ze strany svých pozůstalých blízkých. Všechny kromě Věry pečují právě o ovdovělého rodiče. Hana: „*Maminka byla totálně nesamostatná, ta by nevyřídila a nezajistila co se týče tatínka moc věcí...byla na něm spíše závislá ona a vždycky dělala spíše to, co on řekl...dalo by se říct, že ji vedl...a po jeho odchodu jsem tuto roli převzala já.. vlastně všechno viselo na mě...musela jsem vyřídit všechny možné záležitosti“.* Marie: „*Skleroza, ten mozek už je taky takovej, že se mě kolikrát ptá na věci strašný že...kde je matka ona v noci nebyla doma, takovým stylem, nebo občas přiběhl chudák,*

*chodí s hůlkou a jak jsem tam v noci spala, tak se probudím, hůlku nad sebou a von nevě-
děl kdo su..to je hrozný, no hrozný , někdy se vzpamatuje a jde to...“*

Výpovědi respondentek svědčí o tom, že ovdovění jejich rodiče sehrálo v souvislosti s péčí o ně podstatnou roli. Zvýšila se tak jejich závislost na nich. Situace sendvičové generace je na základě takové závislosti ještě komplikovanější. Je složité skloubit péči o seniora s prací.

➤ Odsouvání rodičovství

Situaci osob ve středním věku komplikuje i fenomén odkládání rodičovství. Ve dvou případech se respondentkám děti narodily v pozdějším věku, tedy po překročení hranice třiceti let. Eva se snažila nejdříve si zajistit nějakou ekonomickou základnu a také prožila několik vztahů, které ji nevyšly. Partnera, se kterým vychovává 2 dcery, poznala až téměř ve třiceti letech, je již jednou rozvedený a má velké děti z prvního manželství, s Evou mají dvě malé děti: *„Máme malé děti, mladší budou 4 roky v květnu a nejstarší nebo ta starší má 7, chodí do první třídy.“* Příčinou odkládání rodičovství je podle výsledků šetření především ekonomická stránka, budování kariéry, seberealizace, někdy je příčinou i nestabilita partnerských vztahů, což potvrzuje právě Eva: *„Určitě, jinak se cítí matka třeba ve dvaceti a jinak se cítí matka třeba, která má to dítě třeba až kolem čtyřicítky to...si myslím, že jednoznačně, jak psychicky, tak fyzicky, protože na spoustu věcí už ten člověk nestačí, spoustu věcí tě dřív vytočí, nemáš tolik elánu asi jako i na takovou tu další činnost s těma dětma, jako prostě různé kroužky a veškerá taková ta no veškerá ta péče o to dítě, je...je to náročnější než mít dítě ve 20ceti jednoznačně“.*

Většinou ale po seznámení s partnerem rychle následuje porod prvního dítěte.

➤ Rozvodovost

Příčinou, proč jsou respondentky zároveň zaměstnané a pečující, lze jistě hledat i v rozvodovosti a v osobě nesezdaného rodiče. Toto souvisí i se založením rodiny v pozdějším věku – jedinec po rozvodu zakládá rodinu novou. Partner Evy má z prvního manželství dvě dospělé děti. Po jeho rozvodu se ještě nevzali, vychovávají spolu 2 dcery: *„Už jen tím, že máš to malý dítě, staráš se o to malý dítě a máš celou domácnost a teď do toho přijde ta maminka, která je velmi vážně jako nemocná a víš prostě, že se o ni musíš*

*starat, jako že to tak je...“ Věra se nikdy nevdala, je samoživitelka, v současnosti vychovává 17letou dceru sama: *“Myslím, že to moje dítě bylo maximálně spokojený, žádné stres neprožívalo a bylo v pohodě, nemuselo vidět žádné hádky, stresy, vypětí, abnormálně v pohodě...”**

V případě těchto dvou respondentek můžeme potvrdit, že rozvod a nesezdanost je také jednou z příčin, jak se dostat do pozice sendvičové generace. Po rozvodu a založení nové rodiny pečují o malé nesamostatné děti, jak je tomu v případě Evy a jejího partnera.

➤ **Role ženy a muže**

Odpovědi v souvislosti s rolí ženy ve společnosti byly rozporuplné, existují ale i zde jisté styčné body. Podstatné je především zmínit „právo ženy pracovat“. Již jsme zmínili, že respondentky mají zaměstnání, v kterém musí zvládat role sendvičového pečovatele bez větších úlev v zaměstnání. Hana: *„Ne takovou možnost nemám...a ani zaměstnavatel k tomu není vstřícný...máme pevnou pracovní dobu...a ještě mám pocit, že když potřebuji třeba s maminkou k lékaři, tak se to neshledává se zrovna vstřícným přístupem...i když mi to umožní...ale pokud by to bylo možné, určitě bych to přivítala...mohla bych si volit svou práci podle možností.“* Marie: *„takže jsem nemohla nic...jedině dovolenou...takže pracovní doba od těch 7 do 4. V otázce zaměstnání žen mají respondentky podobný názor. Eva: *„V té práci trávím poměrně dost času, takže chodím zhruba kolem sedmé hodiny do práce a odcházím pondělí, středa v pět hodin a ostatní dny teda ve tři, takže asi tak“.* Iva: *„No pokud by byla nějaká mimořádná potřeba, potřebuji maminku zavést na nějaké vyšetření, tak si můžu vzít volno jako doprovod příslušníka, myslím si, že mi to zaměstnání umožňuje o ni pečovat i někdy bohužel v pracovní době, kterou si pak zase musím nahradit.“* Rozpory jsou však zřetelné v otázce dělby domácích prací a péče o závislé příbuzné mezi ženou a mužem. Většina respondentek toto příkládá z větší části ženě. Ve většině případů dotázané respondentky souhlasí s tím, že se jedná o výhradně ženskou záležitost. Věra: *„No tak asi myslím, že se to více očekává ne? Než od mužů si myslím, když je víc žen v té rodině, tak se starají ty ženský, ale znám teda jednoho pána, kterej se o maminku staral hezky a zvládal to dobře, snažil se co mohl, byl takovej ňouma trošku, ale snažil se...podle kulturního vzorce to patří více ženám, ale snaží se i chlapi, ale mááálo, mááálo, mááálo...ženská se má starat, to je vlastně jako úděl, aby jakoby přebrala štafetu, stará se o malý dítě i o starý děcko, to je jako děcko ten starší člověk no.“* Eva: *„myslím si, že ano, určitě ano,**

mimochodem asi znám...(váhavě)..chlapy, kteří se starají třeba o své rodiče nebo třeba o jednoho z rodičů, ale spíš si myslím, že vesměs to dělají jako ženy...“ Vesměs všechny se shodly v tom, že většinu prací v domácnosti zastává žena. Marie: *„Manžel pomáhal, jezdili jsme nakupovat a jednu dobu on neměl nějak práci, tak měl takový nějaký svoje trable a ..tak i vařil jako to zas jo, ale jako co se týká, já jsem byla furt pryč že, to jako... to se mu nelíbilo no..(smutek)..jako ze začátku jo, všechno dobrý a ono to trvalo tak dost dlouho a tak voni chlapi takoví jsou že, oni nevydržíjou..ne no...on teda nevěděl...“* Iva: *„V rodině se myslí, že to bude dělat asi žena, dycky se první myslí na ženu, když tam nikdo jiný není a potkávám takové muže, kteří se starají o své rodiče tady vyřizují příspěvky na péči, průkazy svým rodičům...ee....přisuzována je, ale už to není pravidlem, že to žena dělá...“* Hana : *„Ano to si myslím, je to tak nějak zakódované ve společnosti, že se má starat žena ... i když občas se stará nějaký muž, ale to je spíš výjimka..“* Věra a Marie žijí samy bez partnera, dříve však péče o domácnost byla na nich. Všechny respondentky se shodly na tom, že role pečujícího je spíše přisuzovaná ženám, je to dnes samozřejmostí. Role ženy se v tomto smyslu tedy nezměnila a to sladění zaměstnání a osobního života především v případě ženy jistě komplikuje. Na první pohled to tedy vypadá, že mužů se příslušnost k „sendvičové generaci“ tak moc nedotýká. Není to ale úplně pravda (například partner Evy), protože i muži se ocitají „v sendviči“ péče o děti a rodiče. Díky všeobecnému očekávání, že péče o děti a rodiče je odpovědností žen, se tito pečující muži stávají takřka neviditelnými. Jednak je nevidí společnost, které nezapadají do šuplíku „opravdového muže“, a jednak se oni sami mohou zneviditelňovat, protože se cítí ohroženi ve své roli muže. Pro pečující muže je mnohdy typické, že nežadají o pomoc. Podle všech výpovědí lze tedy říci, že ženy ze sendvičové generace se potýkají se stejnými genderovými stereotypy jako všechny ostatní ženy, ale ve výrazně zvětšeném měřítku. Očekávaná odpovědnost za péči o rodinu a domácnost se neomezuje pouze na partnera a děti, ale rozšiřuje se na rodiče, zpravidla i rodiče partnera.

6.1.2 Kategorie č. 2 – „sendvičové role“

Při rozboru okolností ovlivňujících sladění osobního a pracovního života jsme vycházeli především z denního harmonogramu respondentek, jak ho uváděly v rozhovorech.

➤ **Role pečovatele o seniora**

Péče o stárnoucího rodiče je z pohledu respondentek velice náročná. Taková péče je o to náročnější, že rodiče respondentek jsou již zpravidla nemocní. Všechny respondentky jsou s rodiči v kontaktu denně, nebo je pravidelně navštěvují. Iva: *„Odpoledne se snažím převážně v týdnu pomoc mamince, tu navštěvuji asi tak 2x..“* Většinou bydlí blízko a dojíždí tedy i častěji, záleží na tom, jakou péči vyžadují. Eva a Hana bydlí s rodiči přímo ve společné domácnosti, kdy pečují o seniory v souvislosti se zhoršeným zdravotním stavem. Marie bydlela dříve s rodiči, poté kvůli nespokojenosti jejího partnera se přestěhovala do paneláku, ale nyní opět bydlí s tatínkem, který vyžaduje její péči: *„Musím všechno, nakupování, nachystání snídaně, oběd, večeře všechno...co se týká domácnosti všechno.. prání, uklízení, prakticky úplně všechno...i zdravotně taky, protože tam dochází jenom ta sestra 1x za 3 dny, takže taky všechno, léky musím chystat a co se týká něčeho takového, jestli je v pořádku nebo tak nějak...“* Věra bydlí do 200 metrů od rodičů, navštěvuje je denně. Věra: *„No denně je navštěvuji, nosím jim nákup...eee, práce domácí, , na procházku chodíme spolu, sem tam je vyvezu autem...“*

Všechny respondentky navštěvují rodiče několikrát do týdne nebo s nimi žijí ve společné domácnosti. Všechny pomáhají rodičům s běžným chodem domácnosti, nákupy, vyřizováním různých záležitostí. Věra: *„Tak tady máme klub důchodců, navštěvuji jej ve středu, babičku doprovodím, někdy jde s rodiči, někdy sama...tam si vykládají, jsou stejného věku...často s nimi musím objet všechny obchody...“* Většina respondentek také zajišťuje doprovod rodičů k lékaři. Věra i Marie musí rodičům pomáhat i s hygienou. Věra: *„Stříhám jim nehty, česám vlasy, pedikúru, manikúru, stříhaní vlasů, koupel, potom masáž zad.. někdy se jim věnuju jako, že furt čteme, babička 90 roků nevidí, tak jí čtu knížky nějaký...“* Marie: *„Několikrát maminku přebalit, večer jsem nebo odpoledne přišla z práce , potom jsem šla domů na večer a ráno to byl kolotoč znovu, to mně teda ještě s tím vařením pomáhal manžel, ještě že přes ten týden, protože oni mi nechtěli brát obědy no a přes víkend jsem ještě musela ještě aji vařit že...tak to bylo navíc a to jsem vařila mu, protože on už by se mohl ještě na všechno vyprdnout, no vařila jsem doma a nosila jsem to tam... no byla jsem tak vyhunovaná, že jsem si musela vzít dovolenou kolikrát, to nešlo..“* Jako podstatné se ukázalo i to, zda pečujícímu někdo pomáhá – například rodinný příslušník. Věra v tomto smyslu není primární pečovatelkou – rodiče žijí s její sestrou, ale navštěvuje je denně. Iva také navštěvuje svou matku prakticky denně, někdy 2x týdně po

smrti otce. Ostatní jsou primárními pečovateli. Eva: „*Máš to malý dítě, staráš se o to malý dítě a máš celou domácnost a teď do toho přijde ta maminka, která je velmi vážně jako nemocná a víš prostě, že se o ni musíš starat, jako že to tak je...*“

➤ Role rodiče

Zásadní zde je věk dítěte, o které je pečováno. Průměr v případě respondentek je 16 let. Malé děti v předškolním věku a v 1. třídě má Eva: „*Tak děti máme 2, máme malé děti, mladší budou 4 roky v květnu a nejstarší nebo ta starší má 7, chodí do první třídy...*“ Hana, Iva, Věra a Marie pečují o děti, které jsou již v adolescenci a studují střední školy. Věra: „*Jo myslím, že v pohodě, puberta prošla pěkně...smích...byly nějaké ty úskalí, ale už se mi zdá že...je to v pořádku..*“ Hana: „*Vždycky jsem se snažila maximálně si to s nima užívat... i když byly malinké, všude jsem je vozila, kde bylo potřeba i na úkor svého času...třeba tu mladší do tanečního, ta větší moc nechtěla...jinak hrály obě na klavír a na flétnu...vedla jsem je k hudbě, kultuře a sportu....myslím si, že vztah máme hezký, možná až moc jsem je obě k sobě připoutávala...*“ Iva má 17 letou dceru a již dospělého 28letého syna, který již má také dceru, takže Iva je i babičkou 2 měsíční vnučky. Iva: „*Se synem neprovádím žádné aktivity, krom toho, že jsem mu začala vozit dítě...vnučku, poprvé a s dcerou jsme byly, nechodíme pravidelně, ale jezdíme na kole a chodíme plavat., není toho moc, protože si svoje aktivity prožívá více s kamarády a se svým přítelem, ale jelikož se mnou bydlí ve společné domácnosti, tak se náš vztah dá hodnotit jako pozitivní...*“ Také Marie má již od staršího syna vnoučka, mladší ještě studuje střední školu. Marie: „*My jsme byli takoví partáci, my jsme nebyli ani jak matka se syny, víš oni mě brali tak jako kámošku ..blbiny jsem spolu dělali, úkoly jsem musela dělat, ale jako že bych měla strach jestli jsou v družině nebo a já jsem v práci, to lítali do padnutí, když jsem přišla domů tak pak jsme se teprve šli učit...*“ I když už jsou děti větší, stále se o ně starají. Studují střední či vysokou školu a potřebují tedy spíše podporu finanční. Tato stránka péče je zatěžující nejvíce pro Věru, která je samoživitelkou. Věra: „*No je drahý dítě..*“

Rozhovory tedy ukazují na to, že respondentky jsou sice zatíženy péčí i o své děti, ale ta jim přináší více uspokojení než péče o seniory.

➤ **Pomoc sociálních služeb**

Sociální služby respondentky využívají nejčastěji ve spojení s péčí o děti. Jedná se o školku, družinu, zájmové kroužky. Takováto zařízení ale hodnotí převážně jako nedostatečná. Vadí jim jejich krátká provozní doba nebo nedostupnost. Eva: „*Vesměs ty děti mají ty kroužky v rámci té školy, když už pak třeba jsou v té družině, že to máme takhle zařízený...jakože jsou možnosti, vesměs v nejbližším městě, máme Šumperk, tady určitě možnosti jsou, samozřejmě je to zase o penězích a o tom kolik mají třeba kapacitu taky dětí, že jo, je tady spousta dětí a měla jsem zkušenost viz. ta gymnastika, mladší chtěla chodit do gymnastiky a bylo tam prostě tolik dětí, že to nebylo jako ani reálný, to jsme teda zamítly, že ne...*“ Sociální služby zaměřené na pomoc s péčí o seniory využívá jen Iva: „*Maminka si nechává dovážet obědy z jídelny mateřské školy, máme v Zábřeze jídelnu přidruženou, kde odebírají lidé, buď si docházejí na obědy, nebo si nechají dovést a je to za symbolickou cenu vlastně...*“ Marie nyní nevyužívá, ale dříve při péči o maminku, využívala sociální službu, kdy chodila zdravotní sestra. Marie: „*Akorát ta zdravotní sestra a ta chodila převazovat mamince nohy, protože ona měla ty bércáky, no a trochu tak jako , tak jako zdravotní sestra no, no tak ..jinak nikdo nechodil...ne ne,, zrovna je to tak na peklo, to řeknu na rovinu, protože když to zastaneš sama, tak si to uděláš to, ale já když vidím tolikrát aji tady tu Charitu, co tam jsou, já to řeknu škaredě, co tam jsou za baby...*“ Celkově sociální služby zaměřené na seniory respondentky nehodnotí pozitivně, raději by se o ně staraly sami. Marie: „*Až budu stará, jestli mi to pošleš do baráku, to tady radši polezu po čtyřech, ale doslova...fakt..to sou, to sou..to asi nechce nikdo dělat..*“ Eva: „*Do poslední chvíle, co bych mohla, nebo co by to šlo, prostě bych o tom neuvažovala, muselo by to být opravdu už kritický jako třeba jak s mojí babičkou, která už potom byla tak dementní, že už se o sebe prostě nedokázala postarat...*“ Iva: „*No pokud se rodina zajímá o služby, tak služby jsou k dispozici, zatím jsem ještě nevyzkoušela jaké, ale myslím si, že je to, co by rodina měla běžně dělat a jako navštívit svého prarodiče, měla by mu v něčem pomoci a nechtít za to žádný finanční obnos...*“

➤ **Vztah v dětství**

Významný je vztah mezi péčí poskytnutou v dětství a péčí, již poskytují již dospělé děti rodičům. Problémy z dětství se mohou samozřejmě odrazit v pozdějším vztahu mezi dospělým dítětem a stárnoucím rodičem. V případě Marie je rodinné pouto silné: *„někdy v dětství aji potom, některý děcka se odcizí, ale u nás to tak nebylo, když potom dospěje, u nás to nebylo.. tak jako...“* I v případě dalších respondentek je situace podobná. Nikdo z nich nemá negativní vztah k rodičům, o které dnes pečuje. Nicméně některé přece jen přiznaly jisté neshody pramenící z dětství. Hana: *„S máti jsem měla vztah komplikovanější...vždycky se mi zdálo, že měla radši mého bratra, kterého docela dost upřednostňovala a je to dodnes...kdybych se rozkrájela, stejně když přijede bratr, který se nestará jen občas přijede, tak mluví jen o něm...ale když potřebuje cokoli volá mně, je fakt, že občas dnes konflikty máme...ale to je většinou kvůli drobnostem...“* Stresující je péče o matku v případě Ivy, její matka je často depresivní a náladová, mívá stavy lítosti. V dětství byly s maminkou spíš kamarádky, maminka byla učitelka základní školy, atraktivní blondýna. Iva: *„Ale byla dost temperamentní, tak jsem se mnohdy uchýlila k tatínkovi, který byl klidnější, když jsem něco provedla a vždycky mě hájil ...dnes bych řekla, že její povahové rysy zůstaly a je to ještě zhoršováno nemocemi, které má, takže je náladová a někdy si dost výrazně prosazuje svůj názor. Několikrát mi již řekla, že to skončí, naposledy předevířem, že to udělá jako Bartošová, protože ji život takhle nebaví a pořád se ptá, proč ty potíže má...“* Jejich současný vztah je komplikovanější. Iva se o ni stará, ale někdy se stane, že ji i maminka vyhodí, když není psychicky v podobě. Věřina situace je nyní lepší než v dětství, otec býval v dětství hrubý, dnes sice není úplně nejlepší vztah mezi nimi, ale situace je klidnější. Věra: *„Je to hlavně na psychiku, viš co..třeba s otcem se nedá komunikovat, prostě pořád startuje...jo...on třeba něco je v televizi a on začne nadávat...jéžiš a tak...že prostě je negativní strašně a neustále je podrážděnej a furt spí, nají se, jde spát a pak je nevrlej, pak se probudí, myslí si, že všichni mu nepřejeme nic...“*

6.1.3 Kategorie č. 3 – „Co trápí sendviče“

Respondentky snažící se propojit pracovní, osobní, pečovatelský život, jsou pod stálým tlakem. Důsledky tohoto tlaku jsme na základě analýzy získaných dat utřídili do tematických celků – osobní a pracovní rovinu.

➤ Čas pro sebe

Všechny respondentky se shodují v tom, že role pečovatele a zaměstnance je v podstatě připravuje o volný čas. Volnočasové aktivity sendvičové generace jdou stranou. Ze zjištěných informací si své aktivity ve volném čase dokázaly udržet pouze Hana a Eva. Je však třeba zmínit, že tyto respondentky mají v péči seniora, který netrpí nějakým závažnějším onemocněním a je pouze jeden. Hana: *„Chodím občas se svou kamarádkou a sportu se věnuji sama, on (manžel) je nemocný, tak se tomu docela vyhýbá, ale tak ještě sem tam zajdu do divadla a ráda mám cestopisné přednášky...“* Eva: *„Cítím tlak z každé strany, protože tím, že jsou ty děti malé, chodí ta starší vlastně do 1.třídy, takže ty tlaky jsou velmi velký, tím, že člověk přijde z práce, prostě z práce se jde nakoupit...eeee, přijede se domů, teď samozřejmě zjistím ten otec jestli není něco potřeba, i když je zatím samostatný tady v tom a jdeme se věnovat těm dětem co se týká úkolů, co se týká učení, co se týká třeba i té činnosti, že se jim člověk věnuje i trošku jinak...no a je večer...takže asi tak...že...“* Marie je vdova a lituje, že kvůli péči o maminku nemohla s manželem, který již nežije jet na dovolenou: *„Nebyl čas...no chtěli jsme jet na dovolenou, dokonce to i zaplatil chudák (zemřelý manžel) do Francie...no tak měl se trochu poradit, dneska mě to strašně mrzí, bylo to zaplacený, já jsem nemohla odjet, já jsem je tam nemohla nechat, odjed' do Francie, když máš tam po mrtvici mámu v plínkách a a otec starej a brácha jsem věděla, že to nezvládne a tak jed' do Francie a oni ti tam zavolají, že umřeli...takže jel sám, no a teď umřel a mě to strašně mrzí...měla jsem, do dneška mě to mrzí, no on zas byl takovej, že neuvažoval jak já to, že se to nedá jet do té Francie...“*

Získaná data jasně svědčí o nedostatku volného času v případě sendvičové generace. I během dovolené jsou s rodiči v kontaktu. Někteří na dovolenou ani nejezdí, neboť péče o rodiče je třeba neustále.

➤ Soužití s partnerem

Skoro všechny respondentky kromě Evy, která má dobrý partnerský vztah a Věry, která je svobodná se díky své složité situaci potýkaly i s partnerskými problémy. Otázka byla položena tak, aby bylo zjištěno, zda toto souviselo s jejich péčí o rodinné příslušníky. Tedy zda se péče o seniory a děti odrazila v partnerství. V partnerství se s problémy potýkají víceméně všechny a pramení zejména z vyčerpání v zaměstnání a v domácnosti, kdy se partner ocitne na vedlejší koleji, více však se to bylo spojeno s péčí o rodiče. Věra je od narození dcery samoživitelkou, jen ona sama se musí starat o rodinu i finance: „*Takže jsem se postarala většinou sama, měla jsem dvě zaměstnání a snažila jsem se to, co nejvíce eliminovat, aby vlastně jsem se starala sama, aby rodiče vlastně, vlastně babička z otcovy strany přispívala vždycky na vánoce, na narozeniny a když třeba bylo nějaké větší vydání, tak se snažili něčím přispět, ale jinak nee.*“ Marie uvádí, že za jejími neshodami s manželem vždy stál nedostatek času na partnera: „*No to jo...byl naštvanej...nene..i proto tak dopadlo, že odešel..byl nespokojenej strašně..no...*“ dále si vyčítá, že kvůli péči o rodiče na něj neměla dostatek času: „*Protože by tady třeba byl, měla bych na něj víc času.*“ Iva žije v bytě se svou dcerou, manžel žije na chalupě v jiné vesnici, nejsou však rozvedeni, manželství trvá, jen každý žije jinde. Možná i to má vliv, na to, že jim vztah nezevšedněl a myslí si, že to nehrozí: „*Manžel se s maminkou moc nestýká, protože k ní chodím pomáhat převážně já, ale teď jí nosí ty minerálky a větší nákupy..(smích)..už to na něj zbylo a a na partnerský vztah myslím, že to vliv nemá i když k tomu někdy komentuje, jednou tak a jednou tak, podle toho zrovna v jaké mamince zrovna vidí, když ho vyhodila ze dveří i se mnou ...(smích) potom ji nějaký čas nenavštívil...*“ Hana uváděla, že s manželem mívali neshody, ale když onemocněla manželova matka, vše se zklidnilo: „*To určitě...manžel mi často něco vyčítal, ale teď už to není tak časté, od té doby co onemocněla i jeho maminka a musíme se starat taky o ni...je po operaci kyčle a docela špatně chodí...ale myslím, že náš vztah tak docela utrpěl...*“

➤ Společenská izolace

Snažili jsme se i zjistit, jak příslušníci sendvičové generace popisují svůj společenský život. Respondentky zpravidla popsaly svůj společenský život v rámci domova a zaměstnání, tam tráví většinu času. A tam se tedy uskutečňuje i většina jejich sociálních vazeb. Ptali

jsme se tedy cíleně na to, kde a jak tráví svůj volný čas. Ten je u většiny z nich velice omezen. Respondentky se shodují na tom, že svůj společenský život odsouvají z časových důvodů, v případě Ivy i Hany však jde i o jiné, než časové důvody, jde o pocit, kdy se jí nechce mezi lidi. Rodina je pro ně primární. Někdy uvádějí i jiné, než časové důvody: „*Já myslím, že se mi ani nechce...docela trávím i čas na počítači, kde si třeba i pustím film nebo seriál a věnuju se teď svým novým kočkám...*“ Hana: „*2x za rok jdeme s rodinou na ples a to je tak asi skoro všechno...není čas..a taky už není ten elán...jenže...taky mám ráda turistiku, jenže to moc nejde no časově a finančně tak no... a taky, kdo by byl pořád s mamkou.. jo je to těžký...*“ Také u Evy je společenský život v důsledku nedostatku času omezen: „*Já si myslím, že na ten společenský život není asi tolik času, než bych třeba chtěla, společenský život...jee..(povzdech) je zřídkakdy...jako to, že člověk občas vyrazí někam do kina...to se stává vyjíměčně...to že splní člověk nějakou plesovou povinnost a vyrazí jednou za rok na ples...takže společenský život jako takový...úplně jako nevedeme...*“ Věra jako jediná má tendence využívat volný čas k nějaké společenské aktivitě, může to být tím, že nemá partnera, s kterým by trávila volný čas : „*V rámci společenského života se snažím být venku, mezi přáteli, ve volném čase háčuju, chodím na procházky..*“ Život respondentů se od života jejich přátel liší.

➤ **Stres**

Na základě plnění role pečovatele a zaměstnance je sendvičová generace jistě vystavena stresu. Z rozhovorů plyne, že denně. Stres je provází v souvislosti s péčí o rodinu i na pracovišti. Například Eva uvádí, že se cítí ve stresu denodenně: „*Je to určitě tím vším...i tím, že musím chodit do práce, musím platit složenky, musím se starat o svoje děti, musím se jim náležitě věnovat, musím se věnovat jakoby partnerovi a samozřejmě i tatínkovi...v rámci celé rodiny... takže je to prostě tlak z každé strany...*“ Marie: „*No tak stres hodně způsobil, ale jinej stres, žes musela rychle, ale ten stres mě zasáhl, když to nešlo, když to bylo daleko horší, to bylo daleko horší, když stres, když ti někdo odešel než ten stres, že musíš...no to je úplně jiný, to se nedá porovnat..*“ Respondentky se shodují i v tom, že stres pramení z toho, že jsou na všechno samy. Stres si tedy dovoluujeme označit skoro za synonymum sendvičové generace. Jedná se o vážný důsledek jejich situace. Hana: „*Po práci odpoledne, ale když je hezky, tak se snažím aspoň někam se projít, abych trochu přišla na vzduch a dostala ze sebe ten stres a napětí z celého týdne..*“ Se situací, kdy svůj vlastní stres nezvládly se setkaly všechny respondentky, taky i syndrom vyhoření u dvou

případů. U Věry nastal s péčí o rodiče a problémy se sourozenci: „*No tak chvilčkama to asi bylo no...takový vypětí, že člověk vypne jako a myslí si, že už není cesty jako že, neví jak dál...*“ U Hany nastal v syndrom vyhoření v souvislosti s péčí o vážně nemocného tatínka, v kombinaci s péčí o děti, nepochopení manžela a přetíženosti, cítila se unavená: „*Přiznám se, že někdy jsem měla i takové stavy, jakože jedu autem a co by se stalo, kdybych jen tak sundala ruce z volantů...utéct z toho všeho.*“ U Marie k němu došlo také v souvislosti s celkovým vyčerpáním organismu, kdy pečovala o těžce nemocnou matku, otce, rozvedeného bratra a následně ji zemřel manžel i maminka. Skončila na nemocenské, byla zcela vyčerpaná: „*No tak katastrofa, skončila jsem nedávno na nemocenské, protože mi vypověděl úplně organismus, celá jsem natekla no a potom už teda ta péče o tu maminku, musela začít chodit sestra častěj, ale nebylo to tak už a ona potom...*“ Podle odpovědí respondentek je nejdůležitější pomocí proti stresu opora v manželovi a dětech, a tu většinou ať už v menší či větší míře kromě Věry, která je bez partnera mají všechny. A také určení si priorit, tedy co je v jejich silách a co už ne. Respondentky se shodly na tom, že se stresem lze bojovat tak, že je potřeba si určit čas pro sebe a nepřemáhat se, protože pak mohou přijít i zdravotní komplikace.

➤ **Zdraví**

Část dotázaných se na základě příslušnosti k sendvičové generaci setkala i se zdravotními problémy. V případě Marie se jednalo dokonce o selhání imunity. Iva má problémy s krční páteří, je po operaci, jelikož musí matku často podpírat. Věra trpí skoliózou zad a problémy s achilovkami, což ji zapříčinilo i její dosavadní zaměstnání, občas trpí migrénami. Všechny se ale shodly na tom, že větší část zdravotních důsledků je zejména psychického původu. Nemají kde ventilovat stres a tlak, což se projevuje na jejich fyzickém zdraví.

6.1.4 Kategorie č. 4 - „Splátka dluhu nebo obětování“

Snažili jsme se zjistit, zda je pro sendvičovou generaci to, že pečují o své staré rodiče a děti splátkou dluhu za péči, kterou věnovali rodiče jim, když byli malí nebo je to jistá forma obětování na úkor svého vlastního života. Je to dáno několika aspekty, tím jak byly vštěpovány určité hodnoty, v jaké rodině vyrůstaly, jaké bylo dětství s rodiči a také jaká forma výchovy do nich byla vložena.

➤ Hodnoty a morálka

U dotazovaných respondentek bylo ujišťováno, jak mají nastaveny hodnoty, zda ony samy mají v sobě určitý hodnotový žebříček nebo zda jsou ovlivněny tím, jak se starali jejich rodiče o ně. Jediná Iva uvedla, že by maminku docela ráda umístila do nějakého zařízení, ne pro to, že by se o ni nechtěla starat, ale je to dáno zřejmě tím, že jí připadá opuštěná: *„Já bych ji hned někam dala, protože by jí tam bylo líp, určitě by tam měla nějakou společnost a byla to a je osoba společenská, prostě extrovertní, která by měla si s lidmi co říct, povídat o svých životních zkušenostech, pracovala na různých pracovištích, ve školství a soc. službách, tak je to možná i docela škoda, že vlastně je doma tak opuštěná a trápí se...“* Všechny ostatní respondentky se shodly, že by svoje rodiče nikam nemohly dát, protože to tak mají hodnotově nastaveno a cítí to tak. Eva: *„Prostě mám tak nastavený svoje hodnoty, takhle mě k tomu vedli moje rodiče...přijde mi to prostě jako logická automatická ta péče a dělám to taky pro to, že z toho mám pak dobrý pocit, vím že jsem pro toho člověka udělala maximum toho, co jsem prostě mohla.* Hana: *„Jsem ráda, že jsem schopna všechno zatím zvládat, mám dobrý pocit z toho, že jsem se postarala o tatínka a teď o máti a tchýni...dělám to pro ně, ale taky i pro sebe...musíme se o svoje rodiče postarat a vrátit jim jejich péči...“* Marie: *„Já jsem jim chtěla pomáhat, že...měla jsem to i pro svůj dobrý pocit, že se o ně starám...nebyla bych spokojená do budoucna s myšlenkou, že se o ně nestarám a nepostarala bych se.“* Věra: *„Tak mělo by to tak být, že rodiče zestárnou a děti by se o ně měli starat...měli, ale pokud bude třeba bydlet daleko, odstěhuje se do nějaké jiné země, do jiného světadílu...tak co budu dělat...“*

➤ Výchova v rodině

Všechny respondentky se shodly v tom, že výchova v rodině a příklad svých rodičů je jednoznačně aspektem, že se také u nich rozvíje tento postoj, který budou předávat dál. Otázka byla položena tak, aby bylo zjištěno, zda je výchova důležitá jako příklad od rodičů při péči o rodinné příslušníky. Věra: *„Ano ...výchova...ano tam je ta výchova ze začátku. Jak se o tebe rodiče starají, tak to pak jde.“* Eva zmiňuje svoje výchovné působení v tomto směru na svoje dcery: *„Tak to bylo třeba i v té naší rodině, že vesměs tydle ty věci obstarávala moje máma, takže já jsem to vlastně viděla i u ní, když se starala o tu svou mámu o tu mou babičku, takže tak to prostě nastavený bylo...takže tak, jak jsem vychovávána, tak jak vychovávala moje máma mě v tom duchu, tak vychovávám v tom*

duchu já ty svoje děti a myslím si, že i ty moje děti budou v tom duchu vychovávat svoje děti...takže asi tak...“ Stejně tak je to u Hany: „Chtěla bych, aby to viděly moje dcery a měly v tom dobrý příklad pro svůj život...myslím si, že je to také hodně ve výchově, jaký dáme dětem příklad...“ Iva formuluje svoji odpověď v tom smyslu, že by rodina měla běžně pomáhat: „Je to co by rodina měla běžně dělat a jako navštívit svého prarodiče, měla by mu v něčem pomoci...“ Marie ve své odpovědi zmínila, že v některých rodinách se děti odcizí a nepomáhají, u nich však rodina fungovala dobře a proto i vztah dětí a rodičů a to je také podmíněno výchovou: „Některý děcka se odcizí, ale u nás to tak nebylo, u nás to nebylo tak jako.“

Lze tedy říct, že výchova v dětství má zásadní vliv na další život respondentek v jejich dospělém životě.

➤ Obětování

V dalším dotazu bylo zjišťováno, zda osoby ve středním věku si myslí, že se kvůli péči o rodiče nebo děti obětovaly a nebo je to pro ně životní role, s kterou nemají problém a je pro ně automatická, či je naplňuje. Iva se o otázce zda měla pocit, že ji péče o děti nějak omezovala vyjádřila: „*Tak děti mi moc času nezaberou a nezabraly*“. To, co ji trápí ve vztahu k péči o děti uvedla, že kvůli péči o děti si nemohla zvýšit svoje vzdělání: „*Pořád mám pocit, že jsem si mohla udělat atestaci z oboru rehabilitace, nedokončila jsem to, i když jsem měla 2/3 vzdělávání hotové..*“ Při péči o maminku uvedla občasné potíže při komunikaci, ale na druhé straně pokud je maminka spokojená, má také dobrý pocit: „*Někdy jí musím opakovaně vyslechnout příhody z mládí, z dětství, pořád vzpomíná na syna, když byl malý a prostě vrací se k minulosti, tak nemůžu ju odbýt a ...řeknu to na rovinu...mě už to nebaví...když je spokojená, že jsme všechno zvládly, že jsme vše zajistily tak mám z toho dobrý pocit...*“ Evu trápí to, že se nemohla dostatečně věnovat svým dcerám, v době péče o maminku: „*Uskakování z různých jako by věcí nebo slevování, když to v té chvíli prostě nešlo, tak to nešlo, to zdraví je na prvním místě, to znamená, že jsem se musela o spoustu věcí jako, nebo jsem připravila své děti o spoustu třeba věcí nebo zážitků, protože to prostě nešlo jinak udělat to každopádně...jo..*“ Co však nejvíce obětovala uvedla Eva: „*Ten čas asi hodně, hodně času, prostě, toto prostě spolklo hodně času ta péče o rodiče..to..to...a energie...to určitě..*“ Na otázku zda má Eva dobrý pocit: „*Musí mi to dávat pocit uspokojení...jako myslím si že jo, kdyby mi to nedávalo pocit uspokojení, tak*

to asi nedělám, nebo nevím..“ Hana se jako jediná překvapivě vyjádřila o svém soužití s rodiči v jednom domě, kdy ji chybělo soukromí: „Rozhodně soukromí...nikdy jsem nebyla úplně sama...naši k nám chodili jako domů...což mi někdy vadilo hlavně u maminky, která nebrala ohledy na to, že jsme měli třeba návštěvu...chodila k nám do bytu, když jsme nebyli doma a přerovnávala mi věci, zavírala - otvírala okna..“ Shodně jako Eva však Hana uvedla: „Jinak bych řekla pak čas...spousta času..“ Sama si myslí, že lidé, kteří pečují a opravdu se obětují, tak o tom moc nemluví: „Jsou lidé co vím, že pečují a opravdu se obětují, ale ti to o sobě neříkají, ale obecně to je jako myslím bráno vcelku pozitivně, ale je rozdíl taky mezi těmi, kteří pečují v rámci rodiny jako že z lásky zadarmo a je to pro ně samozřejmost a pak ti co pečují hlavně za peníze i v rámci rodiny...“ Marie ani Věra péči neberou jako obětování, obě pečují, protože jim to přijde samozřejmé. Marie „Já jsem ráda, že jsem se o ně mohla postarat, protože člověk byl takovej, že by si třeba řekl, že udělal někde a že měl prostě, nešlo to jinak, když mně říkali, že by to nikdo nedělal a že to nejde takhle a i tam byl takovej náznak i od Jarka jako syna, že tam měl zas od rodiny její, že maminku dali do domova že...no tak jsem tomu nerozuměla...tak jsem říkala, že než být v domově, tak radši umřu. Věra: „Obětovat...tak obětovat, ten čas to není obětování, to je zadarmo.“

Bylo zjištěno, že péče o děti není natolik zatěžující jako péče o seniory. Převážně nemají pocit, že se obětují. Jako jediný faktor, který převážně obětovaly, byl čas.

6.1.5 Kategorie č. 5 – „Co bude dál“

V této kategorii jsme se zabývaly otázkou, co bude dál, jak si respondentky představují svou budoucnost sendviče. Co ony samy by chtěly od státu, od svých dětí, zda by chtěly, aby se o ně jejich děti staraly. Jak si představují pomoc státu v jejich nelehké situaci a jaká ta pomoc státu je, zda ji využívají, či by chtěly využívat a jakou.

➤ Stát

Zajímalo nás, jak hodnotí úlohu státu ve vztahu k sendvičové generaci, jak by ohodnotily stávající situaci a co by si přály zlepšit v systému sociální pomoci. Iva a Marie si myslí, že stát pomáhá, ale je co zlepšovat: „Myslím si, že stát pomáhá dostatečně, ale ta

organizace není úplně ideální. Myslím si, že ti kteří pečují, by zasloužili ocenění a i lepší ohodnocení..“ Marie si to však spojuje s tím, že ona sama neměla velké požadavky: „To si myslím, že dělá taky moc...takže to jsem neměla problém...fakt nebyl žádný problém...já jsem taky nechtěla úplně nesmysly, chápeš, já jsem chtěla jenom to...někdo si až moc vymejší...“ Ostatní nejsou s pomocí státu spokojeny, buď si nejsou úplně jisté jako Eva, co by bylo ještě k zlepšení nebo srovnávají s dřívějšími časy, kdy byly ony malé. Eva: „Myslím si, že asi ne, že asi bych se radši o ty rodiče starala sama pokud to bude, tak se o ně starat prostě budu, nebo bych se starala...myslím si, že by ten stát možná..hmm..nevím mohl třeba zavést určitou...hmm třeba něco ne, bezplatně...třeba snížit někde nějaký sazby nebo..(povzdech)..zavést něco třeba fakt státního, co třeba by bylo, ulehčilo by práci těm rodinám..“ Na otázku, kdy byla zjišťována pomoc státu střední generaci Eva odpověděla: „Snížení těch daní, nebo zavedení nějakýho příspěvku, nemyslím tím třeba příspěvek na tu péči, ale příspěvku nějakýho no já nevím...třeba je ještě spousta seniorů, kteří jsou ještě soběstační a starají se o sebe a dovedou se o sebe postarat, tak asi tou formou by to bylo vhodné..“ Hana: „No to je těžko říct, ale spíš bych řekla, že ne...je to takové, že se o tom hodně mluví, ale když člověk přijde tady třeba do Diakonie, což je dům s pečovatelskou službou...je to tam hrozné, nedůstojné...“ Co se týká pomoci v oblasti péče o děti si Hana myslí: „Tak to si myslím, že to dřív bývalo lepší...já když jsem byla malá, tak učitelé s námi dělali spoustu aktivit po škole...vedli kroužky např. fotografický a nic za to neočekávali, dnes bez toho, aby se jim zaplatilo, neudělají zadarmo nic pro ty děti...a když nějaké kroužky jsou, docela se to dost platí a myslím, že situace všech mladých rodin není tak dobrá, aby mohli aktivity dětí tak finančně podporovat...“ Věra se prakticky shoduje s názorem Hany: Myslím, že státu je to úplně jedno..úplně jedno, protože co znám ze zkušenosti, tak ti lidi, kteří to potřebují nejvíc o to stejně nepožádají stejně, že pokud jim to nevnutíte nebo nenaznačíte, že můžou něco čerpat, tak to nevyužijí a ti kteří to čerpají, tak to použijí, schovají to pro ty svoje ratolesti a tím podplácejí to, aby měli přízeň od těch děcek...to je moje zkušenost, protože ten člověk co to pobírá, nebo co by to měl pobírat, tak stejně ty peníze ani nevyužije a použijou je mladí a koupí si auto za to...“ V péči o děti: no a v těch školkách tak tam taky něco, ale to se musí platit, že všechno...“

Můžeme říct, že ve většině názorů se shodují, že úloha státu není dobrá. Je však nutno říci, že přesně nespécifikují, co by si představovaly, že by se mělo zlepšit, či změnit.

➤ Děti

V této oblasti jsme chtěli zjistit, jak hodnotí svou roli ve výchově svých dětí a zda ji považují za důležitou v rámci rodinné solidarity a jak si myslí, že je vychovaly. Jediná Iva si pohybuje o své výchově: *„No nechci říct, že jsem je vychovala špatně, ale myslím si, že by to nevykonávali až tak docela dobře jak je znám a myslím si, že šikovná pečovatelka už ví, které věci má zajistit, co ten starý člověk potřebuje a bude to asi lepší...že bych šla klidně i do nějakého zařízení, a měla bych kolem sebe vrstevníky, s kterými bych se mohla i bavit...nechtěla bych skončit jako moje matka, která je zavřená sama v bytě..“* Všechny ostatní dotázané si myslí, že mají se svými dětmi dobrý vztah a že je vychovávají k lásce v rámci rodinné solidarity. Věra vštěpovala své dceři: *„Být slušná a zdravit starší co potká..“* Eva: *„Já si myslím, že máme skvělý vztah s dětma, jak s mladší, tak se starší...“* Hana: *„Narození mých dvou dcer...to byla největší záplava štěstí v mém životě...pak už ten život tak plynul a byl chvíli lepší, pak zase horší...nevím jestli se ještě někdy může takový pocit opakovat, myslím si ale, že spíš ne...“* Marie: *„My jsme byli takoví parťáci...“*

V této oblasti bylo zjištěno, že většina respondentek je se svou výchovou a vztahem se svými dětmi spokojena. Je jasné, že je tento vztah naplňuje a dává jim pocit spokojenosti.

➤ Budoucnost

Zde bylo zjišťováno, jaké mají představy o svém dalším životě, pokud by nastala situace a ony samy by se dostaly do situace, kdy by se ocitly na horní straně sendviče, v roli seniora, který potřebuje pomoc. Zda by chtěly, aby se o ně jejich děti staraly. Jedině Iva si je jista, že by nechtěla, aby o ni děti pečovaly, z odpovědi je patrné, že svým dětem zcela nedůvěřuje, že by péči zvládly, raději by šla do domu s pečovatelskou službou. Iva: *„Ne (důrazně)..“* Hana by si přála, aby se o ni děti postaraly, ale má obavy, aby je příliš nezatížila, je tam taky obava, že děti mohou být daleko od domova: *„Asi každé by chtěl, aby se o něj staraly jeho děti...ale nechtěla bych být nikomu na obtíž...vím jaké to je, když člověk nic nemůže a musí čekat až někdo přijde a postará se o něj...určitě je to pro každého takového člověka mnohem snesitelnější, když jsou kolem něj jeho blízcí, nedovedu si představit, že bych skončila v nějakém pečovatelském domě nebo v domově důchodců... i když se říká, že domov důchodců je pomsta dětí za školku...(smích)...ale asi bych nechtěla aby moje děti musely trpět tím, že se musí starat a nemůžou v klidu žít svůj život...každý*

jsme tu jen jednou a když svůj čas promarníme, tak co máme ze života a to bych jim nechtěla udělat...i když kdoví co bude...možná tady taky nebudou, budou daleko, takže se ani nebudou moct starat...raději na to nemyslet...ale kdybych si mohla přát, tak bych raději umřela doma...tatínek umřel v nemocnici a dodnes si to vyčítám...“ Eva i Marie by si přály, aby se o ně jejich děti také staraly, byly by rády, nechtěly by, aby se o ně staral někdo cizí a nebo musely do domova důchodců. Eva: *„Asi by to bylo moje přání a asi bych jim to určitě nenakazovala, vedu je k tomu, že je to...“* byla bych ráda, ale to samozřejmě jako, pořád je lepší, když se o tebe stará jakoby někdo koho znáš, než aby člověk ležel v nějakém zařízení, kde je to pro něj cizí a třeba ten sklonek života už potom pro něho ani jako není nijak optimistický...“ Marie: *„To bych chtěla, ale těžko se to splní...no to ne, takhle to vím, že to nemůžu, ale jako, já nevím jak to říct...do domova důchodců bych nechtěla...chtěla bych, ale vím, že je to neuskutečnitelný, ale ráda bych, kdyby mě vzali někde do komůrky..“* Věra uvedla, že kdyby se o ni někdo musel starat, tak by už raději nebyla : *„No já se budu snažit, abych to nepotřebovala...odmlka...abych nebyla na nikom závislá, aby o mě nemusel nikdo pečovat...abych se snažila...a pokud...tak si to hodím...“*

S těchto odpovědí, lze vyvodit, že si většina z respondentek přeje, aby se o ně postaraly jejich děti a aby nemusely do žádného domova, či domu s pečovatelskou službou. Zároveň si však uvědomují, že to nebude jednoduché a že by to nemohly od svých dětí chtít. Nechtěly by je péčí zatížit, lze to vysvětlit a je to zřejmé i tím, že ví jaké to je a proto vědí, jak je to náročná role pro pečujícího. Mají strach dožít v cizím prostředí. Jen jedna překvapivě odpověděla, že by nechtěla, aby o ni děti pečovaly a šla by sama do domova s pečovatelskou službou. Nakolik by tento názor byl stejný v daném momentě, kdy by tato situace nastala, lze jen těžko odhadnout.

6.2 Axiální kódování

Z dat, která byla získána z rozhovorů a zpracována v otevřeném kódování do pěti kategorií bylo jako další část výzkumu provedeno kódování axiální.

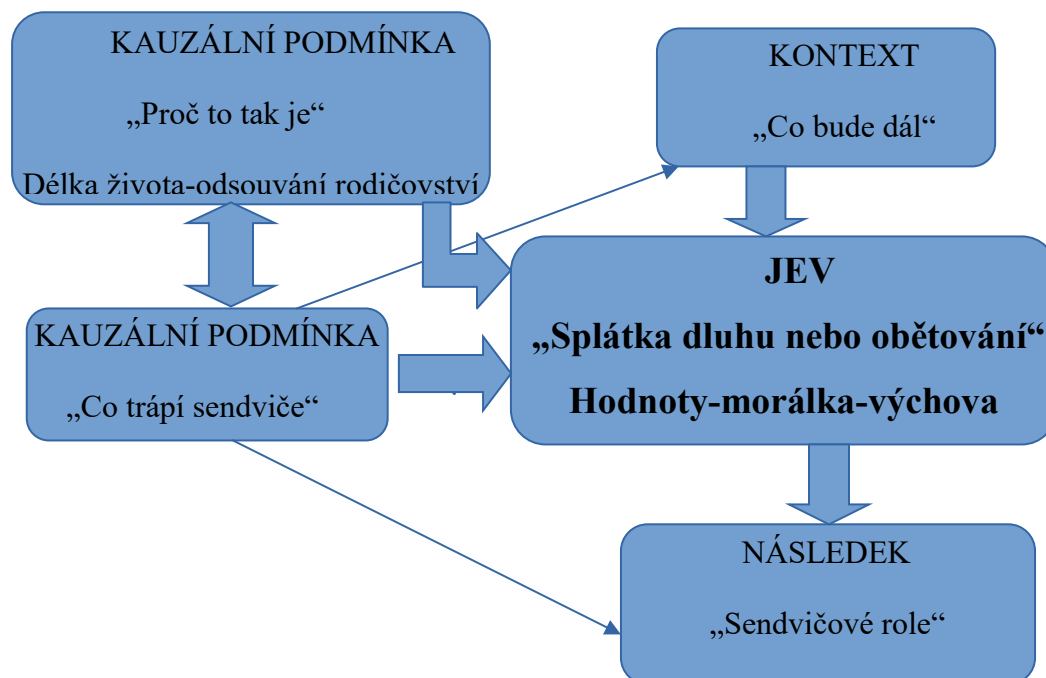
Během axiálního kódování byly hledány vztahy a spojení mezi kategoriemi. Axiální kódování je soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi, což se děje v duchu kódovacího paradigmatu, který zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jed-

nání a interakce a následky. Paradigmatickým modelem axiálního kódování se dostaneme do druhé úrovně analýzy.

Při výzkumu se pohybujeme mezi oběma typy kódování, i když se liší v analýze postupu.

Obr. 1. Paradigmatický model axiálního kódování

„Proč to tak je“ (KAUZÁLNÍ -PŘIČINNÁ) → „Co trápí sendviče“ (KAUZÁLNÍ-PŘIČINNÁ) → „Splátka dluhu nebo obětování“ (JEV) → „Co bude dál“ (KONTEXT) → „Sendvičové role (DUSLEDEK,NÁSLEDEK)

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Popis schématu

Jako podklad pro schéma bylo čerpáno z knihy Kvalitativní výzkum - základní teorie, metody a aplikace od Hendla (2005).

Jevem v axiálním kódování je **Splátka dluhu nebo obětování**, zajímalo nás, jak se k této otázce staví příslušnice sendvičové generace, zda své vynaložené úsilí pocítují jako splátku za vynaloženou péči od rodičů a pečují o své blízké z lásky, nebo mají pocit, že se obětují (proč pečovat, proč se starat?). Kauzálními podmínkami jsou chápány příčiny, které mají vliv na vznik centrálního jevu, to znamená, že tomu zda vzniknou, předchází otázka **Proč to tak je**,

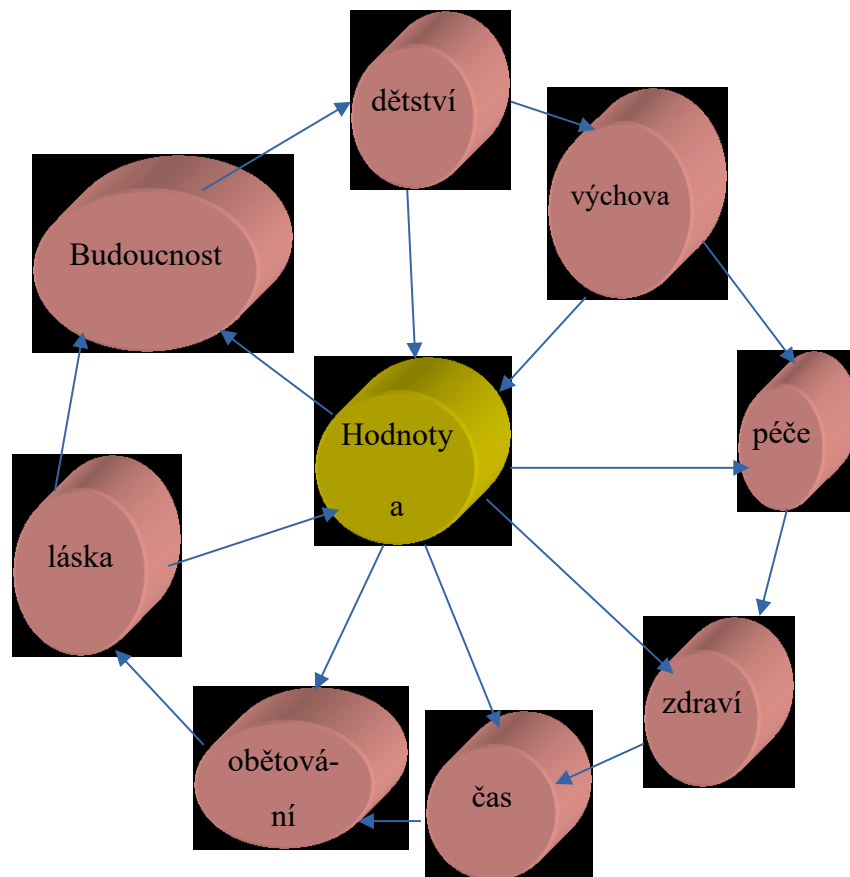
kde jsou příčinami odsouvání rodičovství, či prodlužující se délka života, také jako kauzální podmínku stanovíme **Co trápí sendviče**, kdy jim chybí čas pro sebe a s tím spojený stres z vícerolové úlohy. Kontext do kterého je možno zasadit kategorii **Co bude dál**, je o představách příslušnic sendvičové generace v budoucnosti. Představy které mají, mohou být ovlivněny řadou souvislostí, které můžeme najít víceméně všude. Jako důsledek lze určit kategorii **Sendvičové role**, je to vlastně souhrn všech souvislostí, který vyvstává z kauzálních podmínek, určitý jev, na základě něho ať již procesem splátky dluhu nebo obětování, vznikají sendvičové role. Následky jednání jsou výsledky, k nimž zvolené strategie jednání vedou. Jde o proces i jevy, které se k sobě vzájemně pojí a ty zase vytváří proces, kde vše se vším souvisí a vzájemně se ovlivňují.

6.3 Selektivní kódování

Selektivní kódování bylo provedeno jako poslední část. Je postaveno na hledání příběhu a nebo pointy a s pomocí stručných vět. Mezi kategoriemi nalézáme centrální kategorii, popř. více kategorií, jde tedy o vyprávění o ústředním jevu výzkumu. Poté se uspořádají ostatní kategorie podle významu k ústřednímu jevu (kategorii), kolem kterého se integrují ostatní kategorie.

Na začátku selektivního kódování je vybrána centrální kategorie, která je integrována k ostatním kategoriím. Základem je axiální kódování, díky němuž získáváme pohled na souvislosti vztahující se mezi kategoriemi.

Obr. 2. Schéma selektivního kódování

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Jako ústřední kategorie byla zvolena Hodnoty a morálka. Tato kategorie je centrálním jevem vycházejícím z axiálního kódování. Tento jev je ovlivněn tím, jaký byl vztah v dětství s rodiči a jejich výchovou. Díky tomu se starají, či nestarají děti o své blízké, i když je to na úkor jejich zdraví a času. Je otázkou, zda je to forma obětování, nebo je to právě odrazem dětství a výchovy a proto pečují z lásky. V nemalé míře se vše promítá i do budoucnosti, jak se dají využít možnosti, které nabízí sociální politika státu, zaměstnavatel a také jak oni sami budou vést své děti, jak je budou vychovávat, aby se to promítlo do morálky a správně nastavených lidských hodnot. Hodnoty a morálka je základem pro život člověka a společnosti.

V analýze tohoto výzkumu zůstáváme v oblasti selektivního kódování. Přes tuto skutečnost se nám podařilo získat cenné poznatky, které se vztahují k hodnotám a morálce nastavených v rámci poskytované péče vícerolovým pečovatelem a jeho důležité roli v jejich živo-

tě a pro celou společnost. Pokud je toto dobře nastaveno, je dobrý předpoklad, že i děti sendvičové generace budou i přes těžkosti, které nastanou v rámci zaměstnání i rodiny ochotny se postarat o svou rodinu.

7 SHRNUTÍ

Výzkumu se zúčastnilo celkem pět příslušnic sendvičové generace. S nimi proběhly polostrukturované rozhovory. Na základě kritérií, které musely respondentky splnit, nebylo umožněno pracovat se vzorkem větším, početnějším. Pracovali jsme s velkým počtem dat v případě každé respondentky. Výpovědi měly společné prvky. Na základě toho existují faktory, které provázejí proces sladění životních rolí sendvičové generace. Cílem je především identifikovat dopad situace na sendvičovou generaci a navrhnout řešení, jak se s nimi vyrovnat.

V rámci realizovaného výzkumu bylo stanoveno pět kategorií, kterými jsme chtěli poukázat na nejzajímavější poznatky z výpovědí respondentek. Pomocí analýzy dat z rozhovorů odpovíme na hlavní výzkumnou otázku a také na dílčí výzkumné otázky a pokusíme se srovnat výsledky našeho šetření s konceptuálními východisky odborné literatury.

Hlavní výzkumná otázka

Jak ovlivňuje péče o děti a rodiče zároveň život jedinců sendvičové generace?

Mezi aspekty, ovlivňující život jedinců sendvičové generace v péči o rodiče a děti, které jsme v našem výzkumu zjistili, patří dlouhověkost, onemocnění, ovdovění, odsouvání rodičovství a rozvodovost. Tyto aspekty uvádí i odborná literatura (Roots, 1998) jako příčiny vzniku sendvičové generace.

V našem kvalitativním výzkumu byla prokázána podstatná příčina, která ovlivňuje sendvičovou generaci a tou je dlouhověkost. V odborné literatuře určuje Rabušicová (2011) jako již zlomový věk pro stáří 65 let. Respondentky v našem výzkumu pečují o rodiče ve věkovém průměru 75 let. To souvisí především s chronickými onemocněními seniorů. Dá se říci, že toto potvrdily i výsledky našeho empirického šetření. Respondentky pečují především o stárnoucí rodiče postižené zdravotním problémem, jedná se o potíže s pohybem, poruchy paměti, psychické potíže a podobně.

Nemoci provázející stárnoucí generaci rodičů, o které respondentky pečují, je jednou z hlavních a ovlivňujících příčin, které mají vliv na život a současnou situaci sendvičové generace. Ve výzkumu bylo zjištěno, že kromě Věry všechny řeší relativně těžké onemocnění rodičů, na základě kterého vyžadují intenzivní péči. Můžeme tedy říct, že na kvalitní život postiženého a na jeho osobní pocity má výrazný vliv zdravotní stav. Pokud není dob-

rý zdravotní stav, zhoršuje se kvalita života. Takovému seniorovi musí pečovatel věnovat více péče.

Výsledky potvrdily, že čím je péče o seniora náročnější, tím vážnější má toto dopad na situaci pečujícího. Vážné zdravotní potíže seniorů způsobené onemocněním lze tedy jistě považovat za faktor ovlivňující život pečujícího vícerolového pečovatele v sendviči. Potýká se s nimi většina dotázaných respondentek. Péči o takového seniora činí o to problematictější. Tomu odpovídají i odpovědi na to, s čím stárnoucím rodičům pomáhají a kolik času jim toto zabírá.

Respondentky na základě toho trpěly či trpí zdravotními potížemi. Ty pravděpodobně souvisí právě s péčí o seniora. Péče je často fyzicky i psychicky náročná a tedy vede k přetížení pečovatele. Přímá souvislost existuje v případě Ivy i Marie, které rodiče během poskytování péče podírají a nosí, což jim způsobuje bolesti zad a přetížení organismu. Uváděn je především neustálý stres, kterému je sendvičová generace vystavena v souvislosti s intenzivní péčí o seniora.

Dalším z ovlivňujících faktorů na život pečovatele je ovdovění seniora, o kterého pečují. Zvyšuje se tím psychologická závislost seniora na pečovateli. Tuto skutečnost potvrzuje i odborná literatura, která vymezuje osamělé seniory jako skupinu rizikovou. (Zavázalová, 2001)

Sýkorová (2007) upozorňuje, že ovdovělý senior se poté sociálně izoluje a proto je jeho psychická ztráta více umocněna. Pomoc pečovatele se poté stává ještě více intenzivnější, zvláště pokud byl ovdovělý jedinec na svém partnerovi ať už psychicky, fyzicky nebo materiálně závislý. V našem výzkumu se to také potvrdilo, v případě Hany. Hana pečuje o matku vdovu, ta je po smrti manžela zcela psychicky závislá na dceři, vyžaduje denní kontakt. Zrovna tak jako ovdovělý otec Evy. Pečovatel je vystaven neustálé časové tísní, seniora často navštěvuje a zanedbává tak své další role. Je také požadována jeho vyšší flexibilita v rámci zaměstnání. Musí se seniorovi přizpůsobovat. Podpora seniora je náročná jak psychicky, tak fyzicky. Hanina matka byla na manželovi závislá a po jeho smrti se upnula právě na dceru. Můžeme tedy vyvodit, že senior závislý na svém partnerovi se po jeho smrti upne právě na svého pečovatele, tedy potomka.

Dalším faktorem, který ovlivňuje život pečovatele je i míra poskytované péče. Tu jsme zjistili na základě toho, zda primárnímu pečovateli pomáhá ještě někdo další, či pečuje sám. Zjišťovali jsme i jaké konkrétní aktivity jejich péče obnáší. Na základě zkoumaných

dat bylo zjištěno, že se jedná spíše o péči neosobní. Takovou péči Jeřábek (2005) vymezuje jako pomoc při běžných denních činnostech – nákup, pomoc při péči o domácnost, vyřizování osobních záležitostí a podobně. Avšak kromě péče neosobní, byla také zjištěna i péče velmi intenzivní. Dle Jeřábka jde o pomoc se základními životními potřebami – koupání, krmení, hygiena a podobně. Takovou péči rodičům poskytovala například Eva a Marie, a to denně. Jistou roli v životě sendvičového pečovatele sehrává i to, jak daleko od sebe bydlí. V našem výzkumu respondentky většinou žijí se svými rodiči v jednom domě, nebo v krátké blízkosti od rodičů. Což je ve shodě s odbornou literaturou, ve které například Svobodová (2010) uvádí, že tři pětiny obyvatel ČR žije v blízkosti svých rodičů, maximálně do 30 minut jízdy. V tomto případě je očekávána velká četnost návštěv. Takovéto poskytování osobní péče ovlivňuje a odráží se ve zhoršeném zdravotním stavu pečovatelů.

Dalším faktorem, který ovlivňuje život sendvičové generace je také vyšší míra rozvodovosti. (Roots, 1998) Odráží se to především ve věku rozvádějících se, u mužů je tento věk v průměru 40 let a u žen 37 let. V tomto věku je člověk stále schopen založit rodinu novou a mít i další potomky. Pokud se stane rodičem v pozdním věku, je zde vyšší pravděpodobnost, že vedle svých dětí bude zároveň pečovat o rodiče, popřípadě i děti z manželství předchozího. To je výraznou komplikací při snaze sladit všechny nutné životní role k úspěšnému fungování v sendvičové generaci. V této situaci v našem výzkumu je Eva se svým partnerem, po rozvodu partnera Evy spolu založili novou rodinu. Pečují o 2 malé děti, děti z předchozího manželství a o rodiče.

Je důležité také zmínit další ovlivňující faktor, který definujeme jako mezigenerační solidaritu. Dopad na celkovou situaci pečovatele, má jistě i vztah s osobou, o kterou pečuje, tedy vztah s rodiči, podstatné je také jaká byla výchova pečovatele v dětství. Takový vztah jaký mají rodiče k dětem v jejich dětství, tak ovlivní jistě i jejich pozdější vztah, kdy nastane doba se o rodiče postarat. Tato skutečnost dle našeho výzkumu neovlivňuje péči, která je poskytována, ale ochotu pečovatele péči poskytovat. Příkladem je Hana. Její vztah s matkou není ideální, ale přesto o ni pečuje zcela samozřejmě. To ji řadí do skupiny takzvaných obligatorních rodin. Dle Možného (2006) je to taková rodina, kde se členové setkávají často, podporují se, ale chybí zde emoční blízkost a shoda názorů. Hodnotit vztahy s rodiči bylo pro respondentky zpravidla velice složité. Nad svými odpověďmi déle uvažovaly. V případě zhoršených vztahů v současnosti to přináší pro pečovatele stres, konkrétně u Hany a Ivy.

V rámci výzkumu však bylo dále zjištěno, že péče o děti není natolik zatěžující jako péče o seniory. Převážně respondentky nemají pocit v tomto případě, že se obětují. V této oblasti bylo zjištěno, že většina respondentek je se svou výchovou a vztahem se svými dětmi spokojena. Je jasné, že je tento vztah naplňuje a dává jim pocit spokojenosti.

Všechny respondentky se shodly v tom, že výchova v rodině a příklad svých rodičů je jednoznačně aspektem, že se také u nich rozvíje tento postoj, který budou předávat dál. Otázka byla položena tak, aby bylo zjištěno, zda je výchova důležitá jako příklad od rodičů při péči o rodinné příslušníky.

Výpovědi respondentek nám odpověděly na výzkumnou otázku, že péče o malé děti a zároveň děti dospívající plus o rodiče, je značně komplikovaná a také, že péče o děti a rodiče je ovlivněna řadou výše uvedených faktorů.

Dílčí výzkumné otázky

1. Jak dochází ke sladění profesního a rodinného života?

Na tuto dílčí výzkumnou otázku jsme se zaměřili z pracovní a osobní roviny. Jelikož je jedinec pečující o rodinu a zároveň zaměstnanec je často vystaven stresu právě v souvislosti s péčí o rodinu a také i na pracovišti a to dle našeho výzkumu prakticky denně.

V našem výzkumu jsme se nejdříve v rámci dílčí otázky zaměřili na osobní život pečovatele. Důležitým aspektem v osobním životě je role ženy. Ta je vymezena i na základě rozdělení péče o domácnost mezi ni a partnera. Odborná literatura se zde s našimi výsledky neshoduje v tom, zda i zde došlo k posunu vnímání ženy dnešní společností. Podle Sokačové (2006) stále panují stereotypy, tedy že o domácnost pečuje především ženy. Jiná autorka (Čermáková, 2002) zmiňuje, že dochází k oslabení těchto stereotypů a je nastoleno liberálnější, modernější pojetí ženy. V roce 2010 proběhl výzkum, který potvrdil, že se již prosazuje egalitární model, tedy rovnoměrné rozdělení povinností v domácnosti mezi muže a ženu. (Höhne © 2010)

Naše šetření však toto nepotvrzuje. Respondentky vykonávají zaměstnání, jsou primárními pečovatelkami o seniora i děti. Tato jejich role se tedy v podstatě nezměnila. V důsledku toho jsou tedy velice časově vytíženy, což vede ke stresu. Respondentky se celkem překvapivě přiklání ke stereotypům. I podle žen respondentek jsou to právě ženy, kdo se starají o domácnost. Na druhé straně však právě rozdělení rolí v domácnosti pomáhá sladit životní role, což se u našich respondentek nepotvrdilo. K takovému rozdělení nepřistoupila

žádná z nich, pouze jen v jednotlivých úkolech jim partneri pomáhají, přitom jako pomoc uváděly právě podporu ze strany partnera.

V rámci rozhovorů došlo k potvrzení názoru, že faktor role ženy v dnešní společnosti je vnímán jako samozřejmost. Podle Křížové (2005) ženy zastávají stejné pozice jako muži. To vede k nerovnováze času tráveného v zaměstnání a času věnovaného péči o rodinu. (Sirovátka, 2006)

Poté jsme se zaměřili na pracovní rovinu. Tam byl zjištěn další aspekt sendvičové generace a to je velká náročnost na jejich flexibilitu, především v jejich zaměstnání. Většina našich respondentek by využila úpravu pracovní doby, či práci z domova, ta jim však není umožněna. Respondentky si stěžují na zaměstnání, ve kterém nemohou uplatňovat žádné výhody, že jim zaměstnavatelé nevycházejí vstříc. Výpovědi respondentek svědčí o tom, že role ženy ve společnosti současně patří do skupiny sendvičové generace ve společnosti zásadně ovlivňuje skloubení všech jejich rolí. Dále je na ně kladen požadavek flexibility i v rámci dalších rolí a taková intenzivní péče přináší stres. Respondentky často zmínili, že každá z nich se se stresem či syndromem vyhoření potýká.

V neposlední řadě nás zajímalo, jak pomáhá sendvičové generaci a tím ovlivňuje sladění jejich rolí stát. Můžeme říct, že ve většině názorů se shodují, že úloha státu není dobrá. Je však nutno říci, že přesně nespécifikují, co by si představovaly, že by se mělo zlepšit, či změnit. Iva a Marie si myslí, že stát pomáhá, ale je co zlepšovat. Existují zde sociální služby, které by pečovateli jejich situaci měly usnadnit. Podle výpovědí respondentek jsou však tyto sociální služby nedostatečné a většina dotázaných by je ani moc nevyužívala. Alarmující však je, že prognóza je taková, že seniorů bude stále více, ovšem pečovateli na základě nízké porodnosti bude ubývat. V ČR nabízené sociální služby zaměřené na péči o seniory respondentky hodnotí jako nedostatečné. Naše výsledky souhlasí i s výsledky průzkumu provedeného Průšou (2012). Ten uvádí, že možnost umístit seniora mimo domov pečovateli volí až jako nejzazší, tedy v případě, že situaci sami již nezvládnou. V našem případě takovou možnost ne zvolila žádná z respondentek. K takové variantě se respondentky dokonce staví negativně i v případě budoucnosti. Nemají v takové služby důvěru. Jedinou takovou službou, kterou by respondentky využili, je pomoc pečovatele v domácím prostředí, či docházení zdravotníka. Využití jiných služeb by nevyužily. V případě snazší péče o děti respondentky využívaly školky a zájmové kroužky. K jejich fungování se ale staví poměrně kriticky. Nejvíce kritizují jejich provozní dobu, která není přizpůsobena jejich době pracovní a také nedostupnost. Jiné sociální služby zaměřené na péči o

děti respondentky nezmiňují. Lze tedy vyvodit, že životní role sendvičové generace není sociálními službami nijak usnadněna.

Greenhouse a Beutella (1985) píšou, že předpokladem konfliktu osobního a pracovního života sendvičové generace je i jeho časové omezení. Pokud se jedinec věnuje zaměstnání, o to méně času má na osobní život. Z rozhovorů vyplynulo, že sladit osobní a profesní život je pro sendvičovou generaci složitější, pokud pečují o seniory a děti sami, jsou tedy primárním pečovatelem. Jedná se tedy o faktor pomoci ze strany ostatních. Pokud se pečovateli takové pomoci nedostane, zanedbává zpravidla své další role.

Na dílčí otázku můžeme odpovědět, že nelze sloučit primární pečovatelsví o dítě i seniora a zároveň zaměstnání. Všem dotázaným vždy, alespoň v jedné z rolí, někdo pomáhá. Zvládnout vše se ale na základě výzkumu ukázalo jako nemožné. Jedná se například o příběh Marie. Primárně pečovala o rodiče, děti a zároveň pracovala. Na základě fyzického a psychického vypětí a vytížení ale zkolabovala, situaci nezvládla. Bohužel situace se vyřešila vlastně úmrtím jednoho z opečovaných.

2. Má jedinec sendvičové generace čas pro sebe?

Na tuto dílčí otázku byla také hledána odpověď v našem výzkumu. Bylo zjištěno, že všechny respondentky se shodují v tom, že role pečovatele a zaměstnance je v podstatě připravuje o volný čas. Volnočasové aktivity jedince sendvičové generace jdou stranou. Ze zjištěných informací si své aktivity ve volném čase dokázaly udržet pouze Hana a Eva. Je však třeba vzít v úvahu, že tyto respondentky mají v péči seniora, který netrpí nějakým závažnějším onemocněním a je pouze jeden.

Respondentky zpravidla popsaly svůj společenský život v rámci domova a zaměstnání, tam tráví většinu času. A tam se tedy uskutečňuje i většina jejich sociálních vazeb. Ptali jsme se tedy cíleně na to, kde a jak tráví svůj volný čas. Ten je u většiny z nich velice omezen. Respondentky se shodují na tom, že svůj společenský život odsouvají z časových důvodů, v případě Ivy i Hany však jde i o jiné, než časové důvody, jde o pocit, kdy se jí nechce mezi lidi. Rodina je pro ně primární. Někdy uvádějí i jiné, než časové důvody.

Můžeme tedy na tuto dílčí výzkumnou otázku odpovědět, že jako jediný významný faktor, který jedince sendvičové generace postrádá je čas. Ve výzkumu bylo zjištěno, že respondentky – ženy – mají velice málo volného času a shodly se na tom, že je potřeba určit si čas pro sebe a nepřemáhat se, protože pokud volný čas chybí, podléhají často stresu a pak mohou přijít i zdravotní komplikace.

3. Jak péče o děti a rodiče ovlivňuje partnerský život?

Podle odpovědí respondentek je nejdůležitější pomocí v jejich vykonávaných rolích opora v manželovi a dětech, a tu většinou kromě Věry, která je bez partnera mají všechny. A také určení si priorit, tedy co je v jejich silách a co už ne.

Důležitým aspektem, který vyplynul z výpovědi našich respondentek je, že založení rodiny bylo spíše v pozdějším věku. Hranicí je věk 30 let a více. Toto rozhodnutí hodnotí spíše pozitivně. Domníváme se tedy, že odložení rodičovství vede ke stabilitě partnerského soužití. To je založeno na zkušenostech a osobnostní vyzrálosti. Toto potvrzuje například Eva a Marie. Nejprve se snažily zajistit ekonomicky a rodinu založily, až měly stabilního partnera. Svůj život hodnotí pozitivně, i v souvislosti s výchovou dětí. Tuto skutečnost zmiňuje i odborná literatura. Bertini (2013) píše, že starší rodiče mají dovednosti a zkušenosti nabyté v průběhu života, na jejichž základě disponují vyšším předpokladem poskytnout svým dětem lepší výchovu než rodiče příliš mladí.

Že partnerské potíže pramení z časového zaneprázdnění žen pečovatelek a zároveň žen pracujících, potvrzuje i odborná literatura. Dle Šnýdrové (2006) tkví partnerské problémy zaměstnaných žen v nedostatku tolerance a podpory ze strany partnera. Tolerance je pro soužití dvou pracujících partnerů klíčová. (Dudová, 2008)

Na tuto výzkumnou otázku jsme našli odpověď na základě zjištění od respondentek. Některé respondentky popsaly problémy v partnerském soužití, jež připisují své vytíženosti a nedostatku času na partnera. Jedná se například o Marii. V péči o rodiče se dostala na hranici svých možností, pro nedostatek času si nyní vyčítá smrt manžela. Všechny však tvrdily, že při péči o děti a seniory je pro ně podstatná tolerance partnera a v našem výzkumu byla u prakticky všech zjištěna podpora partnera.

7.1 DISKUZE

Náš průzkum prokázal, že všechny respondentky jsou si vědomy faktu, že nelze být sto-percentní ve všech rolích. V důsledku toho je třeba stanovit si priority. To si dovoluujeme vymežit jako jedno z doporučení, jak tři odlišné role sjednotit a sladit. Rozhovory ukazují, že není možné být odpovědný za vše. Je třeba si stanovit, na co člověk stačí a má energii a na co ne. Nejvýznamnějším důsledkem snahy propojit osobní a pracovní život v případě sendvičové generace je podle našeho názoru stres. Ingersoll-Dayton (2001) ve svém výzkumu naše tvrzení potvrzuje a uvádí, že většinou se respondentky vyrovnávaly se stresem. I v našem šetření jsou dotázané ženy často ve stresu. Jak se stresu vyhnout je jedno z doporučení pro příslušníky této generace podstatné udělat si pravidelně čas sám na sebe. Je tedy třeba zahrnout volnočasové aktivity a společenský život.

Některá zjištění, která byla uvedena, se v podstatě dala očekávat již v souvislosti s konceptuálními východisky. Závěrem lze shrnout, že všechny respondentky svojí situaci komplexně vnímají jako problematickou a jsou si vědomy toho, že jedinců v sendvičové generaci bude přibývat.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce je identifikovat příčiny, faktory a důsledky, které mají vliv na tzv. sendvičovou generaci a na základě analýzy specifikovat možnosti jak sladit pracovní, osobní a pečovatelskou rovinu vícerolového pečovatele.

Vyšli jsme z faktorů, které mohou podoby sladění osobního a pracovního života sendvičové generace ovlivňovat. Díky těmto faktorům byly rovněž některé důsledky takové životní situace identifikovány. Kromě zjištěných skutečností mohou jistě existovat další problémy, s nimiž se mohou tito příslušníci sendvičové generace potýkat.

Na základě sledovaných faktorů jsme předložili popis možností jak sladit role sendvičové generace. Analýza dat ukázala ovlivňující faktory, které mají dopad na osobní a pracovní život sendvičové generace. Ty by měly poukázat na sociální problém, který sendvičová generace představuje a podle demografických prognostik, jež tento novodobý jev provázají, v následujících letech bude dále představovat. Lze předpokládat, že současné společenské trendy, jakými jsou proměna rodiny, stárnutí populace nebo rostoucí tlak na výkon v práci, budou i na dále tento stav podporovat.

Důsledky na životní situaci příslušníka sendvičové generace je v první řadě stálá časová vytíženost, s níž se sendvičová generace potýká. S tou jde ruku v ruce i každodenní stres, který přináší spoustu zdravotních komplikací, také i syndrom vyhoření. Důležité je tedy stanovení priorit. Sendvičová generace je denně vystavena novým i stereotypním situacím, které přinášejí její tři role pečovatelů o děti, seniory a také pracujících. Ukázalo se, že odlišnost těchto rolí neumožňuje plnit je všechny na sto procent. Alespoň v jedné z nich potřebuje sendvičová generace pomoc. Nabídka sociálních služeb byla zhodnocena jako nedostatečná, respektive nereagující na potřeby sendvičové generace. To by mohlo být i námětem dalších výzkumů. Na jeho základě by mohlo dojít ke změnám v sociální politice, která by takovým potřebám vyšla lépe vstříc.

V osobní rovině omezuje sendvičovou generaci časová tíseň a tím pádem sociální kontakty sendvičové generace. Poukázáno bylo i na partnerské problémy. Odsunutí založení rodiny však bylo hodnoceno kladně. I tento protiklad by se mohl stát námětem dalších výzkumů. Dalším významným dopadem na osobní život sendvičové generace je nedostatek času sám na sebe. V neposlední řadě se jedná o důsledky související se zdravím pečovatelů, jež jsou provázány se zmiňovaným stresem nebo fyzickou námahou při péči o seniora.

V souvislosti s důsledky ve sféře pracovní se jedná o využití alternativních pracovních úvazků či práce z domova. Taková flexibilita se ovšem odráží v osobním životě sendvičové generace. Vlivem rozvoje technologií dochází k neustálému propojování pracovního a osobního života. Na jedné straně to umožňuje větší úspěch ve více rolích zároveň, na straně druhé ale dochází k naprostému stírání hranic mezi osobním a pracovním životem.

Můžeme konstatovat, že zjištěné údaje slouží k pochopení dopadů na úrovni jedince. Musíme však uvažovat i v širších souvislostech: Jednak na úrovni rodiny, u níž dochází ke změnám ve struktuře a chápání rolí jednotlivých členů, jednak na úrovni státu a jeho sociální politiky, díky které by měl včas zavést opatření, která by podporovala snadnější propojování všech tří rolí sendvičové generace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALAN, Josef, 1989. *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-44-6.

GREENHAUS, Jeffrey, BEUTELL, Nicholas, 1985. *Sources of conflict between work and family roles*. The Academy of Management Review, roč. 10, č. 1, s. 76–88.

BERTINI, Kristine, 2013. *Sendvičová rodina*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0478-7.

BLÁHA Jiří, ČOPÍKOVÁ Andrea, HORVÁTHOVÁ Petra. 2017. *Řízení lidských zdrojů*. Management Press, Albatros Media a.s., ISBN 978-80-7261-430-1.

BOWLBY, John, 1999. *Attachment and Loss*. New York: Basic Books. ISBN 0-465-00543-8.

BRODY, Elaine M., 2006. *Women in the middle: their parent care years*. 2nd ed. New York: Springer Pub., 13.6.2006. Springer series on life styles and issues in aging, Springer Publishing Company Inc. ISBN 0-8261-6382-3.

ČERMÁKOVÁ, Marie, HAŠKOVÁ, Hana, KŘÍŽKOVÁ, Alena, LINKOVÁ, Marcela a Hana MAŘÍKOVÁ, 2002. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-026-5.

ČSÚ, [online]©2009. [cit. 6.10.2017]. Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/2009-edicniplan.nsf/p/4020-09>

DUDOVÁ, Radka a Marta VOHLÍDALOVÁ, 2007. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Sociologické studie / Sociological Studies 07:3. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-119-4.

DUDOVÁ, Radka, Alena KŘÍŽOVÁ, Hana HAŠKOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Zuzana UHDE, 2008. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Knižnice Sociologické aktuality. ISBN 978-80-86429-94-6.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.

ELLE, 2015. *Vyrovnejte nás!* č. 1/2005, str. 65.

EUROSTAT (2012): „Labour market participation by sex and age.“ [online] [cit. 13. 10. 2017]. Dostupné: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Labour_market_participation_by_sex_and_age

HÁJKOVÁ, Gabriela, [online]©2018. *Rok 2018: Peníze za ošetřování blízkých a více prostředků pro dlouhodobě nemocné.* [cit. 2018-01-07]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/rok-2018-penize-za-osetrovani-blizkych-a-vice-prostredku-pro-dlouhodobem-nemocne/>

HAMPLOVÁ, Dana, 2004. *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory.* Sociologické studie / Sociological Studies 04:06. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-063-X.

HAMPLOVÁ, Dana, RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, PIKÁLKOVÁ, Simona, 2003. *České ženy, vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina.* Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 8073300400.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, 2011., „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). Praha: Gender Studies, o. p. s.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, 2013. *Situace osob ve věku 45+ na trhu práce,* Praha: Gender Studies, o.p.s.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

HODÁČOVÁ, Monika, [online]©2016. *Sny sendvičové generace. Nikdy nemůžete vědět, jestli pro vás život nemá schovaný ještě nějaký dárek.* [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/sny-sendvicove-generace/>

HOLDEN, Caulfield, [online]©2009. *Vztahy a stres včera a dnes.* [cit. 2018-01-11] Dostupné z: <http://zrcadlo.blogspot.cz/2009/01/vztahy-stres-vcera-dnes.html>

HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra, SVOBODOVÁ, Kamila, ŠŤASTNÁ, Anna, ŽÁČKOVÁ, Lucie, [online]©2011. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus.* [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_310.pdf>. ISBN 978-80-7416-059-2.

HROZENSKÁ, Martina, 2010. *Fenomén hodnôt v práci se staršími lidmi.* Sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 16. až 17. října 2009. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 132-139. ISBN 978-80-7435-037-5.

HROZENSKÁ, Martina, DVOŘÁČKOVÁ Dagmar, 2013. *Sociální péče o seniory.* Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4139-0.

CHAPMAN, Gary, 2005. *Pět znaků láskyplné rodiny: dynamika vztahů zdravé rodiny.* Praha: Návrat domů. ISBN 80-7255-123-X.

CHRÁŠŤANSKÝ, Jaromír, [online]©2013. *Co může znamenat, když se staráme příliš o druhé?* [cit. 2018-01-213]. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/co-muze-znamenat-kdyz-se-starame-prilis-o-druhe/>

INGERSOLL-DAYTON, Berit, Margaret B. NEAL a Leslie B. HAMMER. *Aging Parents Helping Adult Children: The Experience of the Sandwiched Generation. Family Relations*, 2001, roč. 50, č. 3, s. 262–271. ISSN 0197-6664.

JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8535-0.

JÁNĚ, Jan, [online]©2016-2017. *Zmapování potřeb, spokojenosti a očekávání, včetně predikce vývoje v oblasti sociálních služeb v Plzni*. Katedra sociologie FF ZČU v Plzni. [cit. 2018-01-15]. Dostupné z: <https://www.vyzkum-kss-zcu.cz/grafy/sendvicova-generace/>

JEŘÁBEK, Hynek. 2009. *Rodinná péče o seniory jako ? práce z lásky“: nové argumenty* Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Vol 45, No. 02: 243–265.

JEŘÁBEK, Hynek, 2005. *Rodinná péče o staré lidi*. Praha: CESES FSV UK. ISBN 80-254-5051.

JIRÁT, Daniel, [online]©2015. Představení projektu. *Podpora neformálních pečovatелů* [online]. Fond dalšího vzdělávání. [cit. 2017-12-23]. Dostupné z: <http://fdv.mpsv.cz/cz/p/cinnosti-fdv/projekty/19-podpora-neformalnich-pecovatelu>

KALINA, Aleš, 2014. *Emoční rovnice: odhalte svůj zdrojový kód*. Mindsoft s.r.o. ISBN 978-80-8533-523-1.

VÁNĚ, Jan, [online]©2017. *Sendvičová generace*. Katedra sociologie FF ZČU v Plzni. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.vyzkum-kss-zcu.cz/katedra-sociologie/>

KELLER, Jan, 2006. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon). ISBN 80-864-2941-5.

KOČENDA Jan, FROUZOVÁ Kateřina, [online]©2017. *Na to, abyste umřeli, máte třicet dní. Po této lhůtě přestává pojišťovna platit péči o vás v hospicu*. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stat-plati-umirajicim-peci-jen-30-dni-desetina-pacientu-zije/r~27ec9a2467e111e7b564002590604f2e/>

KREBS, Vojtěch a kol., 2007. *Sociální politika*. Praha: ASPI, a. s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 1994. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-85495-33-3.

KŘÍŽOVÁ, Alena, 2005. *Kombinace pracovního a rodinného života v ČR: politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-7330-077-X.

KUTILOVÁ, Klára, [online]©2017. *Sendvičová generace strádá psychicky i finančně. Jak jí pomoci?* [cit. 2018-01-06]. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/woman/rodina/3245-sendvicova-generace-strada-psychicky-i-financne-jak-ji-pomoci>

KÜNEMUND, Harald, 2006. *Changing welfare states and the „sandwich generation. increasing burden for the next generation?*. *International journal of ageing and later life*. roč. 1, č. 2, s. 11-29.

MACKOVÁ, Alena, 2011. *Prodlužující se soužití s rodiči jako odkládání dospělosti?* Sociální studia, Katedra sociologie FSS MU, 4/2011. ISSN 1214-813X.

MALÝ, Michal, 2004. *Funkční generační soužití v rodině*. In: SVATOŠ, Tomáš. *Rodinná a sexuální výchova: dnešní reflexe a citlivá místa: sborník příspěvků ze 6. celostátní konference K aktuálním otázkám rodinné výchovy* : Hradec Králové 9 .4. 2003. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 110-113. ISBN 8070410787.

MASOPUST, Daniel, [online]©2017. *Proč podpora střední generace – lidí ve středním věku*. [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: <http://danielmasopust.cz/2017/10/10/proc-podpora-stredni-generace-lidi-ve-strednim-veku/>

MAŠKOVÁ, Miroslava, 2006. *Věková struktura populace, regionální rozdíly – jak pracovat s demografickou in formací, Centrum pro sociální a ekonomické strategie (CESES), FSV UK, Praha, Postavení a diskriminace seniorů v České republice*, Sborník z mezinárodní konference MPSV ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005, Praha. ISBN 80-86878-52-X.

MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

Met life nature market institute, [online]©2013. *The MetLife Study of Gen X: The MTV Generation Moves into Mid-Life*. [cit. 21.1.2018]. Dostupné z: <http://www.metlife.com/assets/cao/mmi/publications/studies/2013/mmi-gen-x.pdf>

MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.

MITCHELL, Eva, 2010. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-807-3301-835.

MoneyMAG.cz, [online]©2017. *Sendvičová generace. Jakým potížím musí čelit?* [cit. 2018-01-06]. Dostupné z: <http://moneymag.cz/ekonomika/8665-sendvicova-generace-jakym-potizim-musi-celit>

MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-864-2958-X.

MUFFELS, Ruud, 1998. „*Stárnutí a flexibilizace. Hrozba nebo výzva pro sociální stát?*“ Sociologický časopis 34(3): 283-302.

MURPHY, Robert, 2006. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-25-3.

NAVRÁTIL, Pavel, 2007. Poslání a cíl sociální práce. In: MATOUŠEK, Oldřich *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 9788073673314.

NODL, Martin, 1997. *Stáří v pozdním středověku*. Souvislosti, č. 2. [cit. 2017-11-16] Dostupné z : <http://souvislosti.cz/297nod.html>

NOVÁK, Tomáš, 2013. *Jak (pře)žít se stárnoucími rodiči*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4623-4.

NOVÁK, Tomáš, 2014. *Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5152-8.

PICHAUD, Clément a THAREAUOVÁ Isabelle, 1998. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi*. Portál Praha. ISBN 80-7178-184-3.

POTUČEK, Martin, [online]©2014. *O mladých, starých a rodičích*. Názory aktuálně (Aktuálně.cz). [cit. 2017-10-15]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/martin-potucek.php?itemid=23087>

PROVAZNÍKOVÁ, Renata, 2017. *Fungující vztahy – cesta ke spokojenosti a úspěchu. Národní pojištění*. Odborný měsíčník České správy sociálního zabezpečení., roč. 48,s.47.

PRŮŠA, Ladislav a Jiří HORECKÝ, 2012. *Poskytování služeb sociální péče pro seniory v České republice a ve Švýcarsku: mezinárodní komparace*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky. ISBN 978-809-0466-838.

PŘIDALOVÁ, Marie, 2006. Článek:*Mezigenerační solidarita a gender (pečující dcery a pečující synové)*. Časopis Genger, Rovné příležitosti, výzkum, roč. 7, číslo 1/2006 , str. 2

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ, 2011. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5750-09.

RAJMICOVÁ, Kateřina, 2002 . *Vztahy a soužití generací v rodině*. In PLŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80 – 86598 – 36 – 5.

REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3006-6.

ROOTS, Charles, 1998. *The sandwich generation: Adult Childern Caring For Aging Parents*. New York: Garland Publishing, Inc. ISBN 081-53-300-49.

SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA, 2008. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert. ISBN 978-80-7326-140-5.

SIROVÁTKA, Tomáš, 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Fakulta sociálních studií MU. ISBN 80-7326-104-9.

SOKAČOVÁ, Linda, 2006. *Ženy v řídicích pozicích*. Praha: Gender Studies. ISBN 80-86520-13- 7.

STRAUSS, Anselm a Juliet M CORBIN, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie* . Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.

STUART, Hamilton, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Portál Praha. ISBN 80-7178-274-2.

SVOBODOVÁ, Kamila, 2010. *Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice*. Demografie.

SÝKOROVÁ, Dana, 2007. *Autonomie ve stáří: Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-62-5.

ŠINDELÁŘ, Michal, 2014. *Sendvičová konstelace a well-being člověka:vzhled do českého terénu*. Sociální studia, č. 11, s. 31–49.

ŠNÝDROVÁ, Ivana, 2006. *Manažerka a stres*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1272-5.

ŠULOVÁ Lenka, [online]©2011. *Rodina – současná česká*. In.Malina Jaroslav a kol. *Encyklopedie antropologie. Přírodovědecká fakulta Masarykovy university*. [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/sci/UAntrBiol/el/encyklopedie/encyklopedie.html>

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOBRMANOVÁ, ČIHÁKOVÁ Jana, [online]©2018. *Práce nebo rodina? Sopiinu volbu řeší koncept Work-life balance.* [cit.2018-01-16]. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/woman/rodina/598-prace-nebo-rodina-sopiinu-volbu-resi-koncept-work-life->

TOMEŠ, Igor, 2007. Sociální politika, sociální služby a sociální práce. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce.* Praha: Portál. ISBN 9788073673314.

TOMEŠ, Igor, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.

VÁNĚ, Jan, [online]©2017. *Sendvičová generace.* Katedra sociologie FF ZČU v Plzni. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.vyzkum-kss-zcu.cz/katedra-sociologie/>

VESELÁ, Jitka, [online]©2002. *Představy rodinných příslušníků o zabezpečení péče ne-soběstačným rodičům.* Praha: VÚPSV. [cit. 2017-10-06]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie, RABUŠIC, Ladislav, 2003. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti.* Zpráva z empirického výzkumu. VÚPSV, Praha: VÚPSV – výzkumné centrum Brno.

VLACH, Jan, Zuzana ŠNAJDROVÁ, Tomáš KOZELSKÝ, Jakub MUSIL, [online]©2008. „*Gender v managementu*“. Praha: VÚPS. [cit 5.10.2017]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_268.pdf

WARNER, Judith, 2005. *Perfect Madness:* New York: Riverhead (Penguin Group, USA). ISBN 1- 57322- 304-2.

WHITBECK, Les, Danny R. HOYT a Shirley M. HUCK, 1994. *Early family relationships, intergenerational solidarity, and support provided to parents by their adult children.* *Journal of Gerontology.* roč. 49, č. 2, s. 85–94. ISSN 0022-1422.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

ZAVÁZALOVÁ, Helena, 2001. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie.* Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0326-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
CFIB	Federace nezávislých zaměstnavatelů
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
např.	například
NASW	Národní asociace sociálních pracovníků
popř.	po případě
r.	rok
Sb.	Sbírka zákonů
SR	Slovenská republika
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvané
USA	Spojené státy americké
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Paradigmatický model axiálního kódování

Obr. 2. Schéma selektivního kódování

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050

Tabulka 2. Charakteristika výzkumného vzorku

Tabulka 3. Kategorie a kódy

SEZNAM GRAFU

Graf 1. Prognóza věkového složení obyvatelstva ČR podle věkových skupin

Graf 2. Zastoupení jednotlivých motivů opuštění trhu práce pro různé evropské země ve věkové kategorii 55- 66

Graf 3. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050.

Graf 4. Délka péče o rodiče

SEZNAM PŘÍLOH

PI Otázky k rozhovoru

PII Rozhovor respondentka Marie

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORU

Hlavní otázky: (okruhy)

Okruhy:

Údaje respondenta.

Dítě a pečovatel.

Senior a pečovatel.

Pracovní kariéra a pečovatel.

Společenský život pečovatele.

Údaje respondenta.

Kolik je Vám let?

Kde bydlíte?

Jaká je Vaše profese?

Váš rodinný stav?

Kolik máte dětí a jejich věk?

Jaký je věk seniorů, o které pečujete?

Jaký je rozsah péče, kterou mu věnujete?

Jak byste popsala zátěž, kterou to pro Vás je?

Dítě a pečovatel.

V kolika letech jste očekával/a/ příchod prvního potomka, v jaké jste byl/a/ svazku a kolik bylo v té době Vašim rodičům?

Příchod druhého potomka? (partnerský vztah, stáří rodičů)..

Jak jste prožíval a či prožíval mateřskou či rodičovskou dovolenou?

Jaké jsou Vaše aktivity společně prováděné s dětmi? Vztah s dětmi.

Jaké využíváte sociální služby? Mimoškolní aktivity?

Chtěli byste v budoucnu , aby o vás pečovali vaše děti?

Senior a pečovatel.

Jaký zdravotní obtíže má senior, o kterého pečujete? Je ovdovělý? Bydlí s Vámi? Do jaké míry je soběstačný? S jakými aktivitami musíte pomáhat a jak často?

Využíváte v rámci péče o seniora některé sociální služby?

Jaký jste měl vztah s rodičem v dětství a jaký vztah máte spolu dnes?

Máte sourozence, který se s Vámi na péči podílí a jaký mezi sebou máte vztah?

Myslíte si že stát, potažmo společnost dostatečně pomáhá při péči o děti a seniory.

Uvažoval/a/ byste o nějaké formě sociální pobytové služby, např. domov důchodců, dům s pečovatelskou službou? Popřípadě jaké služby by jste chtěl/a/ využívat?

Jak dlouho bydlíte či se staráte o rodiče?

Museli jste něco obětovat?

Jak vycházíte s rodičem?

Nastávají někdy konflikty?

Pracovní kariéra a pečovatel.

Jaké máte vzdělání?

Jaké zaměstnání v současné době vykonáváte a s jakou pracovní dobou?

Můžete si svoji pracovní dobu či pracovní úvazek flexibilně podle potřeby volit, nebo máte možnost práce z domova např. za využití e-mailu, telefonu?

Myslíte si, že v oblasti péče o závislé příbuzné je tato role více přisuzována ženám?

Společenský život pečovatele.

Jaký je Váš zdravotní stav?

Máte pocit, že Vaše situace, kdy jste v zaměstnání a pečujete o děti a rodiče, měla někdy vliv na Vaše partnerské vztahy?

Trávíte spolu společný čas, např. kultura, dovolená, sport? Máte oporu ve svém partnerovi?

Jaký je Váš typický harmonogram týdne, víkendu?

Jak byste popsal svůj společenský život?

Myslíte si, že Vás Vaše okolí chápe a váží si Vás? Jaké je obecné mínění o lidech, kteří pečují.

Cítíte se šťastní? Co Vám role sendvičového pečovatele dává a co Vám bere?

Řekl/a/ jste si někdy, že už toho máte dost, že už to nezvládnete? A proč?

Máte pocit, že trpíte syndromem vyhoření?

Jaké v tom vidíte pozitivum a negativum?

PŘÍLOHA PII – ROZHOVOR RESPONDENTKA MARIE

Kolik je ti let?

53 let

Kde bydlíš?

Jako přímo adresu nebo..rodinný domek v Šumperku se zahradou, tak asi, dříve jsem bydlel v paneláku

Profese?

Účetní

Rodinný stav?

Vdova

Kolik máš dětí a jejich věk?

Mám dvě děti syna ...22 let a 10 měsíců...ženatý není, ale má rodinu, má chlapečka.. a mladšího 17 letého syna..

Takže jsi i babička?

Jsem babička 3letého Jáchymka..

Jaký je věk seniorů, o které pečuješ?

Maminka onemocněla...měla 83 let, tatínek má 85 let a potřeboval péči taky již 5 let, když maminka onemocněla a nemohla...takže jsem se musela starat o ně oba a úplně..se vším všudy..

Rozsah péče kterou jim věnuješ?

Musím všechno, nakupování, nachystání snídaně, oběd, večeře všechno..co se týká domácnosti všechno.. praní, uklízení, prakticky úplně všechno..i zdravotně taky, protože tam dochází jenom ta sestra 1x za 3 dny, takže taky všechno, léky musím chystat a co se týká něčeho takovýho jestli je v pořádku nebo tak nějak..prostě všechno, všechno jak s malým miminkem to bylo s maminkou, nemluvila, byla po mrtvici, takže ještě těžká domluva..krmení, všechno..oba doma a tatínek ještě třeba zavolá, protože chodím do práce ještě taky...chodím od práce, v polední přestávce se musím podívat, ráno musím všechno udělat, no a po práci zase znovu a ráno na novo..to je furt..celých pět let to tak je...(povzdech)

Jak bys popsala jaká je to pro tebe zátěž?

No tak katastrofa, skončila jsem nedávno na nemocenské, protože mi vypověděl úplně organismus, celá jsem natekla no a potom už teda ta péče o tu maminku, musela začít chodit sestra častěj, ale nebylo to tak už a ona potom ..to nebylo tím jako no, už prostě to tělo už..tak když neměla ode mě tu péči tak no prostě lehla no, jak byla po té mrtvici tak seděla, ale jak měla tu jednu půlku, tak ona si třeba rukou podala hrnek, no nemluvila, ale bylo to takový v tom polosedu, neřekla nic, no musela jsem dávat na stoličku, plínku, takže to

bylo takový, ale jak jsem já onemocněla , tak já jsem nemohla ju zvedat a chodila ta sestra častěji no a ona lehla prostě, neseseděla, jak ju nekrmila jsem já tak jak měla, ta péče už nebyla taková a když jsem onemocněla v prosinci, tak ona umřela teď v lednu...a 24 ledna..a mezitím mi ještě umřel manžel...po tom měsíci všech těch hrůz jsem šla do práce, jsem šla v pátek a v sobotu mi umřel..(smutek)..a maminka potom za 14 dní...tak po těch všech psychickéjch hrůzách jsem se ještě musela starat o tatínka, a tak bráchu, to jsem tam s něma byla, protože jsem nebyla schopna být doma, když Zdenek umřel, tak to jsem tam s nima byla..no protože to už jsem měla nervy vysíleny, že jsem už musela jít pryč tam odsad'..no a s tím tatínkem jak jsem odešla,jak jsem docházela, tak se to zhoršilo, mozek a tak.., v únoru si chudák zlomil krček, no a musel do nemocnice , nezvládl tu operaci, měl asi nějakej mozkovéj příběh trošku, jak je ta skleroza víš, tak ono to tam praská a ten mozek už nefunguje a po té narkoze jak mu tu kyčlu, tak dostal do toho centrálu a už, zatím to nerozchodil, je v plenkách, takže jsem se musela starat o ty dva..no a potom přišla ještě další fáze..zůstal brácha a ten nebyl soběstačnej..mně už síly docházely úplně a dopadlo to s ním taky tak, pak umřel brácha..on byl rozvedenej, neměl ani děti že, tak to jsem teda nečekala, že..jako, ale možná ta psychika, že všichni byli..měl teprve 65 let..a on si nenechal říct, že má jít na operaci s prostatou, to nechal tak, zanedbal a potom mu to tam asi nějakej zánět nebo něco a on dostal zápal plic, prostě a byl konec, ale já jsem si nemyslela, že odejde...

V kolika letech jsi čekala potomka, v jakém jsi byla svazku a kolik let bylo tvým rodičům?

No tak já jsem byla vdaná, měla jsem 35, takže když se narodil a rodiče protože mě měli pozdě, tak moji rodiče měli...počkej kolik..maminka 55 a tatínek 58 když jsem měla Jarka pak pozděj Mirka..

Jak jsi prožívala mateřskou nebo rodičovskou dovolenou?

No..bydleli jsme u rodičů a nebylo to vono, měli jsme bydlet sami a potom jsem šla, protože ta mateřská byla prakticky..nebylo to tak jak teď, placený rodičáky, sem šla brzo, Jarek ten starší měl asi 11 měsíců, když jsem šla do práce ...to byl furt nemocnej, však to znáš, jak to je..no tak jsme se snažili všichni dohromady..když jsem měla Jarka nemocného, tak mi pohlídali rodiče a potom byl furt nemocnej, tak tatínek potom šel do důchodu a když viděl, že ten Jarek je tak nemocnej , tak si ho nechal doma , máma chodila ještě na brigádu, ale jenom na půl úvazku a tak vařila , takže oběd měl, no tak děda ho hlídal, pracovali spolu na zahradě, babička uvařila..no a byl zdravěj..no a potom když začal chodit do školy, tak to jsme bydleli na paneláku a jaá jsem chtěla aby chodil tady na Hluchák, jenže tam byli ty křížovatky a všecko, vletíš do práce a děcko nevíš..tak jsem ho přihlásila na pětku a tam naši bydleli, že tam potom jen přeběhl chodník a byl ve škole, nechtěl chodit nikam do družiny a ani na obědy, tak dycky šel ze školy k babičce tak to měl potom lepší že.

Jaké jsi měla aktivity prováděné s dětmi?

No na dovolený jsme moc nejezdili..protože se nedalo takhle odjet, že už ti naši, maminka měla pořád nějaké problémy se srdcem, takže to bylo na strach někde odjet že, ona se léčila s tlakem a se srdcem, měla infarkt, takže to nebylo na nějaký dlouhý, ale tak na víkendy jsme jezdívali na chatu v Koutech .no a s děčkama když někde, tak sem s něma jela, vzala

jsem třeba kamarády, jeli jsme autem..teda my jsme neměli, ale naši měli, tak jsme jezdili na výlety tady takhle po okolí..ne nikde na dlouho a daleko, protože to se nedalo, jsme vytáhli paty a naši mámu vezli do nemocnice, takže to nešlo..to bylo prakticky celou dobu že, no nevím no tak ,ale přitom se dožila pěknýho věku..no léčila se no, brzo na to nějak přišli a ..já jsem byla mezi tím...no pořád nikde jsem nemohla být v klidu, i když jsme pořád bydleli na tom paneláku, tak když jsem tam nepřišla, tak jsem tam musela chodit kvůli Jarkovi a Mirkovi, ale když už se stalo, že třeba jsme byli doma, nepřišla jsem tak ona byla na mě závislá máti víš no ..a ona to těžko psychicky nesla ..no ona čekala a prostě ..a když jsem nepřišla tak, víš jak to je když máš někoho rád a on to nedělá tak jak to a teď si myslíš, že ho nechceš...tak začala vyčítat a mě ty nervy úplně.. drásalo mě to, vždycky jsem říkala. Že chci mít svůj život..a prd jsem měla že asi..no Jarda ten byl na montážích, takže on tak jezdil přes týden pryč, takže co se týká nějakýho pohlídání nebo starost o něco to nebylo, přijde dom s von to měl ještě takový jako kluk..a von z montáží mně hodil kabelu a jel, hrál basket že, na víkend zas jel někde na turnaj, takže nic no..jsme byli furt tak jak kdyby sami, takže jsem kolikrát byla ráda, že jsem s těma našima, voni si tak zvykli a bylo to tam pořád pak nafurt..

A vztah s dětmi?

...my jsme byli taková part'áci, my jsme nebyli ani jak matka se syny , víš oni mě brali tak jako kámošku ..blbiny jsem spolu dělali, si pamatuju, jak jsem šli jednou od našich a šli jsem po tom chodníku a šla jsem pro ně dom ať jdou dom...a tak já to mám asi dodnes, jsem se žďuchali na tom chodníku, sežďuchávali jsem se mimo chodník a šla za náma paní a nemohla uvěřit, že je to matka se syny (smích)

Jakou jsi využívala nebo využíváš sociální službu?

Akorát ta zdravotní sestra a ta chodila převazovat mamince nohy, protože ona měla ty bér-cáky no a trochu tak jako, tak jako zdravotní sestra no, no tak ..jinak nikdo nechodil...ne ne , zrovna je ta tak na peklo, to řeknu na rovinu, protože když to zastaneš sama, tak si to uděláš to, ale já když vidím tolikrát aji tady tu Charitu, co tam jsou, já to řeknu škaredě co tam jsou za baby, já jsem říkala synům, až budu stará jestli mi to pošlete do baráku, to tady radši polezu po čtyřech, ale doslova..fakt..to sou, to sou..to asi nechce nikdo dělat..zrovna vím, že je tam jedna alkoholička a jezdí jako sestra..tak to vidíš..to musí vypadat, že...protože to nechce skoro nikdo dělat, to je strašný, chudáci lidi..

Chtěla by jsi v budoucnu, aby o tebe pečovalo tvoje dítě?

To bych chtěla, ale těžko se to splní..

Chtěla bych ho tak zatížit, tak jak jsi to měla ty?

No to ne, takhle to vím, že to nemůžu, ale jako, já nevím jak to říct..do domova důchodců bych nechtěla..chtěla bych, ale vím, že je to neuskutečnitelný, protože teď Jarek má ve 22 letech děti, dyť já až budu mít 80 on bude mít taky 40 že a děcka budou, pokud teda, zatím má jedno no ale, chtěli by, takže si myslím, že ne, že těžko..ale ráda bych, kdyby mě vzali někde do komůrky

Jaké zdravotní potíže má senior o kterého pečuješ?

No tak bylo tam stáří, maminka po mrtvici, no a tatínek je starej a taky už to tam jak říkával doktor Sedláček, proti věku není léku a skleroza, ten mozek už je taky takovej, že se mě kolikrát ptá na věci strašný že..kde je matka ,ona v noci nebyla doma, takovým stylem, nebo občas přiběhl chudák, chodí s hůlkou a jak jsem tam v noci spala, tak se probudím, hůlku nad sebou a von nevěděl kdo su..to je hrozný, no hrozný , někdy se vzpamatuje a jde to.., tatínek nemá problémy jako takhle, já jsem se o něho ani tak nemusela starat jak o maminku, on je soběstačnej, akorát mi řekne třeba: stala se strašná věc..a já říkám, no co se stalo a von mně řekne..já jsem nedoběhl ...(smích), tak říkám, tak co, tak se to vypere, umyješ se a bude to dobrý, ale víš nebylo to tak jako ..jednou skončil v nemocnici, zhoršil se, tak jsme ho tam odvezli, byl tam od středy, jsme ho tam dali, tam chtěl jít a byl asi na pozorování, protože ten žal, všechno bral jako starej člověk špatně, tak jsem ho tam dala a oni mi ho do pátku tak vyřichtovali, že jsem tam přišla a on přikurtovanej na posteli...chtěl jít dom, že...já jsem tam stropila tenkrát hrozněj cirkus, jako co se týče péče v nemocnici to je, to bych mohla vykládat story, co se tam děje, tak jsem přijela a vzala jsem ho v pátek, to sem šel dobrovolně po svém a podívej se je teď s ním.. to jsem byla , no prostě nervy mně ujely, vzala jsem ho v pátek dom, přišli jsme dom, lehl si, měl ty plínky, lehl si a teď já v sobotu furt nakukuju ráno, bylo devět hodin a furt spal , ještě tenkrát brácha říkal, jak to. že nevstává.. ale já to zas nezvládnou jestli bude zas v plínkách , prostě nezvládnou, teď kouknu, táta sedí na posteli a von byl tak unavenej, že potřeboval tak spát, a doma, normálně si obouval papuče a...no prostě v té nemocnici ho úplně, no kdybych ho tam nechala ještě tak 3 dny tak byl mrtvej..

Jaký jsi měla vztah s rodiči v dětství?

Pěknej..pěknej..někdy v dětství aji potom, některý děcka se odcizí, ale u nás to tak nebylo , když potom dospěje, u nás to nebylo tak jako, když mi onemocněla ta maminka, tak jsem , tak prakticky, to byl první takovej, jsem si uvědomila, že mohla být pryč i a ona chudera měla být pryč, protože ona těch 4,5 roku k ničemu nevedlo, to bylo trápení. pro ňu, já to teď už řeknu, ale tehdy jsem si to nedokázala představit, tak jsem dělala všechno, říkala jsem si jo bude to dobrý, ona se zlepší..a bylo to protahování trápení a celá rodina zlikvidovaná, řeknu ti to tak na rovinu, když jsem vlastně přežila sama, jak Jarek říká, ještě chvílu a nebyl nikdo..no to není jenom, no to nemáš odpočinek vůbec, to seš vyhecovaná úplně ,musíš prostě i kdybys měl po čtyřech, tak musíš..

Co sourozenec, který se s tebou na péči podílel a jaký jsi s ním měla vztah?

..on tam byl brácha , takže sice na tu pomoc zrovna nebyl, ale když s tou maminkou, tak s ní aspoň seděl..ona taky přece jen něco vnímala..i když nemluvila, ale takový ty chvílky víš..takový jak kdyby, já nevím jak ti to říct, chvílu nic, popletená a najednou přišel takovej nával a vona třeba věděla..takže vona věděla, že ten Pepík tam je, nebo že já jsem přišla..no ale nic nám nemohla říct, že..ona měla tu salátovou řeč, jak tomu říkají a vona úplně měla, nevěděli jsme prostě co mluví..chodila tam i ta logopedka, že ji bude bude učit mluvit..nic, byla tam jednou a šla, protože věděla..a ještě jsem si myslela, že se teda postaví na nohy a začne chodit, bála se a rozčílila se, protože měla strach a tím tlakem se mě zdá, že se jí v tom mozku ještě něco stalo, měla tak strašně vysokej tlak, že ty prášky, já už jsem

prostě nevěděla jaký jí mám dát jakéj, ona měla strašně vysokou tlak..cévy no ...bratr by ji nepřebaloval..ne to ne..

Myslíš si, že by ona chtěla, aby to dělal on, nebo spíš ty?

Já ti nevím..(váhání) ze začátku chtěla něco jako že, ještě tak jako že..nechtěla aby chlap jako..ale potom..no stydí se člověk..ale potom už byla v takovém, jako když máš něco dlouho byla už taková apatická..no oni to chlapi ne..nedělaj

A o tatínka, myslíš, že by mu nevadilo, kdybys mu přebalovala plínku ty jako žena a dcera?

No já jsem to nedělala..u táty to není nutný ..ale on se nestydí..ne protože když jsem říkala jak se stala ta strašná věc a když jsem ho umejvala tak jo , mu to nevadilo..už je v takovém věku víš, že už je to takový ten dědoušek , už je to jiný no..

Myslíš si, že se stát dostatečně stará a pomáhá těm lidem, kteří pečují jak o starého člověka nebo o děti?

Co se týká nějakého vyřizování třeba shánění jak máme tu stoličku, potom vozíček i to polohovací lůžko, nevím jestli jsem já měla to, že jsem tady zrovna dělala, to nevím, ale že jsem někoho znala třeba..to si myslím, že dělá taky moc..takže to jsem neměla problém..fakt nebyl žádný problém..já jsem taky nechtěla úplně nesmysly, chápeš já jsem chtěla jenom to..někdo si až moc vymejší..

A v rámci zaměstnání?

Tak zkrátit úvazek to tady nešlo..ale nemůžu to říct úplně naplno, ale měli se mnou trpělivost...řeknu to na rovinu...ale jinde se ohled určitě nebere

A myslíš nějaké úlevy finanční a tak..?

Nenene, nic..prostě říděj se zákonem, jednou jsem pečovala , tatínek měl chřipku a byla jsem doma a na maminku to doktor nenapíše, protože je to trvalý, ale že měl chřipku, tak mi to ten Sedláček napsal..protože jsem neměli společnou domácnost..tak problém..je to takovej zákon , no tak...no a pak jsem to kdesi posílala na odstranění zákona , no dali mě to ale, no myslím si, že tady dobrý..jako ale, ten zaměstnavatel jinej..soukromníky ne, to si myslím, že ne..pokud to není známej, nesnášel by to, buď doma a hotovo..žádná taková nějaká firma jako je Pramet a já nevím jaká..to vůbec .

Uvažovala bys o nějaké formě sociálně pobytové službě, DD, domov s pečovatelskou službou, popř. jaké služby bys chtěla využívat ty?

Tak nemám to jak rodiče moji, že měli mě a ještě byli jeden druhej.., brácha tam taky občas taky tam bydlel, taky nebyl mimo, takže..a chlapi na to nejsou tak si myslím, že když ti potom ubývají síly, že seš ráda, že ti někdo nakoupí, že ti přiveze oběd, tak nějak..

A v té péči o rodiče by jsi to teda nechtěla.?

No já jsem to nechtěla..hmm, zvládala jsem to..zas vem to takhle, já jsem říkala, tak já vám nechám vozit obědy, každý měl jinou chuť..ten měl rád hospodský, ten měl rád dietní táta

jako přes ten žaludek..tak co ti zbyde..vařit ...ale jinak bych, když o tom přemýšlím, tak ty obědy možná jo..ale nešlo to..

Jak to dlouho trvalo ta celodenní péče o ty všechny? Kolik let to takhle táhneš?

Tak celý život prakticky..

A kdy to bylo nejhorší?

Tak k tomu koncu maminky, protože tam už se ten zdravotní stav no těch, zestárli, onemocněli, tak to bylo nejhorší..o syna to bylo v pohodě...tak samozřejmě když byl menší by to bylo horší...

Musela jsi něco obětovat?

No jo...život..(smích), ale to zas ber tak...já jsem ráda, že jsem se o ně mohla postarat..protože člověk byl takovej, že by si třeba řekl, že udělal někde a že měl prostě, nešlo to jinak, když mně říkali, že by to nikdo nedělal a že to nejde takhle a i tam byl takovej náznak i od Jarka jako syna, že tam měl zas od rodiny její, že maminku dali do domova že..no tak jsem tomu nerozuměla..tak jsem říkala, že než být v domově, tak radši umřu..

Jak jsi vycházela s rodiči v době pečování?

No jak vycházela?..aha ...oni byli taková už oddaní víc.., byli rádi, oni nedělali, máti měla jediné ty problémy, že ona byla chvílema pryč, tak to už bylo pomatený takový.. a tatínek ten na mě spolíhal tak ten.. co jsem řekla tak to bylo že..když byli nemocní, tak vůbec nic nevyčítali, byli rádi..to jsem jela naplno, ale.. když ještě mohli, tak maminka byla taková proč jsi nepřišla..ale ne kvůli práci ale jinak, ..že tam nejsou jinak na chvíli..tak konflikty byly takový úplně běžný..tak jak všude.

Jaké máš vzdělání?

Středoškolské mám..

Jaké zaměstnání v současné době vykonáváš s jakou pracovní dobou?

Takovou jak tady, takže jsem nemohla nic...jedině dovolenou..takže pracovní doba od těch 7 do 4, v o jsem jela vždycky dom..prakticky jsem mohla si zajet domů, takže mi to zaměstnavatel toleroval, nesledovali jestli přijdu za ½ hodiny nebo za hodinu, za hodinu a ½, někdy i za 2, dá se říct..že mi vyšli vstříc, ale jak říkám není to všude..tak kdybych vypadla, tak by za mě museli dělat všichni všechno, tak to tak brali, že jsem zvládla to i to.. že za mě nemusel nikdo dělat, že..

Myslíš si, že péče o závislé příbuzné je tato role více přisuzována ženám?

No to určitě..i ve společnosti řekla bych že jo..tak pečovatelky jsou spíš baby.

A že se na to tak pohlíží, jsi žena měla bys?

Jo máme to tak ..sice jsou nějací ti pečovatelé, ale oni jsou tam na to, že musejí zvedat člověka..co se týká takové té běžné péče to spíše ženská no..i v rodině spíš ta ženská..ne chlap to dělat nebude.

Společenský život pečovatele.

Jaký je tvůj zdravotní stav?

Já nevím no, tak asi přiměřeně věku..no tak stres hodně způsobil, ale jinej stres, žes musela rychle, ale ten stres mě zasáhl, když to nešlo, když to bylo daleko horší, to bylo daleko horší když stres, když ti někdo odešel než ten stres, že musíš..no to je úplně jiný, to se nedá porovnat..prostě to byl shon a toto byl stres..no tamto bylo ne, že bych abych to neřekla blbě, bylo to lepší, když se můžeš o ně starat.

Měla jsi pocit naplnění, že tě to naplňuje, že i ty chceš?

Jinak bych byla zlá třeba a hledala třeba nějaký jiný možnosti, jenže já jsem jim chtěla pomáhat, že..měla jsem to i pro svůj dobrý pocit, že se o ně starám...nebyla bych spokojená do budoucna s myšlenkama, že se o ně nestarám a nepostarala bych se..

A měla pocit, že když jsi byla v zaměstnání a zároveň jsi pečovala třeba o syny a o rodiče tak to mělo někdy vliv na tvůj partnerský život?

No to jo...byl naštvanej..nene..i proto tak dopadlo, že odešel..byl nespokojenej strašně..no...

A on se nepodílel na tom vůbec?

Ale tak to jo..to zas jako jo, pomáhal, jezdívali jsme nakupovat a jednu dobu on neměl nějak práci, tak měl takový nějaký svoje trable a ..tak i vařil jako to zas jo, ale jako co se týká, já jsem byla furt pryč že, to jako..to se mu nelíbilo no..(smutek)..jako ze začátku jo, všechno dobrý a ono to trvalo tak dost dlouho a tak voni chlapi takoví jsou že, oni nevydržíjou..ne no..on teda nevěděl..

Společenský život jste měli nějaký?

Nene..nebyl čas..no chtěli jsme jet na dovolenou, dokonce to i zaplatil chudák do Francie..no tak měl se trochu poradit, dneska mě to strašně mrzí, bylo to zaplacený, já jsem nemohla odjet, já jsem je tam nemohla nechat, odjed' do Francie, když máš tam po mrtvici mámu v plínkách a otec starej a brácha jsem věděla, že to nezvládne a tak jed' do Francie a oni ti tam zavolají, že umřeli..takže jel sám, no a teď umřel a mě to strašně mrzí..měla jsem, do dneška mě to mrzí, no on zas byl takovej, že neuvažoval jak já to, že se to nedá jet do té Francie..

A měla jsi v něm tedy oporu?

A tak to zas měla, to zas jako jo, ale tu trpělivost víc..takže chlapi to tam nemají, nemají to je, ženská jede a musí, ale chlap on třeba to chápe, ale von tu trpělivost nemá na to pořád a navíc má tam sebe,že on je na druhým místě víc.

Jaký byl typický harmonogram týdne a víkendu?

Ráno nachystat všechno, v poledne nachystat všechno, několikrát maminku přebalit, večer jsem nebo odpoledne přišla z práce, potom jsem šla domů na večer a ráno to byl kolotoč znovu, to mě teda ještě s tím vařením pomáhal ještě že přes ten týden, protože oni mi nechtěli brát obědy no a přes víkend jsem ještě musela ještě aji vařit že..tak to bylo navíc a to jsem vařila mu, protože on už by se mohl ještě na všechno vyprdnout, on vařila doma

a nosila jsem to tam..no byla jsem tak vyhuntovaná, že jsem si musela vzít dovolenou kolikrát, to nešlo..(pláč)..

Myslíš si, že tě tvoje okolí chápe a váží si tě?

No tak nevím, no tak já nemůžu vědět..já jsem nikdy tady na to nedala, lidi jsou falešní že..na jedné straně ti lichotijou a na druhé řeknou to je potvora, ta to dělala tak i vonak soused jako třeba, když jsem bečela, že jsem neměla odcházet na ten panelák. Že když jsem odešla, tak se zhoršil tatínek, tak jsem tak před ním bědovala a on mně na to řekl, tak jak vy se staráte o rodiče, tak se nikdo nestará, tak já nevím, co tady vykládáte..a syn ti řekne ještě chvíli a bylas pryč..takže asi jo no, ale o tom vážení zrovna nevím no, cizí lidi víc jací jsou...já jsem nečekala, aby si mě vážili, asi tak takový pocity no.

Jaké je obecné mínění o lidech, kteří pečují?

No tak záleží jací jsou lidi...já si myslím, že normální člověk to ocení, že se stará o rodiče, takhle bych to řekla..ty materiál, si řeknou že už jsi k ničemu, tak už.. záleží na lidech..tak no..na charakteru člověka.

Cítíš se šťastná?

Jo když se mi narodili kluci..to jo..a pak už byl takovej koloběh, jako dobrý to zas to jo, když jsem byla mladá..no protože když potom zažiješ tady toto, to všechno bylo hezký, když jsem byla mladá, tak jsem byla šťastná...mám teď na krajíčku..

Co ti role sendviče dala a co ti vzala?

..co mně dala.. že mám dobrej pocit na stáří, že jsem se postarala, že mě nehryže svědomí, že jsem se nepostarala..no a co mě vzala..vzala mně manžela..protože by tady třeba byl, měla bych na něj víc času, zjistila bych že je, protože on byl takovej, že oni se nehlídají, že a já bych na něho měla víc času a hnala bych ho k doktorovi a on , že mu nic není, když jsem ho vyslala k doktorovi, tak co by tam dělal a teď když vidím ty chlapy jak chodijou na ty bypassy, tak tady mohl být že..ale zas někdo odejde, má u sebe toho a taky odejde no tak si vyber no, ale v jeho případě si myslím, že kdyby chodil po doktorech, tak by tady asi byl, i když on byl taková neřízená, on byl hrozně takovej živel, takže nevím jak by snášel nemoc, asi to nevím..možná by se zklidnil, neměl by sílu že..no teď už je to nějakou dobu a zas za ty roky ta lékařská věda pokročila, vyšetření dělají takový, že zjistijou do vi-co..tehda to nebylo...neříkám, že mi to vzalo úplně tady toto, ale i ta povaha jeho k tomu..že se měl on taky sám a on si myslel, že nic, mohl se starat druhej o něho..chlapi to takhle mají, že musíš dávat pozor za ně..

Řekla sis někdy, že už toho máš dost a že už to dál nezvládneš?

No to si říkám teď..když jsi potřebná tak ti to nepříjde..a vnouče..nezasahuji jim do toho, že babička chce vnouče..zatím je pořád u maminky..třeba to přijde teprve ještě..nevím no, je to zase jiný, vnouče než vlastní děti no..to nejhezčí už má člověk za sebou a to děcko i když ti odejde z domu, může mít všechno, může být dospělý a prostě když s ním su tak pookřeješ, to úplně ..aspoň na chvíli, potom to zas vyprchá a nebo když s ním mluvím do telefonu, tak tě to tak jako kdyby nabíjí, je to tam, je to prostě jiný, že si myslím, kdo toto nemá, tak že to vzdává ten svět no..potom na stáří..

Máš pocit že trpíš syndromem vyhoření?

No tak to ne..ale teď občas to mám tak..nebaví mě

Jaký v tom vidíš pozitivum a negativum?

Negativum ..to nemůžeš..pozitivum jsem ti říkala, postarala jsem se, takovej je život no, někdo má život bez problémů a druhý s problémy a myslím si, že jiní mají daleko horší problémy, když ti potom onemocní děcko, tak to je potom ještě horší jak když starý rodiče, protože každé odejdeme že, ale snažíš se jim pomoci před tím koncem, ale jsou ještě horší věci na světě..takže negativní to nevidím jako.

Udělala bys něco jinak?

To ne.. to by muselo být něco jinak, starala bych se úplně stejně, to nejde..třeba bych byla doma, nechodila bych do práce, ale já jsem tehdy nemohla být doma, když se to všechno začalo kupit..co důchod, musíš taky trochu myslet na sebe, že oni tady nebudou a ty tady budeš, nebudeš mít nic, ani praxi a ani nic..důchod z čeho, já jsem nemohla vědět jak dlouho to bude trvat..a kde, vždyť práce nebyla, teď je to třeba trochu lepší, ale byl problém sehnat práci..tak možná jsem mohla být doma..no to..toto bych možná zvažila, ale třeba v dnešní době...možná jsem uvažovala sobecky, práce jsem nechtěla nechat, že ten věk tam je a pak nebudou...uvažovala jsem takto, kde budu potom hledat práci...říkám, dnes už začínají být pomalu možnosti.. dřív jsem pracovala v Hedvě, tu už aji zbourali..tak byla bych tam doteď, kdyby mě nevyhodili, bylo to tam takový lepší no, co se týká pracovní doby, tady je to moc dlouhý...nezměnila bych nic, akorát bych možná uvažovala o tom, že jsem měla být doma, to je zas všechno dobou, protože jak jsem říkala, tolik let by tady nebyly abych měla nárok na důchod, člověk tak uvažuje i trochu ..a se syny..byli normální děcka, měla jsem to fajn, že ti naši tam..úkoly jsem musela dělat, ale jako že bych měla strach, jestli jsou v družině nebo a já jsem v práci, to lítali do padnutí, když jsem přišla domů tak pak jsme se teprve šli učit, když jsem se blížila k našim, tak jsem zdálky viděla, jak tam lítaj s děckama a to jsem přišla k brance, tak jsem je nemohla najít, potom po tolika letech, jsem si říkala, já jsem se tak těšila, že jdu z práce a těšila že už ..a když jsem přišla k brance, tak jsem je nemohla najít a doslova jsem nemohla najít a on mně Jarek na to říká, ty nevíš proč?..protože to bylo už dem dom..učit se ..a dnes i řekne mělas na nás být tvrdší..tak měla no..tak jsem zvědavá jak on bude tvrdej, když ani malej, tak jsou na něj tvrdí, že ani když nevidí mamu tak bečí..tak až přejde to období, tak se těším, že pak bude u babičky, tak snad to přijde..